Міністерство внутрішніх справ України
Національна академія внутрішніх справ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Кирдан Богдан Васильович

УДК 347.9+347.78

ДИСЕРТАЦІЯ

Захист прав автора в порядку цивільного судочинства

12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право»
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Бичкова Світлана Сергіївна, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2017

АНОТАЦІЯ

Кирдан Б. В. Захист прав автора в порядку цивільного судочинства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням проблематики захисту прав автора у порядку цивільного судочинства.

Досліджено теоретико-правові та методологічні засади захисту прав автора в порядку цивільного судочинства. У відповідному контексті простежена еволюція правового регулювання захисту прав автора в порядку цивільного судочинства, визначена специфіка прав автора як об'єкт захисту в порядку цивільного судочинства, сформульовано поняття відповідної правової категорії.

Встановлено, що правове регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити: а) зародження правового регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства, під час якого захист прав автора здійснювався на підставі загальних правил цивільного процесу (XIV ст. – початок XX ст.); б) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства УРСР, особливістю якого була фрагментарна правова регламентація окремих питань, пов'язаних із захистом прав автора у порядку цивільного судочинства (початок XX ст. – 1993 р.); в) становлення цивільного та цивільного процесуального законодавства України, характерною особливістю якого є правова регламентація матеріально-правових підстав та цивільного процесуального порядку захисту прав автора судом (1993 р. – до сьогодні).

На основі аналізу юридичної природи суб'єктивного авторського права

обґрунтовано, що об’єктом захисту в порядку цивільного судочинства є комплекс регламентованих законом як загальних, так і спеціальних особистих немайнових та майнових прав автора, а також у певних випадках, і охоронюваний законом інтерес суб’єктів авторських правовідносин.

Сформульовано дефініцію захистом прав автора у порядку цивільного судочинства як діяльності суду, що спрямована на відновлення та визнання порушених, невизнаних чи оспорюваних особистих немайнових та майнових прав автора у спосіб, встановлений законом.

Проведено аналіз загальних положень захисту прав автора в порядку цивільного судочинства.

У відповідному контексті визначено коло обставин, які становлять обов’язковий предмет доказування кожної із сторін у справах щодо захисту прав автора. А саме: встановлено, що у таких справах позивач повинен довести належність йому авторських прав чи права на їх захист, а також факт використання об’єктів даних прав відповідачем, а в разі заявлення вимог про відшкодування шкоди – розмір шкоди і причинно-наслідковий зв’язок між завданою шкодою та діями відповідача. Водночас, відповідач, який заперечує проти позову, має довести додержання ним вимог чинного законодавства при використанні ним твору, а також спростувати визначену цивільним законодавством презумпцію винного завдання шкоди.

Обґрунтовано, що до обставин, які не підлягають доказуванню, у справах щодо захисту прав автора слід віднести низку законних презумпції, як-от: а) презумпцію авторства (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); б) презумпцію створення твору творчою працею (ст. 1, 7, ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права»); в) презумпцію вини особи, яка завдала шкоду (ч. 2 ст. 1166 ЦК України); г) презумпцію відсутності порушень права інтелектуальної власності авторів творів, включених до складеного твору, у тому числі, якщо такі твори створені як службові (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Доведено, що видавець творів, які опубліковано анонімно чи під псевдонімом, з метою захисту прав та інтересів їх авторів має право вступати у цивільну справу в цивільному процесуальному статусі співпозивача або особи, якій законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Сформульовано наукове судження, відповідно до якого при визначенні належного відповідача у справах щодо захисту прав автора за умови множинності осіб, які порушили, не визнали чи оспорили авторське право, необхідно виходити з того, на суб'єкта яких правовідносин закон покладає обов'язок дотримуватися норм авторського права. Якщо таких суб'єктів декілька, у справах щодо захисту прав автора може мати місце обов'язкова чи факультативна пасивна процесуальна співучасть.

Виокремлено процесуальні особливості розгляду і вирішення цивільних справ щодо захисту прав автора.

Аргументовано, що при визначенні належного позивача у справах про відшкодування шкоди, завданої порушенням прав автора, чи стягнення компенсації у зв'язку із таким порушенням, необхідно враховувати термін завдання шкоди. Так, якщо правова охорона об'єкта авторського права на момент подання позову припинена з передбачених законом підстав, то вимога про стягнення збитків або виплату компенсації може бути заявлена особою, яка на момент вчинення правопорушення була суб'єктом майнових авторських прав на відповідний об'єкт.

Обґрунтовано, виходячи з того, що представники можуть вчиняти від імені особи, яку вони представляють, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа, в усіх випадках суб'єктом обов'язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора є особа, представництво інтересів якої вони здійснюють, за винятком, коли здійснюється представництво третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

Удосконалено позицію, відповідно до якої веб-сторінки є електронними документами, які не можуть бути доставлені в суд. Водночас, якщо вони містять відомості про обставини, які мають значення для справи, суд з урахуванням конкретних обставин має право провести огляд та дослідження цих доказів в місці їх знаходження з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі.

Визначено основні критерії, які слід враховувати, вирішуючи питання, чи підпадають справи щодо захисту прав автора під цивільну юрисдикцію суду. Встановлено, що такими критеріями є: а) наявність спору про право цивільне (справи за позовами, що виникають із будь-яких правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства); б) суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа).

Дістали подальшого розвитку наукові судження, відповідно до яких пред'явлення до суду позову спадкоємців щодо захисту особистих немайнових прав автора, непов'язаного із захистом авторства на твір, а також протидіянням перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора, є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, адже відповідні спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Якщо ж провадження у справі вже відкрито, смерть фізичної особи, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, є підставою для закриття провадження у справі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків: у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права; у законотворчій діяльності – в процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України, а також законодавства України у сфері інтелектуальної власності; у правозастосовній діяльності – при розгляді цивільних справ щодо захисту

прав автора, розробленні проектів постанов Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також під час підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного процесуального кодексу України; у навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Авторське право», «Право інтелектуальної власності», а також відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів з указаних дисциплін.

Ключові слова: цивільне судочинство, захист прав автора, суб'єктивне авторське право, особисті немайнові права автора, майнові права автора, інтерес, позов щодо захисту прав автора, підсудність справ щодо захисту прав автора, доказування у справах щодо захисту прав автора, тимчасові заходи, рішення суду у справах щодо захисту прав автора.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кирдан Б. В. Види позовів щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Т. 1. – Вип. 6. – С. 83–85.

2. Кирдан Б. В. Отдельные аспекты доказывания по делу о защите прав автора / Б. В. Кирдан // Право и политика. – 2016. – № 2. – С. 145–151.

3. Кирдан Б. В. Деякі аспекти призначення і проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора // Криміналістичний вісник. – 2016. – № 2 (26). – С. 6–12.

4. Кирдан Б. В. Эволюция правового регулирования защиты прав автора в порядке гражданского судопроизводства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Т. 1. – Вип. 6. – С. 98–101.

5. Кирдан Б. В. До поняття захисту прав автора в порядку цивільного судочинства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2017. – Вип. 42. – С. 85–89.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кирдан Б. В. Класифікація доказів у справах щодо захисту прав автора, які розглядаються в порядку цивільного судочинства // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення : матеріали Всеук. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 147–151.

7. Кирдан Б. В. Деякі аспекти призначення експертизи у справах щодо захисту прав автора // Наукові пошуки у ІІІ тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри : зб. тез міжн. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.). – Кіровоград : КОД, 2016. – С. 277–279.

8. Кирдан Б. В. Поняття позову щодо захисту прав автора, що пред’являється в порядку цивільного судочинства // Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти : Тези допов. VI Всеук. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Київ, 24 грудня 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 160–162.

9. Кирдан Б. В. Способы защиты прав автора судом: сравнительно-правовой анализ действующего законодательства (гражданско-правовой аспект) // Интеллектуальная собственность: правовые и социально-экономические аспекты : материалы Третьей всерос. науч.-практ. конф. с межд. участием (г. Омск, 7 апреля 2016 г.). – Омск : Омская академия МВД России, 2016. – С. 93–96.

SUMMARY

Kyrdan B. Protection of the author's rights in civil proceedings. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Science (PhD) in specialty 12.00.03 «Civil law and civil procedure; family law; private international law» (081 –Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The thesis is a complex research of the problems of the protecting of the author's rights in civil proceedings.

Theoretical, legal and methodological foundations of the author's rights in civil proceedings are researched. In this context the evolution of the legal regulation of the author's rights in civil proceedings is traced. It is determined the specificity of the author's rights as an object of protection in civil proceedings. The notion of an appropriate legal category is formulated.

It is established that the legal regulation of author's rights in civil proceedings took several steps, including advisable to distinguish: a) the generation of the author's rights in civil proceedings in which the protection of copyrights was based on general rules of civil procedure (XIV cent. – XX cent.); b) the establishment and development of civil procedural legislation of USSR, which was marked by fragmentary legal regulation of certain issues related to the protection of the author's rights in civil proceedings (the beginning of the XX cent. – 1993); c) the establishment of civil and civil procedural legislation of Ukraine, which was marked by the legal regulation of the substantive grounds and civil procedural order of the author's rights in the court (1993 – present).

Based on the analysis of the legal nature of the subjective copyright is proved that the object of protection in civil proceedings is a complex regulated by law both general and specific moral and property author's rights, and in certain cases, and legally protected interests of the subjects of copyright relations.

It is formulated the definition of protection of the author's rights in civil proceedings as a court activities aimed to the re-establishment and

acknowledgement of violated, unrecognized or disputed moral and property author's rights in the way prescribed by law.

The analysis of the general positions of the protection of the author's rights in civil proceedings is undertook.

In the appropriate context, the circle of circumstances that are the subject of the proof required of each party in cases of protection of the author's rights is determined. Namely found that in such cases the plaintiff must prove that he belongs copyright or right of its protection, and the fact of using the objects of this rights by defendant, in case the stated requirements for damages – the damage and the causal link between the damage and the actions of the defendant. In the meantime, the defendant, which denies the lawsuit, must prove the observance of the current legislation during using work, and refute established by civil law legislation presumption of guilt at causing harm.

It is proved that the circumstances are not a subject to proof in cases concerning the protection of the author's rights include a series of legal presumptions, such as: a) the presumption of authorship (p. 1 art. 11 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights»); b) the presumption of creating works be creative activities (art. 1, 7, p. 1 art. 8, p. 1, 2 art. 11 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights»); c) the presumption of guilt at causing harm (p. 2 art. 1166 of the CC of Ukraine); d) the presumption of non-infringement of intellectual property rights of authors of works included in the composite work, including if such works are created as a service (p. 2 art. 19 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights»).

It is proved that the publisher of works that are published anonymously or under a pseudonym to protect the rights and interests of their authors has the right to engage in civil cases in the civil procedural status of the co-plaintiffs or the person who legally have the right to protect the rights, freedoms and interests of other persons.

It is formulated the scientific opinions that in determining the proper defendant in a cases of protection of the author's rights (if there is a multiplicity of

persons who violated, unrecognized or disputed moral and property author's rights) should bear in mind on the subject of relationships which the law obliges comply with copyright. If there are several subjects, in cases of protection of the author's rights can be a mandatory or optional procedural passive complicity.

It is singled out the procedural peculiarities of consideration and resolution of civil cases of the protection of the author's rights.

It is argued that in determining the proper claimant in cases for damages caused by the infringement of the author's rights or recovery of compensation in connection with such violations, it is necessary to consider the term of the damage. Thus, if the legal protection of copyright in the moment of the commencement of an action suspended on grounds provided by law, the lawsuit for damages or compensation can be claimed by a person who was the subject of proprietary copyrights at the time of the offense.

It is grounded on the assumption that representatives can perform on behalf of the person they represent, any proceedings that this person has the right to perform, in all cases the subject to the obligation to pay court costs for the examination in cases of the protection of the author's rights is a person, who they are represent, except when it is the representation of third parties that do not claim independent demands on the subject of the dispute.

Improved position, according to which web pages are the electronic documents that can not be taken to the court. However, if they contain information about the circumstances relevant to the case, the court, under specific circumstances has the right to review and investigation of the evidence in their location with fixing appropriate proceedings in the minutes.

It is determined the main criteria to be considered when deciding the question whether the subject of the case of protection of the author's rights under the jurisdiction of a civil court. It is established that the following criteria are: a) existence of a dispute about the civil right (cases for lawsuits arising out of any legal relationship, unless consideration of such cases conducted under the rules of

other legal proceedings); b) the subjective part of the dispute (one of the parties is usually a person).

It is got further development of scientific judgment, according to which filing a lawsuit of the heirs to protect the moral rights of the author, unrelated to the protection of authorship of the work and impeding distortion, mutilation or other modification of the work and any other encroachment of the work that can harm the honor and reputation of the author, is the basis for the refusal to open the proceedings, because the relevant legal relationship does not allow succession. If the proceeding is opened, the death of an individual who was a party of the case, if legal disputes do not allow the succession, is ground for closing the proceeding.

The practical significance of the results is to use and the possibility of using the developed proposals and conclusions: in research work – in the course of further research in the field of civil procedural law; in lawmaking – in the process of optimization of the civil procedural legislation of Ukraine and laws of Ukraine in the field of intellectual property; in law enforcement activity – during consideration and resolution of civil cases of the protection of the author's rights, drafting resolutions of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine for Civil and criminal cases, as well as in the preparation of scientific and practical comments to the Civil Procedural Code of Ukraine; in teaching work – during the teaching of subjects «Civil Process», «Copyright», «Intellectual Property» and relevant courses; in the preparation of textbooks and teaching aids, instructional materials on specified subjects.

Keywords: civil proceedings, protection of the author's rights, subjective copyright, moral author's rights, property author's rights, interest, lawsuit for protection of the author's rights, jurisdiction of cases of protection of the author's rights , proof in cases of protection of the author's rights, temporary measures, judgment in cases of protection of the author's rights.

List of publications
of the applicant associated with the topic of the Thesis

Research papers where main research results of the Thesis have been published:

1. Kyrdan B. V. Types of lawsuits of the protection of the author's rights in civil proceedings // Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Jurisprudence». – 2015. – Vol. 1. – Issue 6. – P. 83–85.

2. Kyrdan B. V. Some aspects of proof in the case of protection of the author's rights // Law and policy. – 2016. – № 2. – P. 145–151.

3. Kyrdan B. V. Some aspects of the appointment and examination of expertise in cases concerning the protection of the author's rights / // Forensic Gazette. – 2016. – № 2 (26). – P. 6–12.

4. Kyrdan B. V. Evolution of the legal regulation of the author's rights in civil proceedings // Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Jurisprudence». – 2016 – Vol. 1. – Issue 6. – P. 98–101.

5. Kyrdan B. V. The concept of protection of author's rights in civil proceedings // Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series «Law». – 2017. – Vol. 42. – P. 85–89.

Research papers certifying the approbation of the results of the Thesis:

6. Kyrdan B. V. Classification of evidences in cases of the protection of the author's rights in civil proceedings // Legal reform in Ukraine: realities today: the materials of scien.-theor. conf. (Kyiv, 24 of November, 2016). – K: Nat. Acad. of Intern. Affairs, 2016. – P. 147–151.

7. Kyrdan B. V. Some aspects of the appointment of expertise in cases concerning the protection of the author's rights // Scientific quest in the III Millennium: social, legal, economic and humanitarian dimensions: book of abstracts of Intern. scien. conf. (Kirovograd, 22–23 of April, 2016). – Kirovograd: Code, 2016. – P. 277–279.

8. Kyrdan B. V. The concept of lawsuits of the protection of the author's rights, that brings in civil proceedings // Observance of human rights in modern conditions: theoretical and practical aspects: Abstracts of the VI Ukr. scien.-pract. Internet conf. (Kyiv, 24 of December, 2015). – K.: Nat. Acad. of Intern. Affairs, 2015. – P. 160–162.

9. Kyrdan B. V. Ways to protect the author's rights by the court: a comparative legal analysis of the current legislation (civil-law aspect) // Intellectual property: legal and socio-economic aspects: materials of the III Rus. scient.-pract. conf. with int. participation (Omsk, 7 of April, 2016). – Omsk: Omsk academy MII of Russia, 2016. – P. 93–96.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ..... 16
ВСТУП..... 17

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРА В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

1.1. Еволюція правового регулювання, стан наукової розробки та методологія дослідження проблеми захисту прав автора в порядку цивільного судочинства..... 27

1.2. Права автора як об’єкт захисту в порядку цивільного судочинства..... 40

1.3. Поняття та сутність захисту прав автора в порядку цивільного судочинства..... 52

Висновки до розділу 1 60

Список використаних джерел до розділу 1 63

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРА В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1. Поняття та види позовів щодо захисту прав автора, що пред’являються в порядку цивільного судочинства..... 72

2.2. Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства 83

2.3. Докази і доказування у справах щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства..... 102

Висновки до розділу 2 119

Список використаних джерел до розділу 2 126

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ І ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРА

3.1. Відкриття провадження у цивільних справах щодо захисту прав автора 134

3.2. Провадження у цивільних справах щодо захисту прав автора до судового розгляду 148

3.3. Судовий розгляд цивільних справ щодо захисту прав автора 166

Висновки до розділу 3 182

Список використаних джерел до розділу 3 188

ВИСНОВКИ 195

ДОДАТКИ 209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРК	Автономна Республіка Крим
ГПК	Господарський процесуальний кодекс
ЄС	Європейський Союз
ООН	Організація Об’єднаних Націй
РНК	Рада народних комісарів
РРФСР	Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РФ	Російська Федерація
СНД	Співдружність Незалежних Держав
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦВК	Центральний виконавчий комітет
ЦК	Цивільний кодекс
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні є захист права інтелектуальної власності. Конституція України (ст. 54) гарантує кожному не тільки свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, але й захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Поряд із Конституцією України, ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» закріплюють право кожного автора звернутися до суду з метою захисту своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів в порядку, передбаченому ЦПК України. Аналогічні норми містить і Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Важливість забезпечення ефективного захисту прав автора в порядку цивільного судочинства обумовила наявність постійного інтересу науковців до проведення доктринальних досліджень з указаної проблематики. Водночас, більшість вчених як радянського, так і сучасного періодів досліджували, здебільшого, особливості матеріально-правової охорони окремих об'єктів авторського права. Відповідні дослідження проводили такі науковці, як: У. Б. Андрусів, Б. С. Антімонов, К. О. Афанасьєва, Ю. Л. Бошицький, І. І. Ващинець, Е. П. Гаврилов, Л. І. Глухівський, М. В. Гордон, Є. А. Греков, І. І. Дахно, Р. О. Денисова, В. С. Дроб'язко, О. В. Кохановська, С. А. Петренко, О. А. Підопригора, О. О. Підопригора, О. Д. Святоцький, М. В. Селіванов, О. П. Сергєєв, В. І. Серебровський, І. В. Тарасова, Г. В. Чурпіта, Г. О. Ульянова, Р. Б. Шишка та інші.

Незважаючи на детальну доктринальну розробку матеріально-правової охорони прав автора, проблеми процесуального механізму захисту

відповідних правомочностей залишилися поза увагою представників правничої громадськості. Наявні на сьогодні праці вчених-процесуалістів присвячені, у більшості своїй, позовному провадженню у цілому. Такими є роботи: С. С. Бичкової, Ю. В. Білоусова, В. І. Бобрика, К. В. Гусарова, В. В. Комарова, С. О. Погрібного, Ю. Д. Притики, В. І. Тертишнікова, С. Я. Фурси, М. Й. Штефана та ін. Єдиним дисертаційним дослідженням обраного аспекту є дисертація О. О. Штефан «Позовне провадження у справах з авторських і суміжних правовідносин у цивільному судочинстві України» (2000 р.), але на сьогодні зроблені автором висновки не відповідають сучасним реаліям, адже їх підґрунтям стали нечинні нині нормативно-правові акти – ЦК УРСР 1963 року та ЦПК УРСР 1963 р.

Відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених процесуальним особливостям розгляду цивільних справ щодо захисту прав автора, а також недосконаліть законодавчої конструкції зазначеного процесуального інституту, зумовлена наявністю колізій та прогалин у правовій регламентації матеріально-правових підстав та процесуального механізму захисту прав автора у цивільному процесуальному законодавстві, а також законодавстві України у сфері інтелектуальної власності, свідчать про необхідність системного аналізу цілої низки загальнотеоретичних і практичних питань даної проблематики.

Беручи до уваги зазначене, розроблення теоретичних основ, а також засад практичної реалізації захисту прав автора в порядку цивільного судочинства є актуальним та перспективним напрямом наукового пошуку.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р.

№ 276/2015, виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015–2016 рр.

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних основ, а також засад практичної реалізації захисту прав автора в порядку цивільного судочинства.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– дослідити еволюцію правового регулювання, стан наукової розробки проблеми захисту прав автора в порядку цивільного судочинства, а також окреслити методологію проведення дослідження;

– виокремити особливості прав автора як об'єкта захисту в порядку цивільного судочинства;

– сформулювати поняття та визначити сутність захисту прав автора в порядку цивільного судочинства;

– сформулювати поняття та класифікувати позови щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства;

– виокремити особливості цивільного процесуального статусу осіб, які беруть участь у справах щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства;

– охарактеризувати докази та проаналізувати процес доказування у справах щодо захисту прав автора у порядку цивільного судочинства;

– виокремити процесуальні особливості відкриття провадження у справах щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства;

– визначити специфіку процесуальної форми провадження у цивільних справах щодо захисту прав автора до судового розгляду;

– дослідити процесуальний порядок судового розгляду цивільних справ щодо захисту прав автора;

– виробити науково-обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства України, а також законодавства України у сфері інтелектуальної власності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час здійснення правосуддя у справах щодо захисту прав автора, які розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Предмет дослідження становить захист прав автора в порядку цивільного судочинства.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, використання історико-правового методу дозволило простежити еволюцію правового регулювання, а також дослідити ґенезу наукових поглядів щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства (*підрозділи 1.1–1.3*). Порівняльно-правовий метод застосовувався для виявлення загального та особливого в правовому регулюванні судового захисту прав автора у вітчизняному та зарубіжному цивільному процесуальному законодавстві, а також при порівнянні наукових поглядів з окресленої проблематики (*підрозділи 1.2–1.3, 3.1–3.3*). Метод індукції та дедукції дозволив класифікувати позови щодо захисту прав автора, а також проаналізувати особливості розгляду і вирішення таких справ у суді першої інстанції (*підрозділи 2.1, 3.1–3.3*). Метод системного аналізу надав можливість виокремити зв'язки між матеріально-правовою природою прав автора та специфікою процесуального порядку їх захисту (*підрозділ 1.2*). Формально-догматичний метод застосовувався при тлумаченні правових категорій, в результаті чого поглиблено та уточнено понятійно-категоріальний апарат захисту прав автора у порядку цивільного судочинства (*підрозділи 1.2–1.3, 2.1–2.2*). Логічний метод використовувався як універсальний засіб аргументації наукових висновків і розроблення

науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства, а також законодавства України у сфері інтелектуальної власності в контексті окресленої проблеми (*підрозділи 1.2–1.3, 2.3–2.4, 3.1–3.3*).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень теоретичних основ, а також засад практичної реалізації захисту прав автора в порядку цивільного судочинства. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

1) виокремлено етапи еволюції правового регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства, як-от: а) зародження правового регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства, під час якого захист прав автора здійснювався на підставі загальних правил цивільного процесу (XIV ст. – початок XX ст.); б) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства УРСР, особливістю якого була фрагментарна правова регламентація окремих питань, пов’язаних із захистом прав автора у порядку цивільного судочинства (початок XX ст. – 1993 р.); в) становлення цивільного та цивільного процесуального законодавства України, характерною особливістю якого є правова регламентація матеріально-правових підстав та цивільного процесуального порядку захисту прав автора судом (1993 р. – до сьогодні);

2) визначено коло обставин, які становлять обов’язковий предмет доказування кожної із сторін у справах щодо захисту прав автора. Встановлено, що у таких справах позивач повинен довести належність йому авторських прав чи права на їх захист, а також факт використання об’єктів даних прав відповідачем, а в разі заявлення вимог про відшкодування шкоди – розмір шкоди і причинно-наслідковий зв’язок між завданою шкодою та діями відповідача. Водночас, відповідач, який заперечує проти позову, має

довести додержання ним вимог чинного законодавства при використанні твору, а також спростувати визначену цивільним законодавством презумпцію винного заподіяння шкоди;

3) обґрунтовано, що до обставин, які не підлягають доказуванню у справах щодо захисту прав автора, слід віднести низку законних презумпцій, серед яких: а) презумпція авторства (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); б) презумпція створення твору творчою працею (ст. 1, 7, ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права»); в) презумпція вини особи, яка завдала шкоду (ч. 2 ст. 1166 ЦК України); г) презумпція відсутності порушень права інтелектуальної власності авторів творів, включених до складеного твору, у тому числі, якщо такі твори створені як службові (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права»);

4) аргументовано, що при визначенні належного позивача у справах про відшкодування шкоди, завданої порушенням прав автора, чи стягнення компенсації у зв’язку із таким порушенням, необхідно враховувати термін завдання шкоди. Так, якщо правова охорона об’єкта авторського права на момент подання позову припинена з передбачених законом підстав, то вимога про стягнення збитків або виплату компенсації може бути заявлена особою, яка на момент вчинення правопорушення була суб’єктом майнових авторських прав на відповідний об’єкт;

5) доведено, що видавець творів, які опубліковано анонімно чи під псевдонімом, з метою захисту прав та інтересів їх авторів має право вступати у цивільну справу в цивільному процесуальному статусі співпозивача або особи, якій законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб;

6) обґрунтовано, виходячи з того, що представники можуть вчиняти від імені особи, яку вони представляють, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа, в усіх випадках суб’єктом обов’язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи у справах щодо захисту прав

автора є особа, представництво інтересів якої вони здійснюють, за винятком, коли здійснюється представництво третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору;

удосконалено:

7) положення про те, що об'єктом захисту в порядку цивільного судочинства є комплекс регламентованих законом як загальних, так і спеціальних особистих немайнових та майнових прав автора, а також, у певних випадках, і охоронюваний законом інтерес суб'єктів авторських правовідносин;

8) наукове судження, відповідно до якого при визначенні належного відповідача у справах щодо захисту прав автора за умови множинності осіб, які порушили, не визнали чи оспорили авторське право, необхідно виходити з того, на суб'єкта яких правовідносин закон покладає обов'язок дотримуватися норм авторського права. Якщо таких суб'єктів декілька, у справах щодо захисту прав автора може мати місце обов'язкова чи факультативна пасивна процесуальна співучасть;

9) позиція, відповідно до якої веб-сторінки є електронними документами, які не можуть бути доставлені в суд. Водночас, якщо вони містять відомості про обставини, які мають значення для справи, суд з урахуванням конкретних обставин має право провести огляд та дослідження цих доказів в місці їх знаходження з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі;

дістали подальшого розвитку:

10) розуміння суб'єктивного авторського права як виду і міри можливої та дозволеної поведінки суб'єкта авторських правовідносин, яка складається із низки виключних правомочностей: правомочності чинити власні дії; правомочності вимагати певних дій від зобов'язаної сторони; правомочності звернутися до відповідних органів за захистом свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права;

11) погляд щодо визначення основних критеріїв, які слід враховувати, вирішуючи питання, чи підпадають справи щодо захисту прав автора під цивільну юрисдикцію суду. Встановлено, що такими критеріями є: а) наявність спору про право цивільне (справи за позовами, що виникають із будь-яких правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства); б) суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа);

12) наукові судження, відповідно до яких пред'явлення до суду позову спадкоємців щодо захисту особистих немайнових прав автора, непов'язаного із захистом авторства на твір, а також протидіянням перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора, є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, адже відповідні спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Якщо ж провадження у справі вже відкрито, смерть фізичної особи, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, є підставою для закриття провадження у справі.

На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції: частину 2 ст. 86 ЦПК України, абзац 6 ст. 1, частину 4 ст. 11, абзац 5 ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків:

– *у науково-дослідній роботі* – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 квітня 2017 року);

– *у законотворчій діяльності* – в процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України, а також законодавства України у сфері інтелектуальної власності;

– *у правозастосовній діяльності* – при розгляді цивільних справ щодо захисту прав автора, розробленні проектів постанов Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також під час підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного процесуального кодексу України (акт впровадження Департаменту юридичного забезпечення МВС України від 15 травня 2017 року);

– *у навчально-методичній роботі* – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Авторське право», «Право інтелектуальної власності», а також відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів з указаних дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 квітня 2017 року).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях здобувача. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, в роботі не використовувалися.

У співавторстві опубліковано 1 наукову статтю та 1 тези доповіді на науково-практичній конференції, в яких особистий науковий доробок здобувача становить не менш як 50 % і полягає у формулюванні та розв’язанні наукових проблем, пов’язаних із визначенням процесуального порядку призначення та проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора, а також проведенні компаративістичного аналізу способів захисту прав автора за цивільним законодавством України та Російської Федерації.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на 4 наукових конференціях та круглому столі: VI Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти» (м. Київ, 24 грудня 2015 р.); Третій всеросійській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інтелектуальна власність: правові та соціально-економічні аспекти» (Російська Федерація, м. Омськ, 07

квітня 2016 р.); Науково-практичному круглому столі «20 років Конституції України: досягнення, проблеми, перспективи подальшого розвитку» (м. Київ, 22 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки у ІІІ тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри» (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.); Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел до кожного розділу та додатків на 3 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, із них основного тексту – 184 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРА В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

1.1 Еволюція правового регулювання, стан наукової розробки та методологія дослідження проблеми захисту прав автора в порядку цивільного судочинства

Конституція України гарантує громадянам свободу літературної, художньої і наукової творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку із здійсненням різних видів інтелектуальної діяльності. Так, ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» закріплюють право кожного автора звернутися до суду з метою захисту своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів в порядку, передбаченому ЦПК України.

Необхідність судової влади обумовлюється покладенням на неї особливої функції – захисту прав і законних інтересів осіб. Суд у процесі здійснення правосуддя повинен забезпечити захист усього комплексу соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини. В такому розумінні судовий захист уявляється як найвища гарантія забезпечення прав і свобод громадян та юридичних осіб, оскільки суд посідає визначене конституційними приписами положення в системі органів державної влади [59, с. 15].

Захист невизнаних, оспорюваних або порушених прав автора здійснюється в порядку різних видів судочинства. Водночас, особливий науковий та практичний інтерес становить проблема захисту відповідних прав в порядку цивільного судочинства, в якому забезпечується не тільки відновлення порушених прав, але й компенсація завданої шкоди.

На сьогодні законодавець займає активну позицію у питання правового регулювання захисту авторських прав. Як слушно зауважує Н. С. Кузнєцова, таку позицію законодавця в питанні формування ефективних правових норм для якісного захисту прав інтелектуальної власності, забезпечення всебічної реалізації інтелектуальних прав слід розглядати як невід'ємну складову найпріоритетніших завдань сучасної держави [34, с. 23].

Водночас, така ситуація була не завжди. Як відбувалася еволюція інституту правового регулювання захисту прав автора в порядку цивільного судочинства?

Як свідчить історія, зародження правового регулювання захисту прав автора відбулося ще за часі Стародавнього Риму. Давньоримські автори вважали свою працю результатом божественної волі, водночас, прагнули захистити не літературну власність, а власність на кожен окремий екземпляр літературного твору, на манускрипт, як на тілесну річ, що має цінність у своїй якості речі, а не свого розумового змісту [25, с. 63]. Таким чином, за часів Стародавнього Риму захист прав автора опосередковувався через захист права власності на річ, у якій твір знайшов зовнішній вираз.

Першим визначним пам'ятником давньоруського права, який найбільш повно регулював порядок розгляду конфліктів, що виникали в суспільстві, став кодифікований збірник «Руська Правда» у трьох редакціях: короткої, просторової і скороченої. У «Руській Правді» містилися норми процесуального права, сформовані як законодавцем, так і ті, що були відомі практиці протягом кількох століть [36, с. 53]. Процесуальний порядок притягнення до відповідальності був єдиним, оскільки були відсутні розмежування між кримінальним та цивільним судочинством. Судовий процес за змістом був обвинувально-змагальним, у якому ще зберігався вплив звичаєвих норм та принципу привілейованого становища в суспільстві його учасників (сторін, свідків) [15, с. 84].

У другій половині XIV ст. більшість українських земель знаходилися під владою Польського та Литовського князівств, Речі Посполитої. Судова

система була побудована за класовим та становим принципом. Під юрисдикцію суду підпадало досить широке коло цивільних справ, серед яких були і справи щодо захисту права інтелектуальної власності [30, с. 99].

Виникнення сучасного цивільного процесу в Україні пов'язують із судовою реформою 1864 р. Олександра II, яка внесла значні зміни в судоустрій і судочинство кріпосницької Росії, що відзначалися вузькостановою системою, великою кількістю судових інстанцій, інквізиційним характером судочинства [32, с. 13].

З цього приводу Л. Таль писав: «Небагато є моментів та подій у нашому минулому, до яких так охоче повертається думка, про які так радісно згадувати, як велика подія 20 листопада 1864 року, що відбила заклик Царя-Визволителя розглянути проекти статутів, установити в Росії суд скорий, правий, ласкавий і рівний для всіх підданих; піднести судову владу, дати їй належну самостійність і затвердити в народі повагу до закону, без якого неможливий суспільний добробут» [65, с. 1485–1490].

Є. В. Васьковський також зазначав, що в галузі розвитку громадянського процесуального права судовою реформою 1864 р. Росія випередила навіть деякі західноєвропейські держави [9, с. 9–10].

Основним нормативним актом, що регулював цивільне судочинство, став Статут цивільного судочинства 1864 р. Він сприйняв принципи кодифікації цивільного процесу у Франції і фактично ґрунтувався на Цивільному процесуальному кодексі Французької республіки 1806 р. Стаття 1 Статуту передбачала, що будь-який спір про право цивільне підлягає вирішенню судових установ, він виходив з принципів винятковості судової влади, її незалежності, єдиного і рівного для всіх суду [32, с. 13–14]. Виходячи з зазначеної норми, можна стверджувати, що спори з приводу на прав на результати творчої діяльності відповідно до Статуту також підпадали під цивільну юрисдикцію суду.

Водночас, поряд із Статутом цивільного судочинства 1864 р., в Україні також діяв Австрійський Статут цивільного судочинства 1895 р. Цей Статут

поширювався на території Західної України аж до її приєднання до УРСР у другій половині 40-х рр. XX ст. [32, с. 14].

З 1917 по 1921 рр. судове законодавство України розвивалось драматично. Цей період характеризується становленням «радянського» або «соціалістичного» права. На території України цивільне судочинство здійснювалося на основі Тимчасового положення про народний суд і революційних трибуналів української РСР (1919 р.), Положення Ради народних комісарів «Про народний суд» (1920 р.), а також Тимчасової інструкції «Про основні норми цивільного процесу» (1923 р.).

Першим кодифікованим актом у сфері цивільного процесуального права УРСР став ЦПК УРСР 1924 р., який проголошував принципи диспозитивності, рівності сторін перед судом і законом, рівноправності сторін у процесі, активності суду, що розглядав справу, змагальності, гласності, національної мови судочинства, усності, безпосередності, безперервності.

11 вересня 1929 року був прийнятий ЦПК УРСР. Цей Кодекс не змінив форми існуючого цивільного судочинства, по суті змістовно та структурно дублюючи ЦПК 1924 р. У порівнянні з ЦПК 1924 р., як видно, особливостями ЦПК 1929 р. було те, що він передбачав специфічний перелік справ окремого провадження та судочинство у справах неспроможності, а також містив додатки. Як і його правопопередник, ЦПК УРСР 1929 року не регламентував спеціального порядку розгляду справ щодо захисту прав автора, а тому відповідне провадження здійснювалося на підставі загальних положень цивільного процесу.

Щодо матеріально-правового регулювання захисту прав автора. У 30-ті роки XX ст. в УРСР не було видано загального закону про авторське право: у той час діяли загальносоюзний закон і низка постанов УРСР, що регулювали окремі аспекти авторського права. Зокрема, першим загальносоюзним законом про авторське право були «Основи авторського права», прийняті 30 січня 1925 року [18, с. 118]. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про основи

авторського права» стала основою регулювання «соціалістичного авторського права» у загальносоюзному масштабі у період нової економічної політики. Цей нормативний документ сприяв подальшій перебудові радянського законодавства з авторського права у стилі радянських постулатів. Більшість положень, встановлених в Основах авторського права 1925 року, втілилась у подальших радянських нормативних актах з авторського права, зокрема в Основах авторського права 1928 року, які діяли аж до 60-х років [26, с. 49].

У кінці 50-х – на початку 60-х рр. XX ст. в Радянському Союзі і союзних республіках проводилися широкомасштабні законодавчі роботи. Їх результатом, зокрема, стало прийняття Основ цивільного судочинства Союзу РСР і союзних республік. На їх базі Верховні Ради союзних республік приймали цивільні процесуальні кодекси. Цивільний процесуальний УРСР був прийнятий 18 липня 1963 р. і введений в дію з 1 січня 1964 р. У порівнянні з ЦПК 1924 р. та 1929 р., ЦПК 1963 р. був значно досконалішим законодавчим актом як з точки зору юридичної техніки, так і змісту його інститутів та окремих норм [32, с. 23].

ЦПК 1963 р. передбачав право на звернення до суду за судовим захистом як невід’ємне та необмежене право (ст. 4), а також регламентував принципи цивільного процесу: здійснення правосуддя тільки судом (ст. 6); незалежність суддів (ст. 8); мова судочинства (ст. 9); гласність судового розгляду (ст. 10); законність судової діяльності (ст. 11); диспозитивність (ст. ст. 5, 103 та ін.); змагальність (ст. 30 тощо) та ін.

У контексті правового регулювання захисту прав автора ЦПК УРСР 1963 р. дістав значного прогресу, адже став першим нормативно-правовим актом в Україні, який здійснив правову регламентацію інституту альтернативної підсудності у таких справах. А саме: у ч. 1, 5 ст. 126 ЦПК УРСР 1963 р. було встановлено правило, відповідно до якого позови, що випливають з права автора на об’єкт авторського права чи суміжних прав, винахід, корисну модель, промисловий зразок, раціоналізаторську

пропозицію та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності, могли подаватися також за місцем проживання позивача, а позови, пов’язані з порушенням майнових прав, що випливають з авторського права та суміжних прав, права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг, зазначення походження товарів, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин – також за місцем вчинення порушення.

Як слушно відмічає В. В. Комаров, після отримання Україною незалежності в українській правовій системі відбулися зміни, у тому числі й ті, які безпосередньо або опосередковано пов’язані з розвитком цивільного процесуального законодавства. Вони здійснювалися відповідно до Концепції судово-правової реформи в Україні, затвердженої постановою Верховної Ради України «Про Концепцію правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 р. Концепція передбачила основні принципи судово-правової реформи при формуванні незалежної судової влади, перебудову судової системи, створення нового законодавства і вдосконалення форм судочинства [32, с. 26].

До прийняття наступного кодифікованого акта у сфері здійснення цивільного судочинства (ЦПК України 2004 р.) 23 грудня 1993 року в Україні було прийнято Закон «Про авторське право і суміжні права». Зазначений нормативно-правовий акт став першим джерелом права, який здійснив спеціальне матеріально-правове регулювання відносин, пов’язаних із створенням творів літератури, науки, мистецтва, а також об’єктів суміжних прав. Крім того, окремий розділ Закону (V) присвячено захисту авторського права і суміжних прав, у тому числі судом. Зокрема, Закон визначив, які порушення авторського права дають підстави для судового захисту (ч. 1 ст. 50), порядок захисту авторського права (ст. 51), способи цивільно-правового захисту авторського права (ч. 1 ст. 51), можливі варіанти судових рішень, які можуть бути ухвалені у відповідних справах (ч. 2 ст. 51), способи забезпечення позову у таких справах (ст. 53).

11 липня 2001 року Закон України «Про авторське право і суміжні

права» було прийнято у новій редакції. Згодом аналогічні норми знайшли своє відбиття у ЦК України, який було прийнято 16 січня 2003 року.

Як було зазначено вище, останній на сьогодні етап кодифікації цивільного процесуального законодавства України пов'язаний із прийняттям 18 березня 2004 року чинного ЦПК України. У цілому цей Кодекс відрізняється від попереднього не лише за змістом, новими інститутами, але й певною мірою концептуально, тобто моделлю та структурою цивільного судочинства [83, с. 26].

У контексті правового регулювання відносин, пов'язаних із захистом прав автора, ЦПК України скасував інститут альтернативної підсудності у відповідних справах. Водночас, вперше за всю історію розвитку цивільного процесуального законодавства України у правовій нормі, що її містить ч. 4 ст. 151 ЦПК України, регламентував інститут забезпечення позову до подання позовної заяви з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності.

Паралельно з розвитком національного законодавства певної динаміки зазнавала і міжнародно-правова охорона прав автора. Серед міжнародно-правових актів, які на сьогодні регламентують окремі аспекти захисту прав автора в порядку цивільного судочинства, можна віднести: Всесвітню конвенцію про авторське право 1952 р. (ст. III), Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів 1971 р. (ст. 2bis), Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності 1994 р. (ст. ст. 3, 31, 32), Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право 1996 р., Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 р. тощо.

Крім того, значний масив конвенційних норм імперативного характеру, який доповнюється сукупністю рекомендаційних норм і правових принципів, формують стандарти Ради Європи у сфері охорони прав автора [7, с. 11], які закріплені, зокрема, у: Європейській конвенції про транскордонне

телебачення (ETS № 132) від 5 травня 1989 р.; Європейській конвенції про спільне кінематографічне виробництво (ETS № 147) від 2 жовтня 1992 р.; Європейській конвенції щодо питань закону про авторське право та суміжні права в межах транскордонного супутникового мовлення (ETS № 153) від 11 травня 1994 р.; Європейській конвенції про правовий захист послуг, що базуються на, або що перебувають в умовному доступі (ETS № 178) від 24 січня 2001 р.; Європейській конвенції про захист культурної спадщини у формі аудіо-відео творів (ETS № 183) від 8 листопада 2001 р.

Окрім міжнародних договорів та конвенцій, варто згадати директиви, які є найбільш вдалим для досягнення мети зближення національних законів і практики правовим інструментом. Хоча директива як правовий документ не має прямої дії на території держав – членів ЄС, вона створює унікальне поєднання юридичних зобов'язань держав-членів після досягнення певного результату (на що, власне, і націлюється сама директива) та свободи у виборі засобів і методів для її досягнення. Директива ЄС слугує інструментом гармонізації національного законодавства держав-членів, тобто встановлення загальних меж правового регулювання в певній сфері суспільних відносин, проте без введення повної однаковості. Саме тому директива ЄС потребує трансформації у внутрішнє право держав-членів [10, с. 19].

Найбільш значущими у сфері регулювання авторських і суміжних прав є такі директиви: Директива ЄС № 92/100/ЄС (кодифікована – № 06/115/ЄС) про право на прокат і право на надання в безоплатне тимчасове користування та деякі права, що відносяться до авторського права у сфері інтелектуальної власності; Директива ЄС № 93/83/ЄС про узгодження деяких норм авторського права та прав, що відносяться до авторського права, які застосовуються до ефірного мовлення через супутник і до ретрансляції по кабелю; Директива ЄС № 93/98/ЄС (кодифікована – № 06/116/ЄС) про гармонізацію строку дії охорони авторського права й деяких суміжних прав; Директива ЄС № 96/9/ЄС про правову охорону баз даних тощо.

З огляду на викладене, можна дійти висновку про те, що правове регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

а) зародження правового регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства, під час якого захист прав автора здійснювався на підставі загальних правил цивільного процесу (XIV ст. – початок XX ст.);

б) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства УРСР, особливістю якого була фрагментарна правова регламентація окремих питань, пов'язаних із захистом прав автора у порядку цивільного судочинства (початок XX ст. – 1993 р.);

в) становлення цивільного та цивільного процесуального законодавства України, характерною особливістю якого є правова регламентація матеріально-правових підстав та цивільного процесуального порядку захисту прав автора судом (1993 р. – до сьогодні).

Ще один аспект, на який хотілося б звернути увагу, – стан наукових досліджень проблематики захисту права автора в порядку цивільного судочинства.

Виходячи з того, що сучасна правова регламентація захисту прав автора у порядку цивільного судочинства пов'язана з прийняттям ЦПК України 2004 року, ступінь наукової розробки даної тематики є достатньо низьким.

Єдиним дисертаційним дослідженням у межах даного контексту є дисертація О. О. Штефан «Позовне провадження у справах з авторських і суміжних правовідносин у цивільному судочинстві України» (2000 р.), але на сьогодні висновки автора втратили свою актуальність у зв'язку із новелізацією цивільного та цивільного процесуального законодавства України.

Крім того, окремим аспектам цивільного судочинства у справах щодо захисту прав автора присвячені дисертації: О. С. Кравченко «Цивільно-правове регулювання експертизи у сфері інтелектуальної власності» (2003 р.),

О. Ф. Дорошенко «Судова експертиза як засіб доказування при розгляді цивільних справ щодо порушення прав на об’єкти інтелектуальної власності» (2007 р.), Я. М. Садикової «Предмет доказування у справах про захист авторських та суміжних прав» (2014 р.), А. І. Данилюка «Цивільно-правовий захист суб’єктивних цивільних прав інтелектуальної власності судом» (2016 р.).

Предметом інших дисертаційних досліджень у сфері авторського права стала матеріально-правова охорона окремих його об’єктів. Такими дослідженнями є дисертаційні роботи: Р. О. Денисової «Право інтелектуальної власності на твір науки (авторсько-правовий аспект) (1999 р.), М. В. Селіванова «Захист права на комп’ютерну програму (авторсько-правовий аспект) (2002 р.), С. А. Дзіся «Проблеми авторського права в сфері новітніх комп’ютерних технологій» (2004 р.), Г. В. Чурпіти «Авторське право на твори образотворчого мистецтва» (2004 р.), Є. А. Грекова «Авторське право на твори архітектури» (2007 р.), С. А. Петренко «Правова охорона комп’ютерної програми як об’єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку» (2010 р.), У. Б. Андрусів «Цивільно-правова охорона прав інтелектуальної власності на програми (передачі) організації мовлення в Україні» (2013 р.), В. В. Філіновича «Веб-сайт як особливий об’єкт права інтелектуальної власності» (2015 р.), І. В. Тарасової «Авторське право на похідні літературні твори» (2015 р.) та ін.

У 2015–2016 роках була захищена низка новітніх робіт, які присвячені матеріально-правовим аспектам обраної проблематики. Серед них: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, підготовлена Г. О. Ульяновою, на тему: «Методологічні проблеми захисту авторського права від плагіату» (2015 р.); дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Н. Є. Сороки «Міжнародно-правовий захист авторського права в рамках Європейського Союзу» (2015 р.); дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

М. І. Баженова «Цивільно-правовий захист авторських прав в Україні та країнах різних правових систем» (2016 р.).

Серед зарубіжних досліджень у сфері авторського права слід виокремити праці О. О. Широкової «Совершенствование авторського законодательства Российской Федерации с учетом европейских интеграционніх процессов» (2005 р.), А. І. Абдулліна «Право интеллектуальной собственности в ЕС: генезис, унификация, перспективы развития» (2006 р.), О. Б. Шелоніної «Совершенствование российского законодательства в сфере интеллектуальной собственности с учетом европейского опыта интеграции в этой области» (2007 р.), К. В. Ханіної «Гармонизация норм, регламентирующих использование и охрану результатов творческой деятельности в ЕС» (2007 р.).

Наведений вище опис робіт у сфері правової охорони прав автора свідчить про те, що комплексні наукові розробки, присвячені процесуальному механізму захисту прав автора в порядку цивільного судочинства, відсутні. Виходячи з цього, можна стверджувати, що захист прав автора у порядку цивільного судочинства є новою і теоретично не розробленою проблематикою для науки цивільного процесуального права, а тому потребує подальшої наукової розробки, необхідність проведення якої зумовлюється відсутністю комплексних монографічних досліджень, присвячених процесуальним особливостям розгляду цієї категорії цивільних справ.

Розглянувши стан наукової розробки проблеми, слід зупинитися на методології проведення дослідження інституту захисту прав автора у порядку цивільного судочинства.

Методологія (гр. methodos – спосіб, метод і logos – наука, знання) – вчення про правила мислення при створенні теорії науки, це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об’єктивної, точної систематизованої інформації про процеси та явища [80, с. 56].

Методологія, фактично, є сукупністю методів дослідження, які, як правило, розглядають як систему заходів, прийомів чи операцій практичного або теоретичного опанування дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі. Метод – це спосіб дослідження, інструмент для вирішення головного завдання науки – відкриття об'єктивних законів дійсності. Фактично різниця між методом та теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт та умова майбутніх досліджень [42, с. 20].

Беручи до уваги особливості юридичної природи прав автора, а також враховуючи специфіку позовного провадження, що є процесуальною формою розгляду та вирішення даної категорії цивільних справ, основою методології дослідження стали загальнонаукові (індукції та дедукції, системного аналізу) та спеціальні методи пізнання правових явищ (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний та логічний методи).

Як зазначається в юридичній літературі, метод індукції полягає у формулюванні висновків на підставі обмеженого кола спостережень за повторюваними подіями. Водночас, дедукція – це метод дослідження, за якого окремі положення логічно виводяться із загальних положень (аксіом, постулатів, законів) [79, с. 370]. Застосування методів індукції та дедукції при дослідженні захисту прав автора у порядку цивільного судочинства дозволить нам виокремити: способи судового захисту прав автора; процесуальні особливості розгляду і вирішення даної категорії справ на різних стадіях судового провадження; специфіку їх суб'єктного складу тощо.

Метод системного аналізу є науковим методом пізнання, що являє собою послідовність дій з установлення структурних зв'язків між змінними або елементами досліджуваної системи. Спирається на комплекс загальнонаукових, експериментальних, природничих, статистичних, математичних методів [27, с. 21].

Застосування відповідного методу у межах наукового дослідження процесуальних особливостей розгляду і вирішення цивільних справ щодо захисту прав автора є доцільним для визначення зв’язків між матеріально-правовою природою прав автора та специфікою процесуального порядку їх захисту.

Історично-правовий метод є сукупністю способів і засобів, які дозволяють простежити історичний розвиток досліджуваних явищ [6, с. 26]. Зокрема, використання указаного методу може виявитися корисним для простеження генезису нормативного регулювання та наукових поглядів на інститут захисту прав автора у порядку цивільного судочинства.

Порівняльно-правовий метод припускає зіставлення юридичних понять, явищ і процесів та виявлення між ними схожостей і відмінностей [6, с. 26]. Цей метод може бути застосовано для виявлення загального та особливого у правовому регулюванні судового захисту прав автора у вітчизняному та зарубіжному цивільному процесуальному законодавстві, а також у наукових поглядах з окресленої проблематики.

Формально-логічний (догматичний) метод передусім використовується для вивчення та пояснення самого права в різних його проявах. При цьому розглядаються і зовнішня, і внутрішня форми права (або ж сама його «догма»). Формальна логіка при застосуванні в контексті права набуває рис одного зі спеціальних методів вивчення державно-правової дійсності. Праву властиві такі риси, як формальна визначеність, логічна послідовність викладу приписів і норм [11, с. 6]. Отже, використання формально-логічного (догматичного) методу дозволить нам виокремити етапи еволюції правового регулювання інституту захисту сімейних прав та інтересів у порядку цивільного судочинства, окреслити коло обставин, які формують предмет доказування у таких справах, та ін.

Логічний метод сходження від простого до складного, від абстрактного до конкретного – це метод теоретичного відтворення ґенези предмета. Відповідно до цього методу пізнання здійснюється в два етапи. На першому

етапі пізнання об’єкта сприймається як певне неподільне ціле. На другому – за допомогою аналізу об’єкт пізнається конкретними частинами. Абстрактне розуміється як однобічність знання, а конкретне – як його повнота, змістовність. Таким чином, відбувається рух від менш змістовного знання до більш змістовного [79, с. 371]. При дослідженні особливостей розгляду і вирішення цивільних справ щодо захисту прав автора логічний метод є універсальним засобом аргументації наукових висновків та розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України.

Безперечно, у процесі дослідження особливостей розгляду і вирішення цивільних справ за позовами про захист прав автора залежно від його завдань та цілей можуть використовуватися й інші методи наукового пізнання.

1.2 Права автора як об’єкт захисту в порядку цивільного судочинства

В результаті створення творів літератури, науки та мистецтва у їх автора виникає низка суб’єктивних прав як особистого немайнового, так і майнового характеру. Ці повноваження відповідно до діючого законодавства та наукової доктрини прийнято іменувати правами автора.

Визначаючи юридичну природу прав автора, перш за все, слід ідентифікувати сутність суб’єктивного (цивільного) права (ми поділяємо класичну позицію, які превалює у цивілістичній науці, що за своєю природою авторські права є суб’єктивними цивільними правами [29, с. 95]).

Одним із перших в радянській цивілістиці поняття суб’єктивного цивільного права сформулював С. М. Братусь. Він вказував на те, що суб’єктивним цивільним правом є визнана і забезпечена законом міра можливої поведінки особи [8, с. 33].

Ще один відомий теоретик права, М. Г. Александров, запропонував доповнити визначення С. М. Братуся вказівкою не лише на міру, а й на вид

можливої поведінки, оскільки категорія «міра» характеризує суб'єктивне право лише з кількісної сторони [1, с. 110].

М. І. Матузов також підтримав цю позицію з огляду на те, що суб'єктивне право, з точки зору юридичної науки, є не лише можливістю суб'єкта діяти, але й діяти у відповідних межах (міра поведінки) та відповідним чином (вид поведінки) [38, с. 94]. Схожого тлумачення змісту суб'єктивного права дотримується представник сучасної цивілістичної школи Д. В. Горбась [16, с. 9–10].

М. О. Стефанчук наполягає на тому, що суб'єктивне цивільне право є наданою особі нормами права мірою можливої поведінки з метою задоволення її законного інтересу, що включає в себе правомочності щодо вчинення певної поведінки самою управомоченою особою, вимоги визначеної поведінки від зобов'язаної особи чи осіб та захисту свого суб'єктивного цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання [63, с. 14].

У відповідному контексті ми підтримуємо позицію, відповідно до якої суб'єктивне право – це вид і міра можливої та дозволеної поведінки суб'єкта правовідносин, яка складається із: правомочності чинити власні дії; правомочності вимагати певних дій від зобов'язаної сторони; правомочності звернутися до відповідних органів за захистом свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права [78, с. 80].

Наведена уніфікована дефініція суб'єктивного права підлягає «застосуванню» і для визначення сутності та змісту правової категорії «суб'єктивне авторське право» з урахуванням особливостей, притаманних юридичній природі останнього.

З цього приводу необхідно зауважити, що в юридичній літературі превалює одна позиція, відповідно до якої авторському праву у суб'єктивному розумінні властивий виключний характер, який проявляється в його невідчужуваності від особи автора протягом всього життя, недопустимості перенесення прав автора на іншу особу. При цьому,

визначаючи зміст «виключності» прав автора деякі вчені виходять з того, що виключний характер є властивим лише для окремих особистих немайнових чи майнових прав автора, зокрема виключність характеризується право на опублікування [37, с. 168] чи право авторства [43, с. 76]. Водночас, інші науковці вважають, що виключність властива для всіх авторських прав [2, с. 59; 51, с. 54; 47, с. 148].

Свою позицію з приводу виключного характеру авторського права висловив і законодавець. Так, у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» виключним називається майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об’єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборони їх використання іншим особам у межах строку, встановленого законом.

Таким чином, визначаючи сутність виключного права, український законодавець виходить з того, що тільки суб’єкт авторського права (тобто автор або його правонаступники) має право вирішувати питання щодо здійснення авторських повноважень щодо використання твору.

У розрізі виключності прав автора у нас дещо інший погляд. Вбачається, виходячи з етимологічної сутності даного поняття, виключність слід розглядати як приналежність конкретного права тільки його володільцю і нікому іншому. Звідси: виключний характер властивий як для особистих немайнових, так і для майнових прав автора, які у даний момент у часі приналежні конкретному суб’єктові, незалежно від юридичного факту їх набуття (яким може бути створення твору літератури, науки чи мистецтва або набуття відповідних прав на підставі договору, в силу спадкування тощо).

Виходячи з цього, можна стверджувати, що виключний характер мають не тільки суб’єктивні авторські права, які належать творцям творів літератури, науки чи мистецтва, але й права, які перейшли на підставах,

визначених законом, до інших осіб [58, с. 194].

З огляду на викладене, пропонуємо внести зміни до абз. 6 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і викласти його у такій редакції: «виключне право – право особи, яке опосередковує приналежність лише їй авторських та суміжних прав на твори літератури, науки, мистецтва та інші результати творчої діяльності».

З урахуванням ознаки виключного характеру суб'єктивне авторське право можна визначити як вид і міру можливої та дозволеної поведінки суб'єкта авторських правовідносин, яка складається із низки виключних правомочностей: правомочності чинити власні дії; правомочності вимагати певних дій від зобов'язаної сторони; правомочності звернутися до відповідних органів за захистом свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права.

Відповідно до ст. 1, ч. 1 ст. 3 ЦПК України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Кожна особа має право в порядку, встановленому ЦПК України, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Виходячи з наведених норм, можна стверджувати, що суб'єктивне авторське право є об'єктом захисту в порядку цивільного судочинства у випадку його порушення, невизнання чи оспорювання. У зв'язку із цим виникає питання: чи є об'єктом відповідного захисту охоронюваний законом інтерес, адже у наведених нормах законодавець, поряд із категорією права, веде мову й про захист інтересу?

В юридичній літературі інтереси розглядаються як: закріплені у законодавстві способи поведінки суб'єктів [31, с. 24]; самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами [23, с. 5]; дозволені нормативно-правовими актами

прагнення особи до задоволення своїх потреб, до володіння тими чи іншими благами, соціальними цінностями, послугами [66, с. 154]; юридично значущі і юридично виправдані домагання на соціальні блага, що не охоплюються безпосереднім змістом прав і свобод [45, с. 265]; потреби, які виявляються в діяльності з усвідомлення та реалізації цілей у суспільних відносинах [12, с. 163].

Конституційний Суд України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 пояснив, що поняття «охоронюваний законом інтерес», яке вживається у законах України у логічно-смисловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та (або) нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

Аналіз наукової доктрини та акту офіційного тлумачення органу конституційної юрисдикції в Україні дає підстави для висновку про те, що в основі будь-якого суб'єктивного авторського права знаходиться певний інтерес, для задоволення якого суб'єктивне право і надається упрамовоченому суб'єкту.

Слід зазначити, що у більшості випадків охоронюваний законом інтерес опосередковується конкретним суб'єктивним авторським правом, у зв'язку із цим, захист авторського права означає і захист відповідного інтересу. Так, наприклад, право на використання твору шляхом опублікування опосередковує прагнення (інтерес) суб'єкта опублікувати

створений ним твір. Відтак, захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного права автора на опублікування твору і буде означати захист відповідного інтересу.

Водночас, не можна й заперечувати існування інтересів, які не опосередковуються конкретними суб'єктивними авторськими правами. Так, наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ч. 6 ст. 15 містить правову норму про те, що обмеження майнових прав, встановлені статтями 21–25 цього Закону, здійснюються за умови, що вони не завдаватимуть шкоди використанню твору і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора. В зазначеному випадку, вбачається, мова йде, у тому числі, про наявність інтересів, які не опосередковані конкретними правами автора.

Таким чином, можна стверджувати, що у більшості випадків захист суб'єктивного авторського права опосередковує й захист відповідного інтересу. Водночас, в окремих випадках охоронюваний законом інтерес може бути самостійним об'єктом захисту. В подальшому у межах нашого дисертаційного дослідження, виходячи з його предмету, мова буде йти про захист саме суб'єктивних прав автора.

Отже, які права автора є об'єктом судового захисту?

В юридичній літературі найбільш розповсюдженим є поділ авторських прав на особисті немайнові та майнові права [54, с. 228; 81, с. 273; 39, с. 83; 33, с. 142; 62, с. 152]. З аналогічної позиції виходить і законодавець (ст. ст. 14–15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», 438–440 ЦК України). У більшості міжнародних актів застосовано тотожний підхід (наприклад, ст. 11bis Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів).

Водночас, деякі науковці звертають увагу на те, що авторські повноваження настільки взаємопов'язані, що виокремити серед них права суто майнового чи немайнового характеру досить складно. Наприклад, є зовсім незрозумілим, до якої групи слід віднести право на оприлюднення

твору, в якому поєднані як особисті, так і майнові моменти. Тісний зв'язок немайнових прав автора з його майновими правами підкреслює і право авторства, яке в багатьох випадках підтверджує наявність майнових прав на твір [40, с. 33].

Існує навіть думка про неможливість розподілу авторських прав на особисті та майнові [60, с. 96, 99, 101; 24, с. 5], умовність та відносність такої класифікації [17, с. 77–78; 56, с. 71–72].

Безумовно, поділ прав автора на особисті немайнові та майнові є досить умовним: майже будь-яке з авторських прав охоплює як особисті, так і майнові елементи. Водночас, зазначена класифікація має не аби яке практичне значення, адже, за загальним правилом, особисті немайнові права можуть належати тільки безпосередньо авторові, вони є невідчужуваними від його особи. У спадкоємців автора виникає лише право на охорону авторства, захист авторського імені та репутації автора. Виходячи з цього, можна стверджувати, що законодавча класифікація авторських повноважень на особисті немайнові та майнові права автора дозволяє усвідомити специфіку та характер відносин, які регулюються авторським правом.

Розглянемо відповідні групи прав детальніше.

Першою групою прав є особисті немайнові права автора – абсолютні суб'єктивні права, які безстроково охороняють приналежність твору його дійсному авторові, надаючи останньому можливість розпорядження твором для задоволення немайнових інтересів в межах, встановлених законом [75, с. 10].

Як справедливо відмічається в юридичній літературі, особистим немайновим правам інтелектуальної власності притаманні ті ж ознаки, що й іншим особистим немайновим правам: відсутність економічного змісту, тісний зв'язок з фізичною особою, неможливість відмови від них або позбавлення цих прав, спрямованість на виявлення та розвиток особистості, специфіка об'єкта даних прав, умов їх виникнення та припинення, неможливість звернення стягнення на об'єкт особистого права [48, с. 18].

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про авторське право та суміжні права», ст. ст. 423, 438 ЦК України автору належать такі особисті немайнові права: 1) право на визнання людини творцем (автором) об'єкта права інтелектуальної власності (право авторства); 2) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом (право на авторське ім'я); 3) вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого публічного використання (право на авторське ім'я); 4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора (за ЦК України – право на недоторканість твору та право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності (ст. ст. 423, 438 ЦК України)).

Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року не передбачає охорони особистих немайнових прав автора, а тому не може справляти вплив на внутрішні законодавства у цьому питанні. Водночас, Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності у ст. 9 вимагає від країн-учасниць дотримання статей 1–21 Бернської конвенції, що означає безумовне підтримання і норм щодо охорони особистих немайнових прав автора. То ж основу для імплементації у внутрішні законодавства становлять, знову ж таки, норми Бернської конвенції [3, с. 47].

Одним із головних прав, що виникає у автора у зв'язку зі створенням та використанням твору, є право авторства як право особи вважатися автором створеного нею твору. Як влучно зауважив І. І. Насрієв, право авторства є центром різних прав автора та підставою їх виникнення, основним джерелом [41, с. 9]. Право авторства виникає у всіх, хто створив об'єкти творчої праці, що відповідають умовам правової охорони. Дане право виникає з моменту створення творчого результату та надання йому об'єктивного виразу [49,

с. 82].

На відміну від права авторства, право автора на ім’я уможливлює автору випустити твір під власним іменем, умовним (псевдонімом) або взагалі без зазначення імені (анонімно). Право на авторське ім’я, як і право авторства, виникає з моменту створення твору, але на відміну від останнього воно реалізується лише у випадку оприлюднення твору. Доки твір не оприлюднений, право на авторське ім’я існує лише потенційно: твір не є доступним третім особам і вони не можуть знати імені його автора [58, с. 202].

Останнє в переліку особистих немайнових прав автора – право на збереження цілісності твору (за ЦК України право на недоторканність), яке означає юридично закріплену можливість автора вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора, а також супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо [76, с. 93].

Зміст права на збереження цілісності твору полягає у тому, що при виданні, публічній демонстрації чи іншому використанні твору забороняється без згоди автора вносити будь-які зміни як в сам твір, так і в його назву, доповнювати твір ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями та будь-якими іншими поясненнями. Без згоди автора забороняється скорочувати обсяг твору, змінювати чи заміняти його складові частини, хоча б на думку користувача, такі зміни б і покращили твір. Без згоди автора не можна змінювати чи виключати з твору авторські присвячення, епіграфи, анотації тощо [58, с. 207].

Як і інші особисті немайнові права, право на збереження цілісності твору виникає з моменту створення твору, але не припиняється зі смертю автора: у разі смерті останнього недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження

недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, які мають право протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора (ч. 2 ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Як було зазначено вище, другою класифікаційною групою прав автора є його майнові права.

Вважається, що першим нормативно-правовим актом, у якому знайшли свою правову регламентацію майнові права автора, є прийнятий у 1709 році в Англії Статут королеви Анни. Відповідно до Статуту за автором опублікованих творів визнавалося виключне право дозволяти перевидання своїх творів протягом 21 року. Щодо неопублікованих творів, то Статут закріплював за автором виняткове право на друк та опублікування свого твору, яке набувало чинності з дати першої публікації [57, с. 17].

«Матір'ю» ідеї створення майнових прав автора під час використання творів у бібліотеках вважається датська письменниця Тіт Єнсен. У 1918 р. вона запропонувала встановити спеціальну плату на користь автора за видачу в бібліотеках його творів. У 1919 р. ця ідея була висловлена на з'їзді скандинавських письменників, а у 1920 р. – прийнята Асоціацією датських авторів. Але через війну в Данії тільки 30 березня 1946 р. було прийнято закон про публічні бібліотеки, яким було визнано право автора вимагати виплати винагороди за використання своїх творів користувачами бібліотек [52, с. 70].

Отже, майнові права автора твору – передбачені законом виключні права автора або іншої особи, яка має авторське право, використовувати створений нею твір у будь-який спосіб, у тому числі дозволяти або забороняти таке використання іншим особам з обов'язковою виплатою авторської винагороди [76, с. 104].

Відповідно до ч. 1 ст. 440 ЦК України, ч. 1 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» майновими правами інтелектуальної власності на твір є: 1) право на використання твору; 2) виключне право

дозволяти використання твору; 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). При цьому, як визначено у ст. 441 ЦК України використанням твору є його: 1) опублікування (випуск у світ); 2) відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; 3) переклад; 4) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни; 5) включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо; 6) публічне виконання; 7) продаж, передання в найм (оренду) тощо; 8) імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо; 9) інші дії, встановлені законом.

Аналогічно з правом на використання твору, виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти використання твору у спосіб, визначений ст. 441 ЦК України.

Аналіз наведених правових норм дає підстави стверджувати, що зміст майнових прав автора, фактично, опосередковується через правову категорію «використання». При цьому слід погодитися з висловленою у юридичній літературі позицією І. Є. Якубівського, що використання твору полягає у вчиненні відповідних дій щодо твору як нематеріального результату творчої діяльності (пряме використання) або щодо матеріальних носіїв, у яких цей твір втілено (опосередковане використання) [82, с. 65].

Як і особисті немайнові права, майнові прав автора виникають з моменту створення твору, проте на відміну від перших, діють протягом строку, встановленого законом. Як визначено у ст. 466 ЦК України, строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через сімдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті

автора чи останнього із співавторів, який пережив інших співавторів, крім випадків, передбачених законом.

Поряд з особистими немайновими та майновими правами, творці окремих результатів творчої діяльності наділяються спеціальними авторськими правами. Це стосується, перш за все, авторів творів образотворчого мистецтва.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор твору образотворчого мистецтва, а у разі його смерті – спадкоємці впродовж встановленого ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права» строку користуються щодо проданих автором оригіналів творів образотворчого мистецтва невідчужуваним правом на одержання п’яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, що йде за першим його продажем, здійсненим автором твору (право слідування). Виплата винагороди у цьому випадку здійснюється зазначеними аукціонами, галереями, салонами, крамницями тощо.

Необхідно звернути увагу на те, що поряд із Законом України «Про авторське право і суміжні права», право слідування знайшло своє відбиття і у ЦК України, відповідно до ст. 448 якого автор наділяється невідчужуваним правом на одержання грошової суми у розмірі п’яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору.

Ще одне спеціальне право – право доступу, відповідно до якого при передачі твору образотворчого мистецтва чи матеріального об’єкта, в якому втілено цей твір, у власність іншій особі автор має право вимагати доступу до цього твору з метою його використання для відтворення (виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо) за умови, що це не порушує законні права та інтереси власника твору образотворчого мистецтва. Власник не може відмовити автору в доступі до твору без достатніх підстав. При

цьому від власника твору не можна вимагати доставки твору авторові (ст. 26 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Виходячи з того, що право слідування та право доступу до твору образотворчого мистецтва пов'язуються законодавцем із правомочностями використання твору або отриманням винагороди, вбачається, що за своєю юридичною природою відповідні спеціальні права автора твору образотворчого мистецтва слід розглядати як майнові права автора.

Таким чином, об'єктом захисту в порядку цивільного судочинства є комплекс регламентованих законом як загальних, так і спеціальних особистих немайнових та майнових прав автора, а також у певних випадках, і охоронюваний законом інтерес суб'єктів авторських правовідносин.

1.3 Поняття та сутність захисту прав автора в порядку цивільного судочинства

Конституція України закріплює право кожної людини на свободу творчості і гарантує захист цього права у разі його порушення. Автор має виключне право на результат своєї інтелектуальної діяльності, тобто самостійно їм користуватися чи передавати іншим суб'єктам. Але нерідко такий порядок порушується: інший суб'єкт без попередньо отриманого дозволу автора чи особи, якій належать майнові права автора, починає розпоряджатись останніми на власний розсуд. Забезпечення належного захисту прав автора, на нашу думку, є достатньо важливим, оскільки саме від інтелектуального капіталу, який наявний в нашій державі, і залежить її становлення на світовій арені.

Одразу слід звернути увагу на те, що поняття захисту прав по-різному трактується у юридичній літературі.

Так, під захистом права розуміють: діяльність з усунення перешкод на шляху до здійснення суб'єктивних прав [13, с. 55]; сукупність різних видів діяльності (серед яких: видання норм, які встановлюють права та обов'язки,

визначають порядок їх здійснення, захисту та застосування санкцій, діяльність суб'єктів із здійснення і захисту своїх суб'єктивних прав, попереджувальна діяльність держави і громадських організацій, а також діяльність з реалізації правових санкцій) [64, с. 34]; систему юридичних норм, які спрямовані на запобігання правопорушенню та ліквідацію його наслідків [35, с. 192]; таке здійснення права та перетворення правовідносин, яке можливе лише за допомогою спеціального державного органу [67, с. 9]; діяльність управомочених осіб, а також юрисдикційних органів, що спрямована на забезпечення здійснення та відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів у спосіб, встановлений законом [77, с. 79]; нормативно урегульовану правомочність уповноваженого суб'єкта застосовувати засоби правоохоронного характеру для відновлення порушеного права, а також забезпечення виконання юридичного обов'язку [6, с. 42] тощо.

Деякі вчені на підставі уніфікованої дефініції захисту права надають вузькоспеціалізоване розуміння терміну «захист прав автора».

Зокрема, на погляд С. В. Бондаренка, захист прав автора – це сукупність передбачених законодавством заходів, метою яких є відновлення та визнання прав, які були порушені, що включає діяльність відповідних органів державної влади з поновлення та визнання прав, а також усунення перешкод, які заважають реалізації прав та законних інтересів їх суб'єктів [5, с. 186].

Панасюк О. О. під захистом права автора розуміє не тільки передбачені законом способи припинення їх порушення та застосування юридичної відповідальності до порушників, а й заходи з визнання авторських прав [50, с. 759].

На думку Д. М. Притики, сутність захисту права інтелектуальної власності полягає у тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності, право якого порушено, звертається до належного державного органу за захистом, який у разі необхідності надає такий захист [54, с. 442].

«Захист авторських прав – це сукупність заходів, метою яких є відновлення і визнання цих прав у разі їх порушення», – пишуть В. С. Дроб'язко та Р. В. Дроб'язко [21, с. 253].

На погляд О. П. Сєргєєва, захист авторських і суміжних прав охоплює сукупність заходів, спрямованих на відновлення чи визнання авторських чи суміжних прав та захист інтересів їх суб'єктів при порушенні чи оспорюванні [58, с. 365].

О. П. Орлюк під захистом прав та законних інтересів авторів розуміє систему форм, способів та засобів діяльності відповідних юрисдикційних органів і зацікавлених осіб, спрямовану на визнання та поновлення порушених прав, припинення порушення прав і законних інтересів авторів, власників охоронних документів та на застосування до правопорушників заходів державного примусу [46, с. 62]. Аналогічну позицію обстоюють О. О. Обущак [44, с. 80] та Г. О. Ульянова [70, с. 277].

Якщо звернутися до законодавства України, то жоден нормативно-правовий акт, у тому числі ЦК України, ЦПК України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», не надають законодавчої дефініції досліджуваного поняття.

На наш погляд, при визначенні сутності правової категорії «захист прав автора» необхідно виходити як із загальнотеоретичного розуміння змісту даного поняття, так керуватися і специфікою юридичної природи прав автора.

Щодо юридичної природи прав автора.

Як вже відмічалося, відповідно до ст. ст. 438, 440 ЦК України, ст. ст. 14, 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторові належать особисті немайнові та майнові права, а авторові твору образотворчого мистецтва – додаткові спеціальні права автора – право слідування та право доступу до твору образотворчого мистецтва. Зазначені права та інтереси, які вони опосередковують, відповідно до ч. 1 ст. 3 ЦПК України об'єктом захисту в порядку цивільного судочинства у випадку їх

порушення, невизнання або оспорювання.

Виходячи зі змісту ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», можна стверджувати, що варіаціями порушення, невизнання або оспорювання прав автора можуть бути:

а) вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, визначені ст. ст. 14 і 38 цього Закону, та їх майнові права, визначені ст. ст. 15, 39, 40 і 41 цього Закону, з урахуванням передбачених ст. ст. 21–25, 42 і 43 цього Закону обмежень майнових прав;

б) піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав – опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі комп’ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення;

в) плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;

г) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і (або) суміжні права, примірників творів (у тому числі комп’ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення;

д) вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав;

е) будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

є) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;

ж) розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об’єктів авторського права і (або)

суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

Щодо загальнотеоретичного розуміння змісту поняття «захист права» – аналіз наведених вище дефініцій як теоретиків права, так і вчених-цивілістів та процесуалістів, дає можливість виокремити такі ознаки цієї правової категорії:

1) захистом права ним є сукупність передбачених законом заходів, тобто у законі чітко визначені способи, за допомогою яких суб'єкт авторського права може захистити свої порушені, невизнані чи оспорені права.

А саме: відповідно до ч. 2 ст. 16 ЦК України способами захисту цивільних прав та інтересів, у тому числі прав автора, можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5)примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9)відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Водночас, суд може захистити права автора іншим способом, що встановлений договором або законом. Зокрема, Законом України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 2 ст. 52) передбачено такі спеціальні способи захисту прав автора, як-от: в) стягнення із порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення; г) виплата компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу; д) заборона опублікування творів, публікація у пресі інформації про допущене порушення тощо, якщо у ході судового розгляду буде доведено

факт порушення авторського права і (або) суміжних прав або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення цих прав; е) вилучення від осіб, які порушують авторське право і (або) суміжні права позивача, інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів, засобів обходу технічних засобів та про канали розповсюдження тощо.

Іноді зустрічаються випадки, коли один матеріальний об’єкт поєднує ознаки декількох самостійних об’єктів права інтелектуальної власності (знака для товарів і послуг, промислового зразка, а також об’єкта авторського права). У такому разі, як наголосив Пленум Вищого господарського суду України у п. 2.3 своє Постанови від 17 жовтня 2012 р. № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов’язаних із захистом прав інтелектуальної власності», спосіб захисту порушеного права визначається характером такого порушення. Зокрема, з огляду на встановлений обсяг правової охорони, якщо порушник вчиняє дії з використанням промислового зразка або знака для товарів і послуг, правовласник вправі здійснювати захист способами, передбаченими для захисту прав на відповідний об’єкт права інтелектуальної власності; якщо ж право на використання об’єкта інтелектуальної власності порушено діями, не пов’язаними з використанням об’єкта промислової власності, то захист може здійснюватися способами, передбаченими для захисту авторських прав, – за наявності необхідних та достатніх підстав для віднесення такого об’єкта до числа об’єктів авторського права;

2) ці заходи спрямовані на відновлення та визнання порушених, невизнаних чи оспорюваних прав: автор може захистити свої права не лише шляхом відновлення порушених прав, а й шляхом їх визнання.

Таке твердження цілком підтверджується судовою практикою, зокрема: Дзержинський районний суд м. Харкова розглянув 11.06.2013 року у відкритому судовому засіданні питання про ухвалення додаткового рішення суду у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання

авторського права, стягнення моральної шкоди, компенсації, зобов'язання вчинити певні дії, скасування свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір [20].

Також Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ розглянув 12.02.2014 року справу за позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_5, Державної служби інтелектуальної власності України про визнання авторського права та визнання свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір недійсним за касаційною скаргою ОСОБА_4, поданою представником – ОСОБА_6, на рішення апеляційного суду м. Києва від 23 жовтня 2013 р. [71];

3) захист права має на меті притягнення винної особи до юридичної відповідальності, що має результатом застосування до порушника негативних наслідків майнового та іншого характеру;

4) захист права є унормованою діяльністю управомочених осіб, а також юрисдикційних органів.

Виходячи з наведеного, ми розділяємо висловлену в юридичній літературі позицію про те, що захистом права слід вважати діяльність управомочених осіб, а також юрисдикційних органів, що спрямована на забезпечення здійснення та відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів у спосіб, встановлений законом [78, с. 94].

Відповідно до статей 16–18 ЦК України, ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» захист прав автора може здійснюватися судом, органом опіки та піклування, Президентом України, органами державної влади, органами влади АРК або органами місцевого самоврядування, нотаріусом.

Доцільно погодитися з позицією про те, що серед інших форм саме судова форма захисту є універсальною, історично сформованою, докладно регламентованою нормами цивільного процесуального права та забезпечує надійні гарантії правильного застосування закону, встановлення реально

існуючих прав і обов'язків [61, с. 4]. Адже законодавцем саме суду надано більш широкі повноваження у сфері захисту цивільних прав порівняно із повноваженнями інших юрисдикційних органів. А саме:

1) відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦК України, частин 1, 3 ст. 3 ЦПК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права або інтересу у порядку, встановленому ЦПК України. Відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною;

2) звернення особи за захистом до органу державної влади або іншого компетентного органу не позбавляє її права на звернення до суду (ч. 3 ст. 17 ЦК України);

3) судовий порядок розгляду цивільних справ базується на галузевих і міжгалузевих принципах, що гарантують забезпечення законності, незалежності і об'єктивності судового розгляду. Такими принципами, зокрема, є: гласність, відкритість судового розгляду справи та його повна фіксація технічними засобами (ст. 6 ЦПК України); диспозитивність та процесуальна рівність сторін (статті 11, 27 ЦПК України); змагальність сторін (ст. 10 ЦПК України); безпосередність судового розгляду (ст. 159 ЦПК України); всебічність, повнота та об'єктивність встановлення судом обставин справи (ч. 4 ст. 10, ст. 309 ЦПК України);

4) серед способів захисту прав автора судами закон регламентує такі способи, застосування яких не входить до повноважень інших органів державної влади, наприклад, відшкодування матеріальної та моральної шкоди (п. 8, 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України);

5) при здійсненні судового захисту прав автора у разі ухвалення судом рішення з порушенням норм матеріального та (або) процесуального права цивільним процесуальним законодавством передбачена можливість перегляду судових рішень: судами апеляційної та касаційної інстанцій (статті 13, 292, 324 ЦПК України), Верховним Судом України (ст. 354 ЦПК України), а також у зв'язку із нововиявленими обставинами (ст. 361 ЦПК України) [78, с. 94–95].

Проведений аналіз наукової доктрини, цивільного та цивільного процесуального законодавства України, а також законодавства у сфері інтелектуальної власності у контексті розуміння змісту понять «захист права» та «права автора» дає підстави для висновку про те, що *під захистом прав автора у порядку цивільного судочинства* слід розуміти діяльність суду, що спрямована на відновлення та визнання порушених, невизнаних чи оспорюваних особистих немайнових та майнових прав автора у спосіб, встановлений законом [28, с. 88].

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз теоретико-правових та методологічних засад дослідження захисту прав автора у порядку цивільного судочинства дозволив нам дійти таких висновків:

1. Правове регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

а) зародження правового регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства, під час якого захист прав автора здійснювався на підставі загальних правил цивільного процесу (XIV ст. – початок XX ст.);

б) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства УРСР, особливістю якого була фрагментарна правова регламентація окремих питань, пов’язаних із захистом прав автора у порядку цивільного судочинства (початок XX ст. – 1993 р.);

в) становлення цивільного та цивільного процесуального законодавства України, характерною особливістю якого є правова регламентація матеріально-правових підстав та цивільного процесуального порядку захисту прав автора судом (1993 р. – до сьогодні).

2. Захист прав автора у порядку цивільного судочинства є новою і теоретично не розробленою проблематикою для науки цивільного процесуального права, а тому потребує подальшої наукової розробки,

необхідність проведення якої зумовлюється відсутністю комплексних монографічних досліджень, присвячених процесуальним особливостям розгляду цієї категорії цивільних справ.

3. Основою методології дослідження проблематики захисту прав автора в порядку цивільного судочинства стали загальнонаукові (індукції та дедукції, системного аналізу, аналогії) та спеціальні методи пізнання правових явищ (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний та логічний методи), що зумовлено особливості юридичної природи прав автора, а також специфікою позовного провадження, що є процесуальною формою розгляду та вирішення даної категорії цивільних справ.

4. Виключність слід розглядати як приналежність конкретного права тільки його володільцю і нікому іншому. Звідси: виключний характер властивий як для особистих немайнових, так і для майнових прав автора, які у даний момент у часі приналежні як автору твору літератури, науки чи мистецтва, так і іншим особам, до яких вони перейшли на підставах, визначених законом.

5. Суб’єктивне авторське право – вид і міра можливої та дозволеної поведінки суб’єкта авторських правовідносин, яка складається із низки виключних правомочностей: правомочності чинити власні дії; правомочності вимагати певних дій від зобов’язаної сторони; правомочності звернутися до відповідних органів за захистом свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права.

6. В основі будь-якого суб’єктивного авторського права знаходиться певний інтерес, для задоволення якого суб’єктивне право і надається упрамовоченому суб’єкту. З огляду на це, у більшості випадків захист суб’єктивного авторського права опосередковує й захист відповідного інтересу. Водночас, в окремих випадках охоронюваний законом інтерес може бути самостійним об’єктом захисту.

7. Об’єктом захисту в порядку цивільного судочинства є комплекс регламентованих законом як загальних, так і спеціальних особистих немайнових та майнових прав автора, а також у певних випадках, і охоронюваний законом інтерес суб’єктів авторських правовідносин.

8. Захистом прав автора у порядку цивільного судочинства – діяльність суду, що спрямована на відновлення та визнання порушених, невизнаних чи оспорюваних особистих немайнових та майнових прав автора у спосіб, встановлений законом.

9. З метою оптимізації законодавства України у сфері інтелектуальної власності у контексті правового регулювання загальних правових дефініцій, пропонуємо внести зміни до абз. 6 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і викласти його у такій редакції: «виключне право – право особи, яке опосередковує приналежність лише їй авторських та суміжних прав на твори літератури, науки, мистецтва та інші результати творчої діяльності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе / Н. Г. Александров. – М. : Госюриздат, 1955. – 176 с.

2. Антимонов Б. С., Флейшиц Е. А. Авторское право. – М.: Юрид. лит., 1957. – 280 с.

3. Баженов М. І. Цивільно-правовий захист авторського права в Україні і країнах різних правових систем : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. І. Баженов. – О., 2016. – 243 арк.

4. Бернська конвенцію про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 року // Офіційний вісник України. – 2007. – № 75. – Ст. 2809.

5. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права : [курс лекцій] / С. В. Бондаренко. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – 288 с.

6. Боровська І. А. Захист права на безпечне для життя і здоров’я довкілля у порядку цивільного судочинства : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. А. Боровська. – К., 2015. – 225 арк.

7. Бочарова Н. В. Актуальні проблеми міжнародного права / Н. В. Бочарова // Альманах міжнародного права. – 2016. – Випуск 12. – С. 4–12.

8. Братусь С. Н. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав / С. Н. Братусь // Советское государство и право. – 1949. – № 8. – С. 30–36.

9. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васьковский ; с предисл. и под ред. В. А. Томсинова. – М. : Зерцало, 2003. – 464 с.

10. Вахонєва Т. М. Вплив міжнародного права на формування та правову охорону авторських та суміжних прав в Україні / Т. М. Вахонєва // Альманах міжнародного права. – 2016. – Випуск 11. – С. 12–22.

11. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини і громадянина / В. Веклич // Віче. – 2009. – № 22. – С. 4–6.

12. Венедіктова І. В. Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному праві : [моногр.] / І. В. Венедіктова. – Х. : Нове Слово, 2011. – 260 с.

13. Вершинин А. П. Меры защиты субъективных прав по гражданскому законодательству / А. П. Вершинин // Проблемы совершенствования законодательства о защите субъективных гражданских прав : сб. науч. трудов. – Ярославль : Изд-во Яросл. ун-та, 1988. – С. 54–59.

14. Всесвітня конвенція про авторське право від 6 вересня 1952 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 46. – Ст. 3104.

15. Гетманцев О. В. Формування та розвиток цивільного процесуального законодавства в Україні: питання історичної періодизації / О. В. Гетманцев // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Випуск 644. Правознавство. – С. 82–87.

16. Горбась Д. В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб: поняття, способи, межі : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Д. В. Горбась. – К., 2009. – 20 с.

17. Гордон М. В. Советское авторское право. – М.: Юрид. лит., 1955. – 232 с.

18. Довгань Г. В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект): : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Довгань. – Л., 2008 – 222 арк.

19. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20 грудня 1996 року // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770/print1475068522623624.

20. Додаткове рішення у справі № 2-1099/2011від 11.06.2013 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua.

21. Дроб’язко В. С., Дроб’язко Р. В. Право інтелектуальної власності: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.

22. Закон України «Про авторське право та суміжні права» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 43. – Ст. 214.

23. Зейкан Я. П. Коментар змін та доповнень до Цивільного процесуального кодексу України / Я. П. Зейкан. – К. : КНТ, 2006. – 80 с.

24. Ихсанов У. К. Авторские договоры на произведения изобразительного искусства: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Казахский гос. ун-т им. С. М. Кирова. – Алма-Ата, 1966. – 19 с.

25. Іванова М. О. Передумови зародження авторського права в jus civile Стародавнього Риму // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2015. – № 1. – С. 62–66.

26. Іващенко В. А. Законодавче забезпечення охорони авторського права Радянської України у 1925–1928 рр. // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – С. 48–51.

27. Кашперська Т. Ц. Окреме провадження у справах про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. Ц. Кашперська. – К., 2015. – 194 арк.

28. Кирдан Б. В. До поняття захисту прав автора в порядку цивільного судочинства / Б. В. Кирдан // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2017. – Вип. 42. – С. 85–89.

29. Кирдан Б. В. Способы защиты прав автора судом: сравнительно-правовой анализ действующего законодательства (гражданско-правовой аспект) / Б. В. Кирдан, С. С. Бычкова // Интеллектуальная собственность: правовые и социально-экономические аспекты : материалы Третьей всерос. науч.-практ. конф. с межд. участием (7 апреля 2016 г.). – Омск : Омская академия МВД России, 2016. – С. 93–96.

30. Кирдан Б. В. Эволюция правового регулирования защиты прав автора в порядке гражданского судопроизводства / Б. В. Кирдан // Науковий

вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Т. 1. – Випуск 6. – С. 98–101.

31. Ковин В. Ф. Охраняемый законом интерес как предмет защиты в гражданском судопроизводстве / В. Ф. Ковин // Проблемы реформы гражданского процессуального права и практики его применения : межвуз. сб. науч. тр. / Отв. ред. В. П. Воложанин. – Свердловск, 1990. – С. 23–29.

32. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В. В. Комаров. – Х. : Право, 2012. – 624 с.

33. Кочина О. С. Особисті немайнові та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав // Молодий вчений. – 2015. – № 3(18). – С. 141–144.

34. Кузнєцова Н. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні / Н.С. Кузнєцова, О. В. Кохановська //Право України. – 2011. – №3. – С. 21– 29.

35. Малеин Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малеин. – М. : Юрид. лит., 1981. – 216 с.

36. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія / В. Т. Маляренко – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

37. Мартынов Б. С. Права авторства в СССР / Б. С. Мартынов // Ученые записки Всесоюзного института юридических наук. – 1947. – № 11. – С. 146–170.

38. Матузов Н. И. Субъективное право как мера свободы и форма осуществления правовых норм / Н. И. Матузов // Тезисы докладов и сообщений всесоюзной научной конференции «Юридические гарантии правильного применения советских правовых норм и укрепление социалистической законности» (28–30 октября 1970 г.). – К. : Наук. думка, 1970. – С. 92–95.

39. Мельник О. М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні: Монографія. – Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2002. – 362 с.

40. Моргунова Е. Природа авторского права // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2001. – № 12. – С. 23–37.

41. Насриев И. И. Личные права автора произведения и гарантии их защиты: Автореф. дис… канд. юрид. наук / АН респ. Узбекистан: Институт философии и права им. И. М. Муминова. – Ташкент, 1995. – 26 с.

42. Настрадін В. П. Вибір та затвердження теми дисертаційного дослідження здобувачів наукових ступенів : [навч. посіб.] / В. П. Настрадін, С. І. Хархун. – К. : Нац. акад. СБ України, 2000. – 28 с.

43. Никитина М.И. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1972. – 135 с.

44. Обущак О. О. Адміністративне регулювання в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності /О. О. Обущак, С. А. Обущак // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2009. – Вип. 36. – С. 75–85.

45. Общая теория государства и права: Академический курс : [учеб. для вузов] : в 2-х т. – Т. 1 : Теория государства / [Байтин Т. И., Бережнов А. Г., Витрук Н. В. и др.] ; отв. ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало, 1998. – 416 с.

46. Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 3(86). – С. 58–74.

47. Основи інтелектуальної власності. – К.: Ін Юре, 1999. – 578 с.

48. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 256 с.

49. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 256 с.

50. Панасюк О. О. Поняття та класифікація форм захисту авторських прав / О. О. Панасюк // Форум права. – 2013. – № 1 – С. 758–762. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13poozap.pdf.

51. Пастухов О. М. Авторське право в інтернеті: Навч. посібник. – К.: Школа, 2004. – 144 с.

52. Пизуке Х. А. О совершенствовании законодательства об имущественных правах автора // Проблемы развития гражданского права в условиях перестройки: труды по правоведению. – Тарту: Тартуский университет, 1990. – С. 69–75.

53. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

54. Право інтелектуальної власності : підр. для студентів вищих навч. закладів / За ред. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 624 с.

55. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – С. 67. – Ст. 3288.

56. Савельева И. В. Правовое регулирование отношений в области художественного творчества. – М.: Изд-во МГУ им. М. В. Ломоносова, 1986. – 141 с.

57. Самсін Р. І. Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. І. Самсін. – К., 2016. – 195 арк.

58. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2003. – 752 с.

59. Сердюк В. В. право на судовий захист у контексті змагальності сторін /В. В. Сердюк //Адвокат. – 2012. – № 9 (144). – С. 14–18.

60. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права. – М.: Изд-во академии наук СССР, 1956. – 284 с.

61. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М. В. Сидоренко. – О., 2012. – 20 с.

62. Симонян Ю. Ю. Авторські права, які порушуються внаслідок плагіату // Часопис цивілістики. – 2013. – Вип. 15. – С. 152–155.

63. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. О. Стефанчук. – К., 2006. – 201 арк.

64. Стоякин Г. Я. Понятие защиты гражданских прав / Г. Я. Стоякин // Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав : сб. ученых тр. Свердл. юрид. ин-та / Отв. за вып. В. М. Семенов. – Свердловск : Изд-во СЮИ, 1973. – Вып. 27. – С. 30–35.

65. Таль Л. Судебные уставы и наука гражданского права // Вестн. права. – М., 1914. – № 50. – С. 1485–1490.

66. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / [упоряд. Л. М. Шестопалова]. – К. : Прецедент, 2004. – 224 с.

67. Тертишніков В. І. Захист сімейних правовідносин в цивільному судочинстві / В. І. Тертишніков. – Х., 1976. – 124 с.

68. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.

69. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.

70. Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. докт. юрид. наук., Одеса, 2015. – 433 с.

71. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 6-46979св13 від 12.02.2014 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua.

72. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 7. – Ст. 461.

73. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – С. 11. – Ст. 1088.

74. Цивільний процесуальний кодекс УРСР від 18 липня 1963 року // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1501-06/print1475068522623624.

75. Чурпіта Г. В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г. В. Чурпіта. – К., 2004. – 20 с.

76. Чурпіта Г. В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Чурпіта. – К., 2004. – 221 арк.

77. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.]. – К. : Алерта, 2016. – 434 с.

78. Чурпіта Г. В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства дис. … докт. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Чурпіта. – К., 2016. – 479 арк.

79. Чурпіта Г. В. Методологія дослідження особливостей розгляду і вирішення справ окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин / Г. В. Чурпіта // Методологія дослідження проблем цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам’яті проф. О. А. Пушкіна (м. Харків, 26 травня 2012 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 369–372.

80. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підруч.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушніренко. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.

81. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. – Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2002. – 368 с.

82. Якубівський І. Є. Використання твору в авторському праві України // Право та інновації. – 2015. – № 4(12). – С. 65–71.

83. Ярема А. Г., Давиденко Г. І. Новели цивільного судочинства // Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 9. – С. 25–30.

РОЗДІЛ 2
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРА В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1 Поняття та види позовів щодо захисту прав автора, що пред'являються в порядку цивільного судочинства

Найбільш поширеним видом цивільного судочинства є позовне провадження. Саме тому порядок його здійснення дістав своє найдетальніше урегулювання у ЦПК України. При цьому правила позовного провадження є загальними, тобто вони застосовуються також під час розгляду справ у порядку інших видів цивільного судочинства, хоча і з певними винятками та доповненнями, прямо встановленими законом [52, с. 328].

Позовне провадження має певні специфічні ознаки, в яких виявляється його природа і сутність. Однією з таких ознак є наявність позову. Саме шляхом пред'явлення позову до суду першої інстанції і здійснюється захист прав автора в порядку цивільного судочинства.

Проаналізувавши норми ЦПК України, що стосуються цього поняття, можна дійти висновку про те, що позов розглядається законодавцем як належним чином оформлена вимога особи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Водночас, ця категорія використовується не лише в процесуальному законодавстві (ЦПК України, КПК України, ГПК України, КАС України), а й у нормативних актах матеріально-правового характеру (зокрема, ЦК України, СК України тощо). Проте з'ясування поняття і сутності позову традиційно здійснюється в межах процесуально-правових досліджень [52, с. 328].

Наприклад, В. Н. Щеглов визначає позов як засіб судового захисту, тобто звернення заінтересованої особи до юрисдикційного органу, безпосередньо до суду з клопотанням про вирішення правового конфлікту з

метою захисту суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу суб'єкта звернення або іншої особи, якщо за законом їй надано право захищати інтереси інших осіб [66, с. 16].

М. Б. Зейдер розуміє під позовом вимогу до суду особи, заінтересованої в захисті права [22, с. 123].

А. О. Добровольський розкриває дефініцію «позов» через пред'явлення до суду або іншого юрисдикційного органу для розгляду та вирішення в певному процесуальному порядку матеріально-правової вимоги однієї особи до другої, що виникає із спірних матеріально-правових відносин, основаних на певних юридичних фактах [16, с. 29].

Вищезазначені вчені розглядають аналізоване поняття в сукупності двох значень: матеріально-правового та процесуального.

На противагу наведеним позиціям, В. В. Ярков розглядає позов як звернену до суду першої інстанції вимогу позивача до відповідача про захист свого права чи охоронюваного законом інтересу. При цьому, на його погляд, позов – це процесуальний засіб захисту інтересів позивача, позов «порушує» позовне провадження, в результаті чого спір передається на розгляд суду [68, с. 257].

На погляд О. О. Штефан, позовом є звернення до суду заінтересованої особи про здійснення правосуддя у справі на захист прав і охоронюваних законом інтересів з авторських правовідносин, порушених, невизнаних чи оспорюваних іншою особою [65, с. 24; 23, с. 270].

Вбачається, з'ясовуючи правову природу позову щодо захисту прав автора, необхідно мати на увазі таке. По-перше, матеріально-правова вимога спрямована до відповідача, а процесуальна – до суду. По-друге, у порядку позовного провадження розглядаються справи, в яких наявний спір, що опосередковується через порушення, оспорювання чи невизнання прав автора, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства (ст. 15 ЦПК України). По-третє, не можна ототожнювати позов з власне порушеним правом, адже останнє існує і до моменту

порушення, а позов може виникнути лише після правопорушення. По-четверте, позов не є діяльністю, оскільки він має не динамічний, а статичний характер. Діяльність же, спрямовану на реалізацію позову, називають пред'явленням позову [52, с. 330].

Враховуючи викладене вище, а також предмет нашого дослідження, ми пропонуємо під *позовом щодо захисту прав автора* розуміти належним чином процесуально оформлену матеріально-правову вимога позивача до відповідача про захист порушених, невизнаних або оспорюваних особистих немайнових та (або) майнових прав автора, яка пред'являється через суд в порядку позовного провадження [27, с. 161].

З'ясувавши сутність правової категорії «позов щодо захисту прав автора», перейдемо до її класифікації.

У науці цивільного процесуального права України позови прийнято поділяти за способом процесуального захисту. М. Й. Штефан пропонував класифікувати позови залежно від характеру спірних відносин та у складі окремих правовідносин. Така систематизація допомагає виявити причини спорів і ефективність забезпечення правового регулювання в окремих галузях суспільних відносин, необхідність його зміни і вдосконалення [60, с. 213] .

На думку О. О. Штефан, позови, що випливають з авторських правовідносин, можна класифікувати на види за матеріально-правовими, процесуально-правовими ознаками та за суб'єктами, які їх пред'являють [61, с. 19].

Так, за матеріально-правовими ознаками науковець виділяє позови майнового характеру, позови особистого немайнового характеру та змішані, які диференціюються за їх спрямованістю на захист конкретних авторських прав. За процесуально-правовими ознаками (їх змістом) – позови про присудження, визнання та перетворювальні. Під ними розуміються встановлені у статтях 52, 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» способи захисту суб'єктивних особистих і майнових авторських прав,

які мають бути застосовані судом при вирішенні ним конкретних справ з таких правовідносин [62, с. 8].

Згідно із ч. 2 ст. 16 ЦК України способами захисту цивільних прав та інтересів судом можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дій, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішень дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд також може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, який встановлено договором або законом.

Крім цього, у ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» деталізовано способи цивільно-правового захисту саме прав автора.

Зважаючи на викладене, ми погоджуємось, що за способом захисту позови щодо захисту прав автора можна класифікувати на позови про визнання (пункти 1, 2 ч. 2 ст. 16 ЦК України, ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), позови про присудження (пункти 3–5, 8, 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України) та перетворювальні позови (пункти 6, 7 ч. 2 ст. 16 ЦК України).

Позов суб'єкта авторського права про визнання – це позов, за допомогою якого управомочена особа вимагає захистити її права шляхом підтвердження наявності чи відсутності у неї переважного авторського права [24, с. 84].

Проаналізувавши законодавство з питань захисту прав автора, можна визначити, що позовом про визнання є, наприклад, позов про визнання та поновлення прав автора, у тому числі шляхом встановлення заборони вчинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення (п. а ч. 1 ст. 52 Закону).

Слід зазначити, що М. Й. Штефан позови про визнання поділяє на позитивні та негативні. Позитивні – це ті, що спрямовані на встановлення наявності певних правовідносин, а негативні – на їх відсутність [60, с. 216]. Такий поділ, на наш погляд, не має практичного значення, однак займає своє місце в загальній класифікації позовів.

Визнання прав автора дає можливість (залежно від суб'єкта авторського права) домагатися визнання особи: автором твору (якщо особа своєю творчою працею створила твір літератури, науки чи мистецтва); суб'єктом авторського права, який набув майнових авторських прав відповідно до договору (одного з договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності) або закону (в наслідок спадкування).

Позов суб'єкта авторського права про присудження спрямовується на поновлення порушеного права автора та усунення наслідків такого порушення. Через пред'явлення зазначеного позову від суду вимагається поновити становище, що існувало до порушення права, та припинити дії, які його порушують, зокрема присудження виконання обов'язку в натурі і стягнення з відповідача збитків у встановлених законом або договором випадках, штрафу, пені тощо [64, с. 212].

Слід зазначити, що указані позови можуть пред'являтися в тих випадках, коли порушення прав автора має тривалий характер, наприклад, тиражується твір або фонограма, здійснюється публічне виконання твору тощо.

Між іншим, позови, в яких від відповідача вимагається утриматися від певної дії (діяльності), називаються ще позовами про заборону. Проте їх не слід виокремлювати, оскільки вони є різновидом позовів про присудження [52, с. 336].

До позовів про присудження слід віднести, наприклад, такі позови щодо захисту прав автора:

а) про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення;

б) про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

в) про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій;

г) про припинення підготовчих дій до порушення авторського права, у тому числі призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України (пункти б–д ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

І нарешті – перетворювальні позови. Ці позови спрямовані на зміну або припинення правових відносин. Існування перетворювальних позовів деякими науковцями заперечувалось на тій підставі, що їх можна віднести або до позовів про визнання, або до позовів про присудження. Крім того, окремі вчені наголошували, що закон не наділяє суд правом здійснення нормотворчої діяльності [64, с. 212].

Однак, слід погодитись з думкою В. В. Комарова, який зазначає, що такі висновки суперечать чинному законодавству, яке передбачає можливість пред’явлення позовів про зміну чи припинення правовідносин окремо від позовів про визнання чи про присудження (ст. 16 ЦК України). Це зовсім не означає, що суд творить правовідносини. Він змінює чи припиняє існуючі правовідносини, оскільки тільки суд компетентний це зробити, а сторони мають право на їх зміну чи припинення ще до виникнення процесу [32, с. 520].

Існують й інші класифікації позовів. Зокрема, деякі науковці вважають, що позови слід поділяти залежно від характеру спірних правовідносин, які виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин. Кожний із цих видів позовів можна підрозділяти залежно від інститутів чи окремих норм галузей права [32, с. 517; 52, с. 338]. Наприклад,

у межах позовів, що виникають з цивільних правовідносин, можна виділити позови про захист прав автора.

Кожна з вище зазначених класифікацій має свої особливості. Однак, враховуючи характер та специфіку справ про захист прав автора, ми пропонуємо розмежовувати відповідні позови за такими критеріями.

Зокрема, за характером відносин, що виникають внаслідок порушення, невизнання або оспорення прав автора, є:

1) позови щодо захисту особистих немайнових прав автора. Автор має право звернутися через суд до особи, яка порушила, не визнала або оспорила його особисті немайнові права відповідно до ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Наприклад, позовом щодо захисту особистих немайнових прав автора є позов про визнання права авторства;

2) позови щодо захисту майнових прав автора. Автор пред'являє такий позов у разі порушення його майнових прав, визначених у ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Таким, наприклад, є позов про розірвання договору щодо передання виключних або невиключних майнових прав автора.

Залежно від наявності факту реєстрації порушених, невизнаних чи оспорюваних прав автора можна виокремити:

1) позови, що стосуються незареєстрованих прав автора. Слід зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для його виникнення і здійснення не вимагається реєстрації. Таким, наприклад, є позов про визнання права авторства на твір живопису, щодо якого відсутнє свідоцтво про реєстрацію авторського права;

2) позови, що пред'являються у зв'язку із порушенням, не визнанням чи оспорюванням зареєстрованих прав автора. Так, автор має право зареєструвати результат своєї інтелектуальної діяльності протягом строку охорони авторського права (ч. 5 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Державна реєстрація здійснюється центральним органом

виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності у порядку, визначеному Постановою Кабінету Міністрів України № 1756 від 27 грудня 2001 р. «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір». Прикладом таких позовів є позов про вилучення із цивільного обігу всіх примірників літературного твору, виготовлених без згоди автора за наявності у останнього свідоцтва про реєстрацію авторського права на відповідний твір.

Позови про захист прав автора також можна класифікувати за кількістю осіб, які створили твір, права щодо якого порушено, не визнано чи оспорено, на:

1) позов на захист прав автора, який одноособово створив твір (позов автора про стягнення авторської винагороди за використання твору);

2) позов, що пред'являється одним із співавторів (співавторами). Достатньо часто об'єкт авторського права створюється кількома особами спільно, які іменуються співавторами. Останні мають рівні права щодо захисту своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, пов'язаних із створеним ними твором. Таким, наприклад, є позов про розподіл винагороди між співавторами за використання створеного ними твору.

Залежно від того, з приводу первинних чи похідних прав автора пред'являється позов до суду, поділимо позови на:

1) позови, що виникають із факту створення об'єкта авторського права (наприклад, позов про забезпечення права доступу до твору образотворчого мистецтва);

2) позови, що випливають із захисту похідних авторських прав. Зокрема, такими є позови щодо захисту прав правонаступників автора, яким права останнього перейшли у порядку спадкування. Такі особи мають право звертатися до суду, серед іншого, з питань протидії перекручуванню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якого посяганням на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

Також до указаного виду позовів можна віднести позови внаслідок порушення, не визнання чи оспорювання прав на твір, який перейшов у суспільне надбання в порядку, визначеному в ст. 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Крім того, на наш погляд, позовами, що випливають із захисту похідних авторських прав, є позови, які стосуються спорів щодо відповідальності за невиконання умов авторських договорів (ст. 34 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Залежно від виду відносин, з яких виник спір щодо захисту прав автора, слід розмежовувати такі позови:

1) що виникають з договірних правовідносин. При порушені умов договору щодо використання об'єктів авторського права автор звертається до суду з метою врегулювання договірних відносин, та (або) притягнення сторони, яка порушила умови договору, до відповідальності, передбаченої договором або законом. Таким позовом, зокрема, є позов про відшкодування шкоди, завданої невиконанням умов договору про створення за замовленням і використання твору скульптури;

2) що виникають з недоговірних відносин. Пред'являються такі позови у разі, коли між потерпілим і винною особою не було укладено договору або шкоду завдано поза межами договірних правовідносин. В означеному випадку особа, чиї права порушені, оспорені, не визнані, може скористатися тими засобами захисту, які встановлені законом. Відповідним засобом захисту може бути, зокрема, позов про опублікування у засобах масової інформації оголошення про факт порушення авторського права шляхом випуску у цивільний обіг наукового твору під ім'ям особи, яка не є його автором.

Звичайно, наведену класифікацію не можна вважати вичерпною. Адже можна поділяти позови щодо захисту прав автора і за іншими критеріями.

Наостанок слід зазначити, що класифікація позовів у справах про захист прав автора є надзвичайно різноманітною. Наведена нами розгорнута

класифікація, на наш погляд, розкриває всі особливості видів позовів, які можуть пред’являтися до суду в разі порушення, оспорювання чи невизнання прав автора.

У будь-якому разі класифікація відповідних позовів буде удосконалюватись одночасно з розвитком цивільного законодавства і законодавства про авторське право. Але, незалежно від цього, практичне значення та ефективність наведеної класифікації обумовлюється тим, що віднесення окремого позову щодо захисту прав автора до певного виду, у певних випадках, допомагає визначити особливості процесуального порядку його розгляду.

Завершуючи дослідження позовів щодо захисту прав автора, звернемо свою увагу на пов’язані із цим правові категорії – право на позов та право на пред’явлення позову.

Як зазначає В. І. Бобрик, право на позов означає можливість уповноваженої особи вимагати в судовому порядку захисту її порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів. Водночас, право на пред’явлення позову – це право особи звернутися до суду з позовом про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів [52, с. 339–340].

Таким чином, право на позов надає можливість вимагати від суду вирішити справу, а право на пред’явлення позову – лише звернутися до суду з позовом.

Відповідно до ст. ст. 3, 45, 46 ЦПК України звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів має право кожна фізична та юридична особа (їх уповноважені представники), яка має належні цивільну процесуальну правоздатність і дієздатність, а у визначених законом випадках до суду можуть звертатися також органи й особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси.

Як визначено у ст. 28, ч. 1, 2 ст. 29 ЦПК України здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи. Водночас, здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи. Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом.

Відповідно до ч. 1 ст. 31 ЦК України фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Водночас, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право наділяється правом самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (п. 2 ч. 1 ст. 32 ЦК України).

Системний аналіз наведених правових норм ЦК України та ЦПК України дає підстави стверджувати, що у справах щодо захисту прав автора право на позов мають будь-які суб'єкти відповідних правовідносин незалежно від віку та обсягу цивільної дієздатності. Водночас, правом на пред'явлення позову у справах щодо захисту прав автора, наділяються як повнолітні, так і неповнолітні особи.

2.2 Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства

Однією з найсуттєвіших особливостей позовного провадження є специфічність його суб'єктного складу, зокрема, склад осіб, які беруть участь у справі, відзначається особливостями юридичної природи [3, с. 17].

Як слушно відмічає С. С. Бичкова, термін «особи, які беруть участь у справі» застосовується для позначення групи учасників процесу, юридично заінтересованих у справі, і, як наслідок, наділених комплексом процесуальних прав, що дають їм можливість впливати на рух цивільного процесу [4, с. 10].

У зв'язку з цим особи, які беруть участь у справах позовного провадження, посідають особливе місце серед інших суб'єктів цивільних процесуальних відносин, відіграють у цивільному процесі важливу роль. Процесуальна діяльність цих осіб активно впливає на весь хід процесу, від їх дій, насамперед, залежить його рух, перехід цивільного судочинства від однієї стадії до іншої, всі вони заінтересовані у розгляді цивільної справи [11, с. 114]. Крім того, застосування відповідного терміна звільняє від необхідності при формулюванні прав та обов'язків учасників цивільного процесу на різних його стадіях щоразу перелічувати їх суб'єктів [12, с. 75].

Відповідно до ч. 2 ст. 26 ЦПК України особами, які беруть участь у справах позовного провадження, є сторони, треті особи та їхні представники (ч. 2 ст. 26 ЦПК України). Поряд із цим, як випливає із ч. 3 ст. 26 ЦПК України, у справах позовного провадження можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

О. О. Штефан всіх осіб, які беруть участь у справі позовного провадження з авторських і суміжних правовідносин, класифікує на дві групи: суб'єктів захисту своїх прав та інтересів, до яких належать сторони і треті особи, та суб'єктів захисту прав інших осіб, до яких належать

процесуальні представники сторін і третіх осіб, прокурор, органи державного управління, профспілки та інші особи, наділені законом відповідними повноваженнями [62, с. 10].

На наш погляд, наведена класифікація потребує уточнення. По-перше, автором не виокремлено класифікаційного критерію проведення відповідного поділу, яким, видається, у даному випадку є особа суб'єкта, захист процесуальних прав та інтересів якої здійснюється під час розгляду і вирішення конкретної цивільної справи. По-друге, не можна погодитися із тим, що треті особи є суб'єктами захисту прав інших осіб, адже метою їх участі у цивільному процесі є або захист власних прав та інтересів, відмінних від прав та інтересів сторін, або сприяння ухваленню рішення суду на користь однієї із сторін, виходячи з мотивів, що таке рішення може вплинути на їх права та обов'язки щодо цієї сторони.

Вбачається, осіб, які беруть участь у справах щодо захисту прав автора, доцільно класифікувати за іншим, уніфікованим критерієм – характером юридичної заінтересованості у розгляді та вирішенні цивільної справи.

Вперше у науці цивільного процесуального права поняття юридичної процесуальної заінтересованості було сформульовано Р. Є. Гукасяном, на думку якого, процесуальна юридична заінтересованість – це заснована на юридичних нормах об'єктивно існуюча соціальна потреба у цивільному процесі, що виявляється у такому ставленні громадян та юридичних осіб, прокурора, органів державного управління та інших організацій до цивільної справи, за якого захист права чи охоронюваного законом інтересу, здійснення службових функцій і задоволення суспільного інтересу залежать від судового рішення у цьому процесі [14, с. 47].

Сучасні процесуалісти розглядають юридичну заінтересованість у цивільному процесі як прагнення осіб, які беруть участь у справі, за результатами її розгляду отримати таке судове рішення, яке позитивно відображатиметься на їхніх правах та обов'язках [3, с. 20]. І з цим не можна не погодитися.

При цьому слід відзначити, що характер юридичної заінтересованості осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, бувають різними. Виходячи з цього, за характером юридичної заінтересованості у розгляді справи щодо захисту прав автора всіх осіб, які беруть у ній участь, можна класифікувати на:

1) осіб, які мають матеріально-правову заінтересованість у розгляді справи, що виявляється у їх прагненні домогтися для себе поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, законного інтересу, тобто отримати певне майно, благо, встановити певний стан, обставини або, навпаки, не допустити їх порушення [30, с. 94].

Особами, які мають матеріально-правову заінтересованість у розгляді справи щодо захисту прав автора, є сторони та треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Беручи участь у таких справах, зазначені особи, як правило, є суб'єктами спірних матеріальних правовідносин, і прагнуть, зокрема, визнати своє право авторства, забезпечити недоторканість твору, отримати авторське винагороду тощо;

2) осіб, які мають процесуальну заінтересованість у розгляді справи, що виявляється у їх прагненні досягти певного процесуального результату у формі відповідного судового рішення, яке відповідає функціональному призначенню участі цього суб'єкта у розгляді та вирішенні цивільної справи [54, с. 34].

Процесуальною заінтересованістю у розгляді справ щодо захисту прав автора наділені всі особи, які беруть участь у таких справах, адже кожна з таких осіб прагне ухвалення рішення суду з вигідними для себе матеріально-правовими наслідками.

Перейдемо до характеристики осіб, які беруть участь у справах щодо захисту прав автора.

Сторони є основними учасниками цивільних справ, що розглядаються у порядку позовного провадження. Ними є особи, матеріально-правовий спір

між якими суд повинен розглянути і вирішити у порядку цивільного судочинства [52, с. 77].

У цивільному процесі поняття «сторони» має безпосередній зв'язок із матеріальними правовідносинами, оскільки сторонами виступають переважно суб'єкти таких відносин. Так, наприклад, у сфері авторського права таким суб'єктами можуть бути: автор твору та особа, яка виявила бажання набути майнових авторських прав на твір; автор твору та його спадкоємці; співавтори тощо.

Але, як зазначається в юридичній літературі, спір може виникнути і за відсутності матеріальних правовідносин у дійсності, тому правосуб'єктність сторін можуть мати особи, які лише вважають, що між ними існують зазначені відносини [60, с. 100–101].

Відповідно до ст. 30 ЦПК України сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач, якими можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

Позивачем у цивільному процесі є особа, на захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів якої відкрито позовне провадження у цивільній справі [7, с. 30].

Виходячи з того, що позивачем у справі, як правило, є дійсний або ймовірний суб'єкт відповідних матеріальних правовідносин, можна стверджувати, що у справах про захист авторського права позивачами можуть бути:

1) автори творів;

2) спадкоємці авторів творів;

3) особи, які набули права на твори відповідно до одного з договорів щодо розпорядження майнових прав інтелектуальної власності чи відповідно закону;

4) інші заінтересовані особи, які мають право в разі смерті автора та за відсутності уповноваженої ним особи звернутися до суду з позовом про охорону недоторканності твору (ч. 2 ст. 439 ЦК України).

Визначаючи перелік потенційних позивачів у справах щодо захисту прав автора, необхідно звернути увагу на такий аспект.

Відповідно до ч. 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права», якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

У такому випадку, як наголосив у п. 9 своєї Постанови від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» Пленум Верховного Суду України, позов на захист прав такої особи як представник пред'являє видавець. У таких випадах суд не вправі вимагати розкриття імені автора. Якщо автор не розкриває свого імені та не бере участі у справі, а видавець підпадає під визначення суб'єкта, зазначеного в статті 1 ГПК України, то такий спір, залежно від суб'єктного складу, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Водночас, якщо автор такого твору не розкриє своє ім'я або не заявить про своє авторство до вирішення справи по суті, суд ухвалює рішення про задоволення позову на користь видавця, який у подальшому передає стягнуте за рішенням суду автору або іншій особі, якій належать авторські майнові права на відповідний твір.

У зв'язку із відсутністю у ЦПК України норм, які регламентують можливість зміни цивільного процесуального статусу представника на позивача у справі під час її розгляду і вирішення, не можна погодитися із позицією Пленуму Верховного Суду України, що у випадку, передбаченому ч. 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права», видавець виступає у відповідній справі як представник. Вбачається, з метою подолання цієї правової прогалини видавець має вступати у справу в цивільному

процесуальному статусі співпозивача або особи, якій законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Крім того, при визначенні належного позивача у справах щодо захисту прав автора необхідно враховувати і те, що відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам, вони охороняються безстроково.

Таким чином, автор твору є належним позивачем за позовом про заборону дій щодо використання твору, що порушують його особисті немайнові права, незалежно від того, що майнові права передано (відчужено) чи передано право на використання твору іншій особі, якщо ця особа не здійснює захист цього права. Разом з тим право на відшкодування збитків (майнової шкоди), або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсації залишається за особою, якій у зазначених випадках передані (відчужені) майнові права чи передані виключні права на використання твору. Автор має право вимагати відшкодування моральної шкоди (п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»).

Показовою у відповідному контексті є справа за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «АШАН Україна Гіпермаркет», третя особа – Товариство з обмеженою відповідальністю «Маша и Медведь» про захист авторського права, що була розглянута Оболонським районним судом м. Києва.

У жовтні 2013 року ОСОБА_1 звернувся до суду із зазначеним позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю «АШАН Україна Гіпермаркет», третя особа – Товариство з обмеженою відповідальністю «Маша и Медведь» (далі – ТОВ «Маша и Медведь») у якому просив поновити порушені ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет» немайнові авторські права ОСОБА_1 шляхом заборони ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет»

проводити реалізацію контрафактної (фальсифікованої) продукції в структурі якої неправомірно використано об’єкти інтелектуальної власності персонажі «Маша» та «Медведь» з аудіовізуального твору – мультиплікаційного серіалу «Маша» та «Медведь». Також просив стягнути з ТОВ «АШАН Україна Гіпермаркет» на свою користь відшкодування моральної шкоди в сумі 10 000 грн. та понесені судові витрати.

В судовому засіданні, серед іншого, було встановлено, що за ліцензійним договором №ЛД-1/2010 від 08.06.2010 року ОСОБА_1 передав ТОВ «Маша и Медведь» виключні майнові права на художні твори (зображення головних персонажів аудіовізуального твору) «Маша» і «Медведь», а тому у автора залишилися лише немайнові авторські права на твір і виходячи з цього останній має право поновлювати свої немайнові права, а також стягувати моральну шкоду (ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

З огляду на викладене, Оболонський районний суд м. Києва ухвалив рішення стягнути з Товариства з обмеженою відповідальністю «АШАН Україна Гіпермаркет» (04073, м. Київ, просп. Московський, 15-а, код ЄДРПОУ 35442481) на користь ОСОБА_1 відшкодування моральної шкоди у розмірі 3000 (три тисячі) грн. [44].

Поряд з позивачем, другою стороною у справах щодо захисту прав автора є відповідач – особа, яка, на думку позивача, порушила, не визнала або оспорила його права, свободи чи інтереси, і тому притягується до участі у цивільній справі для відповіді за пред’явленими позовними вимогами [4, с. 109].

Виходячи з цього, належним відповідачем у справах щодо захисту прав автора є особа, яка своїми діями порушила, не визнала або оспорила особисті немайнові чи майнові авторські права.

При визначенні належного відповідача у справах щодо захисту прав автора за умови множинності осіб, які порушили авторське право, необхідно

виходити з того, на суб’єкта яких правовідносин закон покладає обов’язок дотримуватися норм авторського права.

Так, наприклад, відповідно до ст. 20 Закону України «Про видавничу справу» права та обов’язки видавця у відносинах з автором (співавторами) твору в галузі науки, літератури і мистецтва, їх спадкоємцями чи з особою, якій автори чи їх спадкоємці передали авторські майнові права, чи з особами, яким належать права на інші об’єкти права інтелектуальної власності, визначаються законодавством України з питань інтелектуальної власності. Також згідно зазначеної норми на видавця покладається обов’язок дотримуватися норм авторського права, положень національних стандартів, чинних в Україні міждержавних стандартів, інших нормативно-правових актів, що регламентують видавничу справу.

Таким чином, у відносинах між видавцем та виготовлювачем видавничої продукції (типографією) перший, здійснюючи видавничу діяльність, і надаючи виготовлювачу видавничої продукції оригінал-макет твору для його друку, буде належним відповідачем у разі порушення прав автора твору. Адже виготовлювач видавничої продукції (типографія) здійснює лише технічні функції при виданні твору.

Водночас, відповідно до ст. 21 Закону України «Про видавничу справу» виготовлення без дозволу замовника додаткового тиражу видання не допускається . У разі, якщо виготовлювач видавничої продукції, наприклад, зі своєї ініціативи збільшив замовлений тираж твору чи виконав замовлення видавця без дозволу правоволодільця, він також має відповідати за порушення авторського права. Виготовлювач буде належним відповідачем у справах щодо захисту прав автора, якщо він без дозволу видавця передав будь-кому, крім випадків, передбачених законодавством, виготовлений тираж видання або його частину, видавничі оригінали, макети, фото чи друкарські форми, їх електронні відповідники.

Хоча, не можна й заперечувати того факту, що у справах щодо захисту прав автора може мати місце пасивна процесуальна співучасть. Відтак, як

співвідповідачі можуть залучатися кілька осіб, які, залежно від характеру порушення майнових прав суб'єкта авторського права, несуть солідарну або часткову відповідальність.

Так, наприклад, обов'язкова пасивна процесуальна співучасть може мати місце у справах про у справах про спростування відомостей, поширених засобами масової інформації (в пресі, по радіо і телебаченню), як відповідачі до участі притягаються автор, орган засобу масової інформації, що їх поширив, а у передбачених законом випадках, і відповідна службова особа цього органу, які й несуть обов'язок по відшкодуванню завданої моральної шкоди відповідно до ступеня вини кожного з них. Якщо позивач не бажає притягати когось з них до відповідальності, на решту заподіювачів моральної шкоди покладається обов'язок по відшкодуванню тієї її частини, яка відповідає ступеню їх вини. В разі, коли орган масової інформації не називає автора, суд виходить з того, що вину за поширення зазначених відомостей цей орган взяв на себе (п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»).

Крім того, при визначенні кола співвідповідачів і вирішенні питання про їх залучення до участі у справі необхідно враховувати положення ч. 1 ст. 33 ЦПК України, відповідно до якого суд може замінити первісного відповідача належним відповідачем, якщо позов пред'явлено не до тієї особи, яка має відповідати за позовом, або залучити до участі у справі іншу особу як співвідповідача лише за клопотанням позивача. У разі відсутності такого клопотання суд може вирішувати питання щодо задоволення позову виключно щодо особи, яка визначена як відповідач у позовній заяві.

Так, наприклад у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська музична видавнича група» до ОСОБА_1 про захист майнових авторських прав Оболонський районний суд м. Києва, керуючись ч. 1 ст. 33 ЦПК України, враховуючи відсутність клопотання позивача, не притягнув до участі у справі як співвідповідачів організаторів

гастрольних заходів. Водночас, ухвалив рішення про задоволення позову щодо ОСОБИ_1 як визначеного позивачем відповідача у справі. При цьому суд не врахував доводи представника відповідача про те, що ОСОБА_1 є неналежним відповідачем, оскільки відповідно до ст. 2 Закону України «Про гастрольні заходи в Україні» організатори гастрольних заходів несуть відповідальність за дотримання положень законодавства України про авторські і суміжні права, адже наявність вказаної норми закону не звільняє особу, яка своїми діями (публічним виконанням музичних творів) порушила майнові авторські права, від відповідальності [43].

Крім того, визначаючи належного відповідача у справах щодо захисту прав автора, слід звернути увагу на те, що у деяких випадках закон містить підстави для звільнення відповідача від відповідальності за порушення прав автора. Так, відповідно до ч. 1 ст. 12 Директиви ЄС від 8 червня 2000 року «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку», Якщо надаються інформаційні послуги, які складаються з передачі інформації, що надається одержувачем послуг, всередині мережі зв’язку або надання доступу до мережі зв’язку, держави-члени забезпечують звільнення постачальника послуг від відповідальності за передану інформацію при умові, що постачальник: a) не є ініціатором передачі; b) не обирає одержувача передачі; та c) не обирає чи не змінює інформацію, що міститься в передачі.

Німецький юрист М. Стефанбломе, коментуючи Директиву ЄС від 8 червня 2000 року «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку», висловив таку думку щодо обмеження відповідальності провайдерів в зв’язку з копіюванням інформації як частиною технологічного процесу: «В світі зберігання електронних даних робота з ними завжди означає їх копіювання як технічну необхідність. Ось чому Директива виключає тимчасові копії, створювані в ході технологічного процесу і які не мають самостійного економічного значення» [49]. І з цим не можна не погодитися.

Поряд зі сторонами, відповідно до ст. ст. 33–36 ЦПК України особами, які беруть участь у справах позовного провадження, у тому числі справах щодо захисту прав автора, є треті особи.

Законодавець виділяє два види третіх осіб у цивільному процесі:

1) ті, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ст. 34 ЦПК України);

2) ті, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору (статті 35, 36 ЦПК України).

Як відмічається в юридичній літературі, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, заінтересовані у вирішенні справи і вступають у процес, порушений позивачем, оскільки вважають, що права чи законні інтереси, з приводу яких виник спір між сторонами, належать їм. Заявляючи самостійні вимоги щодо предмета спору, вони тим самим заявляють про наявність у них самостійних прав, відмінних та не залежних від прав сторін. Тому вступ у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, не тягне процесуальної співучасті на стороні позивача. Третя особа посідає автономне процесуальне становище поряд із позивачем, а тому інтереси третьої особи і первісних сторін протилежні та виключають один одного [32, с. 310–311].

Відповідно до ст. 34 ЦПК України треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення судового розгляду, пред’явивши позов до однієї чи обох сторін. Ці особи мають усі процесуальні права і обов’язки позивача. Після вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням цієї особи розглядається спочатку.

Як свідчить аналіз судової практики, у справах щодо захисту прав автора в цивільному процесуальному статусі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, як правило, виступають: співавтори, контрагенти за договорами щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, спадкоємці та інші правонаступники первинних

суб’єктів авторського права та інші особи, які мають матеріально-правову заінтересованість у вирішенні справи.

Мати стосунок до цивільної справи і бути заінтересованими у результатах її розгляду можуть також треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, тобто особи, які вступають у справу для захисту власних суб’єктивних інтересів, оскільки майбутнє рішення суду може вплинути на їх права та обов’язки стосовно однієї із сторін [52, с. 94–95].

Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, не є суб’єктом спірного матеріального правовідношення, але вона має правовий зв’язок з однією зі сторін цивільної справи, на який може вплинути майбутнє рішення суду. Участь цих третіх осіб у цивільному процесі пов’язана із підставами пред’явлення вимог позивачем [52, с. 95].

Відповідно до ч. 1 ст. 35 ЦПК України треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на їх права або обов’язки щодо однієї із сторін. Водночас, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть бути залучені до участі в справі також за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі. Якщо суд при прийнятті позовної заяви, здійсненні провадження у справі до судового розгляду або під час судового розгляду справи встановить, що судове рішення може вплинути на права і обов’язки осіб, які не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі в справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору (ч. 2 ст. 35 ЦПК України).

Найчастіше, у справах щодо захисту прав автора у цивільному процесуальному статусі третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, виступають організації колективного управління майновими правами автора.

Так, відповідно до ст. ст. 48, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» на підставі договору автор або інший суб'єкт авторського права може передати організації колективного управління комплекс повноважень у сфері управління майновими авторськими правами, до якого можуть входити, зокрема, збір авторської винагороди, розподіл (перерозподіл між іншими організаціями колективного управління) зібраної винагороди, перерахування належної частки перерозподіленої винагороди іншим організаціям колективного управління, що представляють майнові інтереси відповідних суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав, або виплата розподіленої винагороди безпосередньо таким суб'єктам.

Виходячи з наведеного, у випадку виникнення спору з питань збору чи розподілу авторської винагороди, якщо відповідне повноваження було передане організації колективного управління майновими правами автора, остання залучається до участі у цивільному процесі на бік однієї із сторін як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.

Крім того, як наголосив у п. 49 своєї Постанови від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» Пленум Вищого господарського суду України, необхідно мати на увазі, що у разі передачі одним з авторів створеного у співавторстві твору майнових прав на цей твір організації колективного управління авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам, а тому у вирішенні пов'язаних з цим спорів суду належить з'ясовувати, чи визначено відносини між співавторами укладеним між ними договором і за необхідності вирішувати питання про залучення до участі у справі як третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог на предмет спору, інших співавторів.

Сторони та треті особи, як основні учасники цивільних справ щодо захисту прав автора, мають право здійснювати у суді процесуальні дії особисто або через представника.

«Метою процесуального представництва, – пише С. С. Бичкова, – є сприяння особі у здійсненні нею права на захист її прав, свобод та інтересів, більш повній та ефективній реалізації наданих їй процесуальних прав і виконанні покладених на неї процесуальних обов'язків» [4, с. 314].

У юридичній літературі висловлювалися різні думки щодо правової природи представництва в цивільному процесі. Підставою для тривалої дискусії відносно самостійності процесуального представництва як правового інституту служила наявність певних спільних рис, які притаманні представництву в різних за характером правовідносинах, що є похідними від представництва у цивільному праві. Ґрунтовним на сьогодні є визначення представництва в цивільному процесі як самостійного процесуального інституту (що обумовлюється наявністю низки процесуальних особливостей), а не різновиду цивільного представництва [32, с. 338].

Відтак, щодо сутності представництва ми поділяємо позицію про те, що представництво є окремим правовим інститутом цивільного процесуального права, тобто є упорядкованою сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають між представником і судом, представником і особою, представництво інтересів якої здійснюється, а також між цією особою і судом під час здійснення правосуддя у цивільних справах [59, с. 178].

У справах щодо захисту прав автора представництво здійснюється за загальними правилами, які регламентовані ст. ст. 38–44 ЦПК України.

Водночас, Закон України «Про авторське право та суміжні права» містить спеціальну правову норму (ч. 4 ст. 11), що регламентує особливості здійснення представництва автора, який виступає у цивільному обороті анонімно, і яка вже цитувалася нами вище у контексті цивільного процесуального статусу позивача у таких справах. Нагадаємо, відповідно до ч. 4 ст. 11 указаного Закону, якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі)

вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 9 своєї Постанови від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», якщо у випадках, передбачених ч. 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права», видавець твору виступає як представник автора і захищає права останнього, суд не вправі повернути позовну заяву з мотивів відсутності в ній справжнього імені автора і неподання довіреності від автора. При поданні такої заяви видавцеві достатньо надати суду примірник твору, на якому зазначено ім'я чи найменування цього видавця. При цьому справжнє ім'я автора та умови додержання анонімності зазначаються в договорі, яким визначено відносини між автором і видавцем. Такий договір не є предметом спору про використання твору, опублікованого анонімно чи під псевдонімом, і не підлягає дослідженню в судовому розгляді.

З одного боку, правова норма, що її містить ч. 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права», спрямована на захист прав та інтересів авторів, які виступають у цивільному обігу анонімно. Водночас, з іншого боку, через відсутність процесуального механізму її реалізації, що зумовлено неможливістю ідентифікації особи позивача, а також неможливістю зміни цивільного процесуального статусу представника на цивільний процесуальний статус позивача у справі, що, фактично, робить неможливим ухвалення відповідного судового рішення, вважаємо за доцільне, з метою подолання цієї правової прогалини змінити редакцію правової норми, що її містить ч. 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права», і викласти її таким чином: «Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право

захищати права останнього, у тому числі у суді шляхом пред'явлення позову як співпозивач або особа, якій законом надано право захищати права, свободи або інтереси інших осіб. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство».

Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб – остання категорія суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які беруть участь у справах щодо захисту прав автора.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 45 ЦПК України у випадках, встановлених законом, до суду із заявами про захист прав та інтересів інших осіб, або державних та суспільних інтересів можуть звертатися та брати участь у цих справах: а) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; б) прокурор; в) органи державної влади та органи місцевого самоврядування; г) фізичні та юридичні особи.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» юрисдикція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини поширюється на відносини, що виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами.

З огляду на зазначену норму, а також з урахуванням положень статей 45, 46 ЦПК України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може особисто або через свого представника звертатися до суду з позовом щодо захисту прав автора, брати участь у розгляді справ за його позовними заявами, а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами інших осіб, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України, про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, у

тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом іншої особи. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини повинен обґрунтувати суду неможливість особи самостійно здійснювати захист своїх інтересів. Невиконання Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини вимог щодо надання зазначеного обґрунтування має наслідком застосування положень, передбачених ст. 121 ЦПК України.

На відміну від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, прокурор бере участь у цивільних справах щодо захисту прав автора з метою представництва інтересів громадянина або держави в суді. З цією метою прокурор в межах повноважень, визначених законом, звертається до суду з позовною заявою (заявою), бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України, про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ч. 2 ст. 45 ЦПК України).

Особливістю участі прокурора у таких справах є те, що прокурор, який звертається до суду з метою представництва інтересів громадянина або держави в суді (незалежно від форми, в якій здійснюється представництво), повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення такого представництва, передбачених ч. 2 та 3 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру». Для представництва інтересів громадянина в суді прокурор також повинен надати документи, що підтверджують недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність відповідного громадянина, а також письмову згоду законного представника або органу, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи, на здійснення ним представництва. Невиконання прокурором вимог щодо надання суду обґрунтування наявності підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді має наслідком застосування положень, передбачених ст. 121 ЦПК України.

Відповідно до ч. 1, 3 ст. 45 ЦПК України органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть брати участь у цивільних справах, у тому числі щодо захисту прав автора, у двох формах: а) звернення до суду із заявою про захист прав, свобод та інтересів інших осіб; б) подання висновків на виконання своїх повноважень. Вбачається, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 року № 658 «Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України» Державна служба інтелектуальної власності як центральний орган виконавчої влади може брати участь у цивільному процесі під час розгляду і вирішення справ щодо захисту прав автора у зазначених вище формах.

Останньою категорією суб'єктів, які можуть брати участь у цивільному процесі у цивільному процесуальному статусі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, є фізичні та юридичні особи. Як визначено у ч. 1 ст. 45 ЦПК України, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб у випадках, встановлених законом.

Зокрема, у контексті ч. 1 ст. 45 ЦПК України видавець як фізична особа, якій частиною 4 статті 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права» надано право захищати права автора, може звернутися до суду із заявою про захист його права, свобод та інтересів.

Щодо юридичних осіб, які можуть набувати цивільного процесуального статусу органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, у справах щодо захисту прав автора, то такими особами відповідно до п. «г» ч. 1 ст. 49 Закону України «Про авторське право та суміжні права» є організації колективного управління правами.

Так, відповідно до зазначеної норми організації колективного управління повинні виконувати від імені суб'єктів авторського права і на основі одержаних від них повноважень, зокрема, таку функцію: звертатися до

суду за захистом прав суб'єктів авторського права відповідно до статутних повноважень та доручення цих суб'єктів. При цьому окреме доручення для представництва в суді не є обов'язковим.

Пред'явивши позов, організація колективного управління правами не є позивачем, оскільки вона звертається до суду в порядку, передбаченому статтею 45 ЦПК України, за захистом прав суб'єктів авторського права, а не своїх прав. Позивачем у таких випадках буде суб'єкт авторського права, на захист інтересів якого звернулася організація. У випадку, якщо організація колективного управління звертається на захист прав фізичних осіб, такий спір розглядається в порядку цивільного судочинства. Якщо ж вона звертається на захист юридичних осіб, то, залежно від суб'єктного складу, спір розглядається в порядку господарського судочинства.

Документами, які підтверджують право організації на звернення до суду за захистом авторського права, є: свідоцтво про облік організації колективного управління; статут; договір із суб'єктом авторського на управління майновими правами на колективній основі; у певних випадках – договір з аналогічними іноземними організаціями, що управляють такими ж правами, чи довіреність (п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»).

Крім організацій колективного управління правами автора, як зазначає О. О. Штефан, державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» також належить до юридичних осіб, які у випадках, встановлених законом, можуть звертатися до суду як органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб [63, с. 11]. І з цим не можна не погодитися.

Таким чином, суб'єктний склад осіб, які беруть участь у справах щодо захисту прав автора, визначається особливостями юридичної природи спірного матеріального правовідношення, зокрема, обумовлюється його

суб’єктний складом, змістом та підставами виникнення, зміни чи припинення.

2.3 Докази і доказування у справах щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства

У цивільному процесі доказування становить важливий аспект процесуальної діяльності та є елементом процесуальних проваджень. Тому завдання цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ і захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб’єктів права можуть бути досягнуті за умов одержання фактичних даних, які становлять юридико-фактичну основу для вирішення цивільної справи [32, с. 474].

Ключовим моментом проблематики доказів і доказування у справах щодо захисту прав автора є визначення тягаря доказування, тобто формулювання чітких правил, за якими має здійснюватися розподіл обов’язків по доказуванню.

З приводу тягаря доказування ще Є. В. Васьковський свого часу писав: «Тягар доказування – це технічний термін, нерівнозначний терміну «обов’язок доказування»: такого обов’язку не існує, бо взагалі у сторін немає процесуальних обов’язків, – сторони вільні не здійснювати жодних процесуальних дій. Оскільки сторона, яка бажає виграти справу, має доводити обставини, на яких вона засновує свої вимоги або заперечення, то говорять, що на ній лежить «тягар доказування» цих обставин» [8, с. 295].

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 60 ЦПК України кожна сторона зобов’язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених ст. 61 ЦПК України. Докази подаються сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

Таким чином, розподіл обов’язків по доказуванню у цивільній справі здійснюється на підставі одного з основних принципів цивільного

судочинства – принципу змагальності, відповідно до якого кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України (ч. 3 ст. 10 ЦПК України). Це правило поширюється не тільки на сторони, а й на інших осіб, які беруть участь у цивільній справі і наділені правом подавати докази, зокрема третіх осіб, представників сторін і третіх осіб, органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб [57, с. 172].

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що у справах щодо захисту прав автора позивач повинен довести належність йому авторського права чи права на їх захист, а також факт використання об’єктів даних прав відповідачем, а в разі заявлення вимог про відшкодування шкоди – розмір шкоди і причинно-наслідковий зв’язок між завданою шкодою та діями відповідача. У випадках коли права автора засвідчено свідоцтвом, виданим в установленому порядку уповноваженим органом, власник майнових прав інтелектуальної власності на твір, які було передано на зазначений у свідоцтві твір, звільняється від доведення належності йому відповідних прав. у таких випадках обов’язок доведення належності цих прав іншій особі, ніж та, що зазначена у свідоцтві, покладається на відповідача.

При цьому, як визначено у п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», суду слід виходити із наявності матеріально-правової презумпції авторства (ч. 1 ст. 435 ЦК України, ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Зокрема, первинним суб’єктом, якому належить авторське право, є автор твору. За відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора.

У відповідному контексті цікавою є справа за позовом ОСОБА_2 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Поліграфія», Севастопольської газети в особі головного редактора газети ОСОБА_3 про стягнення компенсації та моральної шкоди за порушення авторського права, що була розглянута Ленінським районним судом міста Севастополя. Свої вимоги позивач мотивував тим, що він є професійним фотографом, має своє фотостудію та спеціалізований сайт, де розміщує свої фотографії. 26 березня 2011 року йому стало відомо, що Севастопольська газета, засновником якого є ТОВ «Поліграфія», без його відома розмістила на своєму сайті gazeta.sebastopol.ua для вільного огляду фотографії, автором яких він є, при цьому автором цих фотографій відповідач вказав ОСОБА_4. Позивач наголосив на тому, що своєї згоди на розміщення фотографій він не надавав, у зв'язку з чим були порушені його права, як автора фотографій.

З метою встановлення авторства на спірні фотографії із залученням спеціаліста у судовому засіданні при перегляді змісту електронних файлів, що містять спірні зображення, за допомогою двоїчного редактора було виявлено, що зміст файлу складається з двох частин – графічної (яка у такому разі відображається у закодованому вигляді) та текстової, у якій містяться відомості, що відповідають мета-даним файла (EXIF). За участю спеціаліста текстова частина файлу за допомогою двоїчного редактора була піддана редагуванню, внаслідок чого було змінено серійний номер фотокамери, ім'я автора тощо. Після збереження файла він був відтворений на екрані комп'ютера. При перегляді мета-даних файла вони містили нові дані – зокрема, про серійний номер фотокамери та ім'я автора. Ці дані відповідали за змістом тій інформації, що була внесена спеціалістом при редагуванні файлів у двоїчному редакторі.

Виходячи з наведеного, Ленінський районний суд міста Севастополя дійшов висновку, що мета-дані графічних файлів (EXIF) можуть бути піддані редагуванню без порушення цілісності зображення, через що вони не дозволяють з необхідною достовірністю ідентифікувати автора або

фотокамеру, за допомогою якої зображення було виготовлено. З огляду на це, суд дійшов висновку про відмову у задоволенні позову через відсутність належних і допустимих доказів того, що позивач є автором спірних фотографічних творів [42].

Водночас, відповідач, який заперечує проти позову, має довести додержання ним вимог ЦК України і Закону України «Про авторське право і суміжні права» при використанні ним твору. В іншому разі відповідач визнається порушником авторського права і для нього настають наслідки, передбачені цими законодавчими актами. Крім того, відповідач повинен спростувати визначену цивільним законодавством презумпцію винного завдання шкоди (ст. ст. 614, 1166 ЦК України).

З розподілом обов'язків по доказуванню тісно пов'язана проблема визначення меж предмету доказування у відповідних справах.

Відповідно до ч. 1, 3 ст. 60 ЦПК України предметом доказування слід вважати обставини, на які кожна із сторін посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених у ст. 61 ЦПК України, а також інші обставини, що мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір.

До речі, аналогічна за змістом дефініція міститься у ч. 1 ст. 179 ЦПК України, у якій предмет доказування визначається як факти, що обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску строку позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

У теорії цивільного процесуального права предмет доказування структурують на такі елементи: 1) юридичні факти матеріально-правового характеру, які сторони кладуть в основу своїх вимог і заперечень; 2) юридичні факти процесуально-правового характеру, на які сторони посилаються в своїх вимогах і запереченнях; 3) юридичні факти, включені до предмета доказування за ініціативою суду; 4) обставини, що не мають

юридичного значення, але запропоновані сторонами або судом з метою правильного вирішення справи [48, с. 198–199].

Як слушно відмічає Г. В. Чурпіта, встановлення меж предмета доказування здебільшого є прерогативою суду, який на різних етапах провадження у цивільній справі визначає факти, які необхідно встановити для вирішення спору, з'ясовує, якими доказами кожна сторона буде обґрунтовувати свої доводи чи заперечення, оцінює достатність і взаємний зв'язок доказів в їх сукупності тощо. Поряд із цим, межі предмета доказування визначаються також сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Наприклад, позивач, складаючи позовну заяву, визначає підставу позову (юридичні факти, якими він обґрунтовує свої вимоги), окреслюючи тим самим первісне коло фактів, що складатимуть в майбутньому предмет доказування у цивільній справі. Далі предмет доказування розширюється колом юридичних фактів, якими свої заперечення обґрунтовує відповідач, тощо [57, с. 171–172].

Про остаточне встановлення меж предмета доказування, вважаємо, можна говорити лише при ухваленні судового рішення, коли зібраними вважаються усі фактичні дані, що мають значення для вирішення справи. Їх сукупність і становить предмет доказування у конкретній цивільній справі [55, с. 161].

Водночас, слід звернути увагу на те, що у деяких категоріях справ щодо захисту прав автора, предмет доказування фактично окреслюється у нормах спеціального законодавства України у сфері інтелектуальної власності. А саме:

1) у справах про визначення суб'єктів майнових авторських прав на складений твір до предмета доказування входять фактичні дані про особу видавця друкованого засобу масової інформації, а саме підлягає з'ясуванню, чи виступає редакція друкованого засобу масової інформації одночасно його видавцем. Це обумовлено ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права», відповідно до якої виключні майнові права на використання

друкованого засобу масової інформації у цілому належать видавцеві, а не редакції газети;

2) у справах заборону незаконного використання твору без згоди автора шляхом публічного виконання, публічної демонстрації аудіовізуального твору, відеограми, публічного показу до предмету доказування входить факт публічності використання твору у такі способи, що визначається присутністю під час такого використання осіб, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих цієї сім'ї (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

При цьому, як наголошує Пленум Верховного Суду України у п. 32 своєї Постанови від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», вирішуючи питання про те, чи відносяться особи до кола сім'ї, необхідно враховувати конкретні обставини справи (зокрема, не лише родинні відносини цих осіб, але й характер їхніх взаємовідносин, які свідчать про тривалі стосунки й особисті спілкування, та інші важливі обставини, що дозволяють стверджувати про існування спільних інтересів);

3) у справах про встановлення співавторства на твір, який утворює одне нерозривне ціле, до предмету доказування входить факт визнання співавторства на момент оприлюднення твору, адже відповідно до ч. 2 ст. 11, ч. 1 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір, у тому числі створений у співавторстві, виникає з моменту створення твору;

4) у справах про недоговірне порушення авторського права до предмету доказування входить факт недоговірного порушення авторських прав, який вважається встановленим лише у разі доведення автором чи іншим суб'єктом зазначених прав обставин, пов'язаних з копіюванням або запозиченням іншою особою істотних рис твору, що був раніше введений в цивільний оборот, або з незаконним використанням відповідного твору (ст. ст. 15, 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права»);

5) у справах про відшкодування шкоди, завданої порушенням авторського права, до предмету доказування входять: а) факт протиправної поведінки відповідача (зокрема, недодержання умов авторського, ліцензійного договорів, використання об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правовласника); б) шкода, завдана суб'єктові авторського права; в) причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою; г) вина особи, яка завдала шкоду (ст. ст. 1166, 1167 ЦК України).

Доказування наявності перших трьох умов покладається на позивача. При цьому судом застосовується презумпція вини особи, яка завдала шкоду: така особа вважається винною, поки не буде доведено інше.

Водночас, відсутність вини порушника не звільняє його від обов'язку припинити порушення права інтелектуальної власності, а так само не виключає застосування щодо нього заходів, спрямованих на захист таких прав. Зокрема, опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та змісту судового рішення щодо такого порушення, припинення дій, що порушують право інтелектуальної власності, здійснюються незалежно від вини порушника (п. 3 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності»);

6) у справах про припинення порушення авторського права в мережі Інтернет до предмету доказування входять низка таких обставин: а) чи перебуває веб-сайт та розміщена на ньому інформація в розпорядженні особи, якій пред'явлено позовні вимоги; б) факт порушення нею авторського права.

Відповідний висновок підтверджується наступним.

Згідно зі ст. 18 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ч. 4 ст. 433 ЦК України комп'ютерні програми охороняються як літературні твори.

Відповідно до статті 4 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право комп'ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні статті 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Така охорона застосовується до комп'ютерних програм незалежно від способу або форми їх вираження.

Розміщення творів у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного використання, є їх відтворенням у розумінні статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», і тому на таке розміщення творів поширюється дія статті 15 цього Закону. Якщо у зв'язку з таким розміщенням порушуються майнові права суб'єкта авторського права, визначені ст. 15 названого Закону, то це дає підстави для судового захисту авторського права (п. «а» ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Окрім зазначеного, запис твору у пам'ять комп'ютера є використанням, якщо з ініціативи особи, яка здійснює запис, необмежене коло осіб одержує доступ до цього об'єкта авторського права. Якщо при цьому порушуються вимоги Закону України «Про авторське право і суміжні права», то створені чи одержані в результаті такого використання примірники творів є контрафактними. Особи, які вчинили відповідні дії (зокрема, власники сайту, на якому було розміщено твори без надання дозволів згідно з названим Законом), визнаються порушниками авторського права.

Сам по собі факт розміщення на сайті відповідача твору, тотожного об'єктові інтелектуальної власності, майнові права на який належать позивачу, свідчать про факт порушення таких прав відповідачем за умови, що останнім не подано суду доказів на підтвердження правомірності розміщення ним на своєму сайті спірного об'єкта інтелектуальної власності. Відтворення такого об'єкта з іншого сайту без підтвердження правомірності використання об'єкта інтелектуальної власності не може бути підставою для звільнення відповідача від відповідальності.

Поряд із обов’язком кожної сторони довести ті обставини, які формують предмет доказування у цивільній справі, цивільне процесуальне законодавство встановлює підстави звільнення від доказування, зокрема відповідно до ст. 61 ЦПК України не потребують доказування обставини:

1) визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (наприклад, у справах щодо захисту прав автора такими обставинами можуть бути: визнаний особами, які беруть участь у справі, факт співавторства; визнаний відповідачем факт розміщення твору у мережі інтернет; визнаний сторонами факт публічного виконання твору тощо);

2) визнані судом загальновідомими, тобто відомими широкому колу осіб, у тому числі і складу суду. Такі обставини не потребують доказування через очевидність об’єктивності їх існування. Як правило, загальновідомими є юридичні події (обставини, настання, зміна чи припинення яких не залежать від волі людини): аварія на Чорнобильській АЕС, землетрус, повінь тощо [51, с. 124];

3) встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, тобто преюдиціальні факти. Преюдиціальний зв’язок рішень у цивільних, господарських або адміністративних справах пояснюється тим, що одні й ті самі факти можуть тягти за собою різні юридичні наслідки [69, с. 61];

4) встановлені у кримінальному провадженні вироком суду, що набрав законної сили, або постановою суду у справі про адміністративне правопорушення з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони особою, стосовно якої ухвалено вирок або постанову і про цивільно-правові наслідки дій якої суд розглядає справу. Ці обставини також є преюдиціальними фактами [58, с. 183].

Серед підстав звільнення від доказування, регламентованих ст. 61 ЦПК України, цивільне процесуальне законодавство України не називає законні

презумпції – закріплені у нормах права припущення істинності певних фактів без їх доведення за умови доведеності інших, якщо вони не будуть спростовані протилежною стороною в судовому порядку [33, с. 486; 5, с. 3; 50, с. 4; 1, с. 205].

Водночас, низка науковців вже неодноразово наголошувала на тому, що законні презумпції доцільно закріпити як одну з підстав звільнення від доказування, «оскільки зазначене повністю відповідатиме положенням теорії доказування і буде однією з гарантій ефективного та швидкого правосуддя» [34, с. 9; 58, с. 184]. До такої позиції приєднуємося і ми.

Наведемо декілька презумпцій, що закріплюють припущення істинності певних фактів у сфері авторського права.

Перш за все, це презумпція авторства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора. Майже аналогічне положення зафіксоване у ст. 435 ЦК України: за відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору [26, с. 149].

Таким чином, презумпція авторства полягає у тому, що автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Це припущення діє, якщо не буде спростоване іншими особами, які беруть участь у справі.

Така ситуація може мати місце, зазначає О. Яворська, якщо на творах, які виходять у світ, зазначена інша особа, ніж та, яка його створила власною творчою працею. У такому разі справжній автор повинен доводити своє авторство у судовому порядку. Проте у більшості випадків з огляду на презумпцію добросовісності учасників суспільних відносин презумпція авторства спрацьовує на користь справжнього автора [67, с. 101].

Про наявність ще однієї презумпції у сфері авторського права фактично стверджує Пленум Верховного Суду України, який у п. 18 своєї Постанови від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» наголошує на тому, що авторське право виникає в силу факту створення інтелектуальною творчою працею автора або співавторів твору науки, літератури і мистецтва. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема, письмової форми, електронної форми, речової форми). Якщо не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею.

На існування презумпції інтелектуальної творчої діяльності при створенні окремих творів наголошується в юридичній літературі. Йдеться про презумпцію інтелектуальної, творчої діяльності укладача [41, с. 155], фактичну презумпцію творчого характеру діяльності по отриманню фотографічних зображень [6, с. 14], уніфіковану презумпцію творчої праці при створенні твору [46, с. 208].

Виходячи з наведеного, та посилаючись на норми права, що їх містять ст. ст. 1, 7, ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права», можна стверджувати про наявність презумпції створення твору творчою працею, яка полягає у тому, що за відсутності доказів іншого об'єкти авторського права (твори літератури, науки та мистецтва) вважаються такими, що створені творчою працею.

Наступна презумпція – класична презумпція, що діє у цивільному праві, – презумпція вини особи, яка завдала шкоду. Презумпція вини особи, яка завдала шкоду, регламентована у ч. 2 ст. 1166 ЦК України, відповідно до якої особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

В юридичній літературі в основу конструкції поняття вини науковцями покладено три основні моменти: 1) психічне ставлення заподіювача шкоди до завданих ним наслідків, тобто мова йде про наявність вольового фактору;

2) зв’язок волевиявлення (ставлення) заподіювача шкоди та вчиненою ним протиправною поведінкою, а також зв’язок зі шкідливими наслідками протиправної поведінки; 3) психічне ставлення заподіювача шкоди до завданих ним наслідків у формі умислу чи необережності [13, с. 54].

Отже, визначальним фактором у спростуванні презумпції вини особи, яка завдала шкоду, є встановлення психічного ставлення заподіювача шкоди до свого діяння та його наслідків. При цьому, слід звернути увагу на те, що в окремих видах зобов’язань особа несе відповідальність за завдану шкоду незалежно від вини (наприклад, така відповідальність настає за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки (ст. ст. 1187, 1188 ЦК України).

За змістом ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права» наявність у особи авторського права на складений твір у цілому не потребує доказування ним відсутності порушень з його боку авторських прав на окремі самостійні твори, що включено до цього складеного твору, та (або) доведення, що зазначені твори створено як службові згідно з вимогами ст. 16 зазначеного Закону. Названі факти презюмуються і не підлягають доведенню суб’єктами авторського права на складений твір. Таким чином, можна вести мову про наявність ще однієї презумпції – презумпції відсутності порушень права інтелектуальної власності авторів творів, включених до складеного твору, у тому числі, якщо такі твори створені як службові.

Досліджуючи інститут доказів і доказування у справах щодо захисту прав автора, не можна оминути увагою і засоби доказування, які можуть бути процесуальною формою доказів у таких справах.

Відповідно до ч. 2 ст. 57 ЦПК України процесуальною формою доказів, тобто засобами доказування, є: 1) пояснення сторін, третіх осіб, їх представників, допитаних як свідків; 2) показання свідків; 3) письмові докази; 4) речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи; 5) висновки експертів [25, с. 147].

Центральне місце в системі засобів доказування належить поясненням сторін, третіх осіб, їх представників, допитаних як свідків, що

опосередковується правовою регламентацією суб'єктивних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, давати усні та письмові пояснення суду, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб (ч. 1 ст. 27 ЦПК України).

Серед науковців існує загальна думка, що пояснення сторін, третіх осіб, їх представників, з одного боку, можуть надати найбільш повні і точні відомості про обставини справи, оскільки вони є суб'єктами спірних правовідносин, що розглядаються судом, а з іншого – такі пояснення не завжди мають об'єктивний характер через особисту заінтересованість таких осіб [60, с. 294]. У зв'язку з цим, законодавець виокремлює два самостійних засоби доказування: пояснення осіб, які беруть участь у справі, та показання свідків. При цьому сторони, треті особи, їх представники, за загальним правилом, не можуть свідчити на користь себе, тобто виступати як свідки. Проте ці особи за їх згодою можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи. Таким чином, пояснення сторін, третіх осіб та їх представників визнаються засобом доказування лише за умови дотримання визначеного у статтях 62, 180 ЦПК України процесуального порядку їх відібрання [57, с. 175].

Право сторін, третіх осіб і їх представників давати усні та письмові пояснення має свої особливості на різних етапах цивільного процесу. Так, при відкритті провадження у справі пояснення позивача відображено у змісті позовної заяви (ч. 2 ст. 119 ЦПК України). Так само у позовній заяві закріплюються пояснення третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору (ч. 1 ст. 34 ЦПК України). Формою пояснень відповідача на цьому етапі може бути зустрічний позов (ст. 123 ЦПК України) [52, с. 226].

Під час провадження у справі до судового розгляду сторони, треті особи та їх представники мають право давати додаткові пояснення по суті заявлених вимог, а відповідач, крім того, і заперечення проти позову (ст. 128, ч. 6 ст. 130 ЦПК України) [52, с. 226].

Залежно від змісту пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників, як правило, поділяють на твердження та визнання.

Твердження – пояснення, що містять відомості про факти, які згідно із законом повинна доводити сама особа як суб'єкт доказування [57, с. 177]. Так, у справах щодо захисту прав автора позивач, як правило, стверджує про факт порушення свого авторського права, водночас, відповідач – про відсутність таких порушень.

Визнання – пояснення, що містять відомості про факти, які відповідно до закону повинна доказувати інша сторона [57, с. 177]. У справах щодо захисту прав автора сторони можуть, наприклад, у своїх поясненнях визнати факт створення твору у співавторстві, факт укладення одного з договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, відповідач може визнати факт порушення авторських прав тощо.

Важливим засобом доказування у справах щодо захисту прав автора також є показання свідків – це повідомлення про відомі їм обставини, які мають значення для справи (ст. 63 ЦПК України). При цьому не є доказом показання свідків, які не можуть назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини.

У справах щодо захисту прав автора показання свідків можуть бути процесуальною формою представлення таких фактичних даних як інформація про факт порушення авторських прав шляхом публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації творів, відомості про розповсюдження контрафактних примірників творів, дані про порушників авторських прав тощо.

Так, наприклад, у справі за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Видавничий дім «ВАВИЛОН», Шеф-редактора журналу Україна» ОСОБА_2 про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої в результаті порушення авторських прав, Шевченківський районний суд м. Києва ухвалив рішення про відмову у задоволенні позову, базуючись на показаннях свідка як основного засобу

доказування у справі. А саме: свідок ОСОБА_3 у судовому засіданні показав, що з позивачем його познайомила спільна знайома, яка просила показати йому як відбуваються професійні зйомки. На зйомках в бутіках дитячого одягу «Лапін Хаус»та «Даніель»позивач був за його особистим запрошенням щоб подивитись на процес зйомок. Під час вказаних зйомок фотографував особисто він, ОСОБА_2, можливо декілька кадрів зробив і позивач, однак ідентифікувати вказані кадри неможливо. При цьому, все, що було опубліковано в Україна» зроблено колективом Товариства з обмеженою відповідальністю «Видавничий дім «ВАВИЛОН» [45].

Не менш важливими засобами доказування у таких справах є і письмові докази – будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи (ч. 1 ст. 64 ЦПК України).

Письмовими доказами в досліджуваній категорії цивільних справ можуть бути: оригінали договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір; листування між співавторами; чернетки творів тощо.

У справах щодо порушення прав автора у мережі Інтернет письмовими доказами можуть бути довідки, отримані від провайдерів і мережевих пошукових служб.

Водночас, роздруківки Інтернет-сторінок (web-сторінок) самі по собі не можуть бути доказом у справі. Але якщо відповідні документи видані або засвідчені закладом або спеціально уповноваженою особою в межах їх компетенції за встановленою формою і скріплені офіційною печаткою на території однієї з держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, то згідно із ст. 6 Угоди про порядок вирішення спорів, пов’язаних із здійсненням господарської діяльності від 20.03.1992 року, вони мають на території України доказову силу офіційних документів (п. 46 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12

«Про деякі питання практики вирішення спорів, пов’язаних із захистом прав інтелектуальної власності»).

Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи (ст. 65 ЦПК України).

На погляд М. О. Гетманцева, феномен речових доказів у цивільному процесі проявляються у тому, що вони, з одного боку, являють собою певні речі (предмети), сутність яких для цивільного процесу полягає в інформації, що відтворена на них у різний спосіб, з другого – здатні відображати певні речовини, рідини, а також можуть бути представлені до суду як речові докази, але фактично предметами (речами) не є [9, с. 56].

Речові докази, найчастіше, є засобами доказування у справах про порушення прав автора у мережі Інтернет.

Так, наприклад, як засіб доказування може бути використаний відео-, аудіозапис процесу дослідження будь-якою заінтересованою особою сайта, стосовно якого є відомості використання його з порушенням авторських чи суміжних прав; такий запис, здійснений на електронному чи іншому носії (жорсткому диску комп’ютера, дискеті, диску для лазерних систем зчитування, іншому носії інформації), подається до суду із зазначенням того, коли, ким і за яких умов цей запис здійснено і може бути речовим доказом у справі.

Слід звернути увагу на те, що веб-сторінки з огляду на положення ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» є електронними документами, які не можуть бути доставлені в суд; однак вони можуть містити відомості про обставини, які мають значення для справи (наприклад, якщо вони виступають об’єктами авторського права чи суміжних прав). Відтак, виходячи зі змісту ст. 140 ЦПК України, суд з урахуванням конкретних обставин справи не позбавлений

права провести огляд та дослідження цих доказів в місці їх знаходження з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі.

Останній засіб доказування, що може бути процесуальною формою доказів у таких справах, висновок експерта. Ним відповідно до ст. 66 ЦПК України є докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом.

У справах щодо захисту прав автора, найчастіше, проводяться мистецтвознавчі експертизи, метою яких є встановлення авторства чи співавторства на твір.

Водночас, як слушно наголошує О. С. Кравченко, експертиза творів науки, літератури й мистецтва і об'єктів суміжних прав не обмежується лише експертизою контрафактних об'єктів. Необхідність проведення експертизи зазначених об'єктів авторського права й суміжних прав може викликатися й іншими причинами: приналежність того чи іншого твору певному автору, його рівень, час створення й інші фактори, що можуть бути встановлені лише фахівцями високого рівня – експертами [29, с. 15].

Експерти науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України орієнтовними питаннями, які вирішуються під час проведення експертизи, визначають:

1) справах про визнання права авторства: а) чи є об'єкт дослідження «ААА» (або його частина, яка може використовуватися самостійно) результатом творчої праці відповідно до матеріалів справи; б) чи містить у собі об'єкт дослідження (або його частина, яка може використовуватися самостійно) ознаки об'єкта авторського права відповідно до матеріалів справи; в) чи є твір «ААА» переробкою твору «ВВВ», якщо так, чи має ця переробка творчий характер; г) чи є твір «ААА» перекладом твору «ВВВ», якщо так, чи має цей переклад творчий характер;

2) у справах про порушення виключного права на використання творів: а) чи мало місце відтворення твору «ААА» (або його частина, яка може використовуватися самостійно) при створенні твору «ВВВ»; б) чи відтворено

назву (цитату, персонаж) твору «ААА» у знаку для товарів і послуг «ВВВ»; в) чи відтворено назву (цитату, персонаж) твору «ААА» у комерційному (фірмовому) найменуванні «ВВВ»; г) чи включено твір «ААА» як складову частину до збірника «ВВВ» (антології, енциклопедії тощо); д) чи є твір «ААА» переробкою твору «ВВВ», якщо так, чи має ця переробка творчий характер; е) чи є твір «ААА» перекладом твору «ВВВ», якщо так, чи має цей переклад творчий характер [18].

Таким чином, у справах щодо захисту прав автора суд може брати до уваги всі засоби доказування, які регламентовані цивільним процесуальним законодавством України. Водночас, оцінюючи засоби доказування, необхідно брати до уваги норму права, що її містить ч. 2 ст. 212 ЦПК України, відповідно до якої жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення.

Висновки до розділу 2

Дослідження загальних положень щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства дозволило нам дійти таких висновків:

1. Позов щодо захисту прав автора – належним чином процесуально оформлена матеріально-правова вимога позивача до відповідача про захист порушених, невизнаних або оспорюваних особистих немайнових та (або) майнових прав автора, яка пред’являється через суд в порядку позовного провадження.

2. Позови щодо захисту прав автора можуть бути класифіковані за такими критеріями:

1) за способом захисту на: а) позови про визнання – позови, за допомогою яких управомочена особа вимагає захистити її права шляхом підтвердження наявності чи відсутності у неї переважного авторського права (наприклад, позов про визнання та поновлення прав автора, у тому числі шляхом встановлення заборони вчинення дій, що порушують авторське

право чи створюють загрозу їх порушення); б) позови про присудження – позови, що спрямовуються на поновлення порушеного права автора та усунення наслідків такого порушення (наприклад, позов про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, позов про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій тощо); в) перетворювальні позови – позови, що спрямовані на зміну або припинення правових відносин (наприклад, позов про розірвання або зміну умов договору художнього замовлення);

2) за характером відносин, що виникають внаслідок порушення, невизнання або оспорення прав автора, на: а) позови щодо захисту особистих немайнових прав автора (наприклад, позов визнання права авторства); б) позови щодо захисту майнових прав автора (наприклад, позов про розірвання договору щодо передання виключних майнових прав автора);

3) залежно від наявності факту реєстрації порушених, невизнаних чи оспорюваних прав автора на: а) позови, що стосуються незареєстрованих прав автора (наприклад, позов про визнання права авторства на твір живопису, щодо якого відсутнє свідоцтво про реєстрацію авторського права); б) позови, що пред’являються у зв’язку із порушенням, не визнанням чи оспорюванням зареєстрованих прав автора (наприклад, позов про вилучення із цивільного обігу всіх примірників літературного твору, виготовлених без згоди автора за наявності у останнього свідоцтва про реєстрацію авторського права на відповідний твір);

4) за кількістю осіб, які створили твір, права щодо якого порушено, не визнано чи оспорено, на: а) позови на захист прав автора, який одноособово створив твір (наприклад, позов автора про стягнення авторської винагороди за використання твору); б) позови, що пред’являються одним із співавторів (співавторами) (наприклад, позов про розподіл винагороди між співавторами за використання створеного ними твору);

5) залежно від того, з приводу первинних чи похідних прав автора пред'являється позов до суду, на: а) позови, що виникають із факту створення об'єкта авторського права (наприклад, позов про забезпечення права доступу до твору образотворчого мистецтва); б) позови, що випливають із захисту похідних авторських прав (наприклад, позов щодо захисту прав правонаступників автора, яким права останнього перейшли у порядку спадкування);

6) залежно від виду відносин, з яких виник спір щодо захисту прав автора, на: а) позови, що виникають з договірних правовідносин (наприклад, позов про відшкодування шкоди, завданої невиконанням умов договору про створення за замовленням і використання твору скульптури); б) позови, що виникають з недоговірних відносин (наприклад, позов про опублікування у засобах масової інформації оголошення про факт порушення авторського права шляхом випуску у цивільний обіг наукового твору під ім'ям особи, яка не є його автором).

3. У справах щодо захисту прав автора право на позов мають будь-які суб'єкти відповідних правовідносин незалежно від віку та обсягу цивільної дієздатності. Водночас, правом на пред'явлення позову у справах щодо захисту прав автора, наділяються як повнолітні, так і неповнолітні особи.

4. За характером юридичної заінтересованості у розгляді справи щодо захисту прав автора всіх осіб, які беруть у ній участь, можна класифікувати на:

1) осіб, які мають матеріально-правову заінтересованість у розгляді справи, що виявляється у їх прагненні домогтися для себе поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, законного інтересу, тобто отримати певне майно, благо, встановити певний стан, обставини або, навпаки, не допустити їх порушення (сторони та треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору);

2) осіб, які мають процесуальну заінтересованість у розгляді справи, що виявляється у їх прагненні досягти певного процесуального результату у формі відповідного судового рішення, яке відповідає функціональному призначенню участі цього суб'єкта у розгляді та вирішенні цивільної справи (всі особи, які беруть участь у таких справах).

5. У справах про захист авторського права позивачами можуть бути: а) автори творів; б) спадкоємці авторів творів; в) особи, які набули права на твори відповідно до одного з договорів щодо розпорядження майнових прав інтелектуальної власності чи відповідно закону; г) інші заінтересовані особи, які мають право в разі смерті автора та за відсутності уповноваженої ним особи звернутися до суду з позовом про охорону недоторканності твору (ч. 2 ст. 439 ЦК України).

6. Автор твору є належним позивачем за позовом про заборону дій щодо використання твору, що порушують його особисті немайнові права, незалежно від того, що майнові права передано (відчужено) чи передано право на використання твору іншій особі, якщо ця особа не здійснює захист цього права. Разом з тим право на відшкодування збитків (майнової шкоди), або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсації залишається за особою, якій у зазначених випадках передані (відчужені) майнові права чи передані виключні права на використання твору. Автор має право вимагати відшкодування моральної шкоди.

7. При визначенні належного відповідача у справах щодо захисту прав автора за умови множинності осіб, які порушили авторське право, необхідно виходити з того, на суб'єкта яких правовідносин закон покладає обов'язок дотримуватися норм авторського права. Якщо таких суб'єктів декілька, у справах щодо захисту прав автора може мати місце обов'язкова чи факультативна пасивна процесуальна співучасть.

8. У цивільному процесуальному статусі третіх осіб у справах щодо захисту прав автора можуть виступати: співавтори, контрагенти за

договорами щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, спадкоємці та інші правонаступники первинних суб'єктів авторського права, організації колективного управління майновими правами автора та інші особи, які мають матеріально-правову заінтересованість у вирішенні справи.

9. Цивільного процесуального статусу органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, у справах щодо захисту прав автора можуть набувати: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, Державна служба інтелектуальної власності, видавець організації колективного управління правами, державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» та ін.

10. У справах щодо захисту прав автора позивач повинен довести належність йому авторського права чи права на їх захист, а також факт використання об'єктів даних прав відповідачем, а в разі заявлення вимог про відшкодування шкоди – розмір шкоди і причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою та діями відповідача. Водночас, відповідач, який заперечує проти позову, має довести додержання ним вимог ЦК України і Закону України «Про авторське право і суміжні права» при використанні ним твору. В іншому разі відповідач визнається порушником авторського права і для нього настають наслідки, передбачені цими законодавчими актами. Крім того, відповідач повинен спростувати визначену цивільним законодавством презумпцію винного завдання шкоди (ст. ст. 614, 1166 ЦК України).

11. У деяких категоріях справ щодо захисту прав автора, предмет доказування визначається нормами спеціального законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Такими, є, зокрема, справи про: а) про визначення суб'єктів майнових авторських прав на складений твір (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); б) про заборону незаконного використання твору без згоди автора шляхом публічного виконання, публічної демонстрації аудіовізуального твору, відеограми, публічного показу (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні

права»); в) про встановлення співавторства на твір, який утворює одне нерозривне ціле (ч. 2 ст. 11, ч. 1 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); г) про недоговірне порушення авторського права (ст. ст. 15, 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); д) про відшкодування шкоди, завданої порушенням авторського права (ст. ст. 1166, 1167 ЦК України); є) про припинення порушення авторського права в мережі Інтернет (ст. 1, ст. 18, п. «а» ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ч. 4 ст. 433 ЦК України).

12. До обставин, які не підлягають доказуванню, у справах щодо захисту прав автора слід віднести законні презумпції, серед яких: а) презумпція авторства (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); б) презумпція створення твору творчою працею (ст. 1, 7, ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права»); в) презумпція вини особи, яка завдала шкоду (ч. 2 ст. 1166 ЦК України); г) презумпція відсутності порушень права інтелектуальної власності авторів творів, включених до складеного твору, у тому числі, якщо такі твори створені як службові (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

13. У справах щодо захисту прав автора суд може брати до уваги всі засоби доказування, які регламентовані цивільним процесуальним законодавством України. Водночас, оцінюючи засоби доказування, необхідно брати до уваги норму права, що її містить ч. 2 ст. 212 ЦПК України, відповідно до якої жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення.

14. Веб-сторінки з огляду на положення ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» є електронними документами, які не можуть бути доставлені в суд; однак вони можуть містити відомості про обставини, які мають значення для справи (наприклад, якщо вони виступають об’єктами авторського права чи суміжних прав). Відтак, виходячи зі змісту ст. 140 ЦПК України, суд з урахуванням

конкретних обставин справи не позбавлений права провести огляд та дослідження цих доказів в місці їх знаходження з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі.

15. З метою оптимізації законодавства України у сфері інтелектуальної власності у контексті правового регулювання захисту прав автора, твір якого опубліковано анонімно чи під псевдонімом, пропонуємо викласти у новій редакції правову норму, що її містить частина 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права», як-от: «Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім’я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього, у тому числі у суді шляхом пред’явлення позову як співпозивач або особа, якій законом надано право захищати права, свободи або інтереси інших осіб. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім’я і не заявить про своє авторство».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Андрійцьо В. Д. Теоретичні проблеми доказування в цивільному судочинстві України : монографія / В. Д. Андрійцьо. – Ужгород: ТОВ «ІВА», 2014. – 410 с.

2. Бернська конвенцію про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 року // Офіційний вісник України. – 2007. – № 75. – Ст. 2809.

3. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / С. С. Бичкова. – К., 2011. – 519 арк.

4. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : [моногр.] / С. С. Бичкова. – К. : Атіка, 2011. – 420 с.

5. Білоусов Ю. В. Доказові презумпції у цивільному судочинстві : [моногр.] / Ю. В. Білоусов, В. П. Феннич. – Х. : Харків юрид., 2012. – 280 с.

6. Близнец И. А. Авторское право и смежные права / И. А. Близнец, К. Б. Леонтьев ; под ред. И. А. Близнеца. – М. : Проспект, 2010. – 416 с.

7. Васильев С. В. Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ: Навчальний посібник. – Х.: Еспада, 2012. – 480 с.

8. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Евгений Владимирович Васьковский ; с предисл. и под ред. В. А. Томсинова. – М. : Зерцало, 2003. – 464 с.

9. Гетманцев М. О. Речові докази в цивільному процесі: Монографія / М. О. Гетманцев. – Чернівці: Місто, 2015. – 240 с.

10. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

11. Гражданский процесс : [учеб.] / [Е. А. Борисова, С. А. Иванова, Е. В. Кудрявцева и др.] ; под ред. М. К. Треушникова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Городец, 2006. – 784 с.

12. Гражданский процессуальный кодекс Украины : Научно-практический комментарий / [Ю. С. Червоный, Г. С. Волосатый, В. О. Ермолаева и др.] ; отв. ред. Ю. С. Червоный. – Х. : Одиссей, 2007. – 792 с.

13. Гринько С. Д. Значення вини у деліктних зобов'язаннях // Університетські наукові записки. – 2009. - № 2(30). – С. 51–57.

14. Гукасян Р. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве / Рафаэль Егишевич Гукасян ; отв. ред. М. А. Викут. – Саратов : Приволж. книж. изд-во, 1970. – 175 с.

15. Директива ЄС від 8 червня 2000 року «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_224.

16. Добровольський А. А. Исковая форма защиты права (Основные вопросы учения об иске) / А. А. Добровольський. – М. : МГУ, 1965. – 109 с.

17. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20 грудня 1996 року // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770/print1475068522623624.

18. Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами та інші // Науково-дослідний цент судової експертизи Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://intelect.org.ua/content/1311-doslidzhennya-povyazani-z-literaturnimi-hudozhnimi-tvorami-ta-inshi-0#.

19. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 43. – Ст. 214.

20. Закон України «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 року // Офіційний вісник України. – 1997. – № 28. – С. 3.

21. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – С. 106.

22. Зейдер Н. Б. Элементы иска в советском гражданском процессе : [учеб. пособие] / Н. Б. Зейдер. – Саратов : Изд-во ин-та государства и права, 1989. – 152 с.

23. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики: Зб. наук. статей / За ред. Ю.С. Шемшученка, Ю.Л. Бошицького. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 424 с.

24. Кирдан Б. В. Види позовів щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства / Б. В. Кирдан // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Т. 1. – Випуск 6. – С. 83–85.

25. Кирдан Б. В. Класифікація доказів у справах щодо захисту прав автора, які розглядаються в порядку цивільного судочинства / Б. В. Кирдан // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення : матеріали Всеук. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 147–151.

26. Кирдан Б. В. Отдельные аспекты доказывания по делу о защите прав автора / Б. В. Кирдан // Право и политика. – 2016. – № 2. – С. 145–151.

27. Кирдан Б. В. Поняття позову щодо захисту прав автора, що пред’являється в порядку цивільного судочинства / Б. В. Кирдан // Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти : Тези допов. VI Всеук. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 24 грудня 2015 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 160–162.

28. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32. – Ст. 1918.

29. Кравченко О. С. Цивільно-правове регулювання експертизи у сфері інтелектуальної власності : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд.

юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. С. Кравченко. – К., 2003. – 20 с.

30. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – К. : Істина, 2006. – 944 с.

31. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

32. Курс цивільного процесу : [підруч.] / [В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.] ; за заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

33. Курылев С. В. Избранные труды / С. В. Курылев. – Краснодар : Совет. Кубань, 2010. – 832 с.

34. Масюк В. В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. В. Масюк. – Х., 2010. – 20 с.

35. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.

36. Постанова Кабінету Міністрів України № 1756 від 27 грудня 2001 р. «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» // Збірник постанов Кабінету Міністрів України. – 2002. – № 12. – Ст. 109.

37. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 року № 658 «Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України» // Офіційний вісник України. – 2014. – № 97. – Ст. 2783.

38. Постанова Пленуму Верховного суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 6. – С. 4.

39. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 6. – С. 57.

40. Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди») // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95/print1475068522623624.

41. Право інтелектуальної власності : науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське вид-во, 2006. – 432 с.

42. Рішення Ленінського районного суду міста Севастополя від 25 грудня 2012 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29621337.

43. Рішення Оболонського районного суду м. Києва від 17 січня 2014 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36745608.

44. Рішення Оболонського районного суду м. Києва від 25 березня 2014 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38039004.

45. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 16 травня 2011 року // // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26755881.

46. Садикова Я. М. Правові презумпції у справах про захист авторських прав // Форум права. – 2015. – № 3. – С. 205-211.

47. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – С. 1. – Ст. 273.

48. Советский гражданский процесс / Под ред. К. И. Комиссарова, В. М. Семенова.– М.: Юрид. лит., 1978. – С. 198–199.

49. Стефанбломе М. Ответственность интернет – провайдеров за нарушение авторского права по немецкому и европейскому праву // Бюллетень по авторскому праву. – 2001. – Т. XXXV. – № 2.

50. Феннич В. П. Доказові презумпції в цивільному судочинстві : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. П. Феннич. – К., 2009. – 19 с.

51. Цивільне процесуальне право України : [навч. посіб.] / [Бичкова С. С., Бобрик В. І., Ізарова І. О. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – 404 с.

52. Цивільне процесуальне право України : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – 760 с.

53. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 7. – Ст. 461.

54. Цивільний процес : [навч. посіб.] / [А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук та ін.] ; за ред. Ю. В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2006. – 293 с.

55. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2008. – 840 с.

56. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – С. 11. – Ст. 1088.

57. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Бичкова С. С., Білоусов Ю. В., Бірюков В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2010. – 896 с.

58. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.]. – К. : Алерта, 2016. – 434 с.

59. Чурпіта Г. В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства дис. … докт. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Чурпіта. – К., 2016. – 479 арк.

60. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс : [підруч.] / М. Й. Штефан. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.

61. Штефан О. О. Позови про присудження у справах, які виникають зі спірних авторсько-правових правовідносин // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2015. – № 1. – С. 19–26.

62. Штефан О. О. Позовне провадження у справах з авторських і суміжних правовідносин у цивільному судочинстві України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. О. Штефан. – К., 2000. – 19 с.

63. Штефан О. О. Участь у цивільних справах з авторських правовідносин органів державної влади та місцевого самоврядування // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2015. - № 4. – С. 5–14.

64. Штефан О. Передумови права на пред’явлення позову про захист авторського права / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 6. – С. 80–85.

65. Штефан О. Позов у справах які виникають з авторських правовідносин / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2014. – № 3. – С. 12–25.

66. Щеглов В. Н. Иск о судебной защите гражданского права : лекции для студентов / В. Н. Щеглов . – Томск : Красное знамя, 1987. – 221 с.

67. Яворська О. Презумпція авторства та її застосування у судовій практиці // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2016. – Випуск 62. – С. 99–106.

68. Ярков В. В. Гражданский процесс : [учеб.] / В. В. Ярков. – 5 изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 720 с.

69. Bychkova S. Individual problems of unification of procedural terminology (on the example of legislation of Ukraine) / S. Bychkova, G. Churpita // Legea şi viaţa : publicaţie ştiinţifico-practică. – 2013. – Nr. 10 (262). – P. 59–62.

РОЗДІЛ 3
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ І ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРА

3.1 Відкриття провадження у цивільних справах щодо захисту прав автора

Відповідно до ч. 1 ст. 122 ЦПК України суддя відкриває провадження у цивільній справі щодо захисту прав автора не інакше як на підставі заяви, поданої і оформленої в порядку, встановленому ЦПК України.

При цьому можливість відкриття провадження у справі пов'язується цивільним процесуальним законодавством України з наявністю визначених законом передумов, які характеризують ті обставини, що дозволяють суду у повній відповідності з законом розглянути і вирішити цивільну справу [45, с. 389].

Передумови відкриття провадження у справі притаманні усім справам позовного провадження. До них належать такі обставини (ч. 2 ст. 122 ЦПК України):

1) позовна заява підлягає розгляду в судах загальної юрисдикції у порядку цивільного судочинства. Ця передумова включає такі підумови:

а) у позивача та особи, яка притягується як відповідач, наявна цивільна процесуальна правоздатність. Як вже відмічалося у попередніх підрозділах дисертаційної роботи, відповідно до ст. 28 ЦПК України здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи;

б) справа підпадає під цивільну юрисдикцію суду (гл. 2 розділу І ЦПК України).

В юридичній літературі судову юрисдикцію визначають як компетенцію спеціально уповноважених органів державної влади – судів загальної юрисдикції і Конституційного Суду, наділених відповідними юридично-владними повноваженнями здійснювати правосуддя у формі того чи іншого виду судочинства щодо певних правовідносин [15, с. 116; 58, с. 9]. Отже, судова юрисдикція визначає сферу судової влади і багаторівневу диференціацію повноважень різних судів щодо розгляду справ [4, с. 227].

Як слушно відмічає С. С. Бичкова, основними детермінантами розмежування компетенції між судами загальної юрисдикції є законодавчі засади побудови судової системи: спеціалізація, територіальність та інстанційність [2, с. 735].

Основними критеріями, які слід враховувати, вирішуючи питання, чи підпадають справи щодо захисту прав автора під цивільну юрисдикцію суду, є: по-перше, наявність у них спору про право цивільне (справи за позовами, що виникають із будь-яких правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства), по-друге, суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа).

Виходячи з цього, як наголосив Пленум Верховного Суду України, при визначенні судової юрисдикції слід мати на увазі, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автором вважається фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір. У зв'язку з цим усі спори щодо визнання авторства на твір належать розгляду в порядку цивільного судочинства, в тому числі в разі набуття юридичною особою права суб'єкта права інтелектуальної власності на твір, який створений у зв'язку з виконанням трудового договору (ч. 2 ст. 429 ЦК України) або який створено за замовленням (ч. 2 ст. 430 ЦК України) (п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»).

При визначенні судової юрисдикції інших категорій справ щодо захисту авторського права слід виходити з положень ст. ст. 3 та 15 ЦПК України, ст. ст. 1 та 12 ГПК України. Зокрема, в порядку цивільного судочинства підлягає вирішенню спір за участю фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, якщо цей спір виник не у зв'язку зі здійсненням нею господарської діяльності.

Крім того, в порядку цивільного судочинства розглядаються і спори, якщо відповідачем у справі виступає Державна служба інтелектуальної власності України як орган державної влади (суб'єкт владних повноважень), оскільки характер спору є цивільним. Це пов'язано із тим, що реєстрація об'єктів права інтелектуальної власності відповідно до вимог чинного законодавства хоча і здійснюється Державною службою інтелектуальної власності України, проте авторське право на твір виникає внаслідок факту створення твору. Тому для виникнення та здійснення авторського права не вимагається реєстрація права на твір чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Реєстрація може здійснюватися на вимогу суб'єкта авторського права, але вона не має правовстановлюючого характеру (п. 5 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ»).

Водночас, господарським судам підвідомчі справи у спорах, пов'язаних з використанням у господарському обороті об'єктів інтелектуальної власності, коли склад учасників спору відповідає приписам статті 1 ГПК України. До кола підвідомчих господарському суду спорів слід відносити й спори, пов'язані з визнанням недійсними документів, які засвідчують право на об'єкти інтелектуальної власності (свідоцтва, патенти), стосуються питань права власності на відповідні об'єкти і за своїм характером є господарсько-правовими й не належать до числа публічно-правових спорів (п. 1.3 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня

2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності»).

З проблемою визначення цивільної юрисдикції у справах щодо захисту прав автора тісно пов'язана проблема визначення підсудності у таких справах.

В юридичній літературі під підсудністю розуміється сукупність цивільних справ, які підлягають розгляду і вирішенню по суті в даній конкретній ланці судової системи та у даному конкретному суді цієї ланки [53, с. 110]. Деякі науковці в галузі цивільного процесуального права ототожнюють терміни «підсудність» і «територіальна підсудність» та схиляються до думки, що за своїм змістом зазначені терміни є синонімічними поняттю «територіальна юрисдикція» [18, с. 266; 3, с. 89].

Визначаючи юридичну природу підсудності, ми розділяємо висловлену в юридичній літературі позицію, відповідно до якої підсудність слід розглядати як властивість цивільних справ, за допомогою якої їх розгляд і вирішення віднесено законом до компетенції відповідного суду [44, с. 105].

У контексті класифікації підсудності, як правило, виокремлюють функціональну та територіальну підсудність. Функціональна підсудність визначає компетенцію окремих ланок судової системи України на підставі виконуваних ними функцій. Водночас, територіальна ж підсудність розподіляє компетенцію щодо розгляду і вирішення цивільних справ між судами однієї ланки залежно від території, на яку поширюються їх повноваження. Значення територіальної підсудності полягає у тому, що її правила допомагають визначити, який суд цієї ланки судової системи уповноважений розглядати і вирішувати конкретну цивільну справу [56, с. 130].

З огляду на те, що при визначенні функціональної підсудності заяв щодо захисту прав автора проблем не виникає, звернемо свою увагу на визначення територіальної підсудності у таких справах.

Цивільне процесуальне законодавство і процесуальна наука розрізняють декілька видів територіальної підсудності: загальну територіальну підсудність (ст. 109 ЦПК України); підсудність за ухвалою суду вищої інстанції (ст. ст. 108, 111 ЦПК України); альтернативну підсудність (ст. 110 ЦПК України); підсудність кількох пов'язаних між собою вимог (ст. 113 ЦПК України) та виключну підсудність (ст. 114 ЦПК України).

Аналіз цивільного процесуального законодавства України, а також законодавства у сфері інтелектуальної власності дає підстави стверджувати, що позови про захист прав автора подаються до суду, здебільшого, за правилами загальної територіальної підсудності. А саме: відповідно до ст. 109 ЦПК України позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її перебування. Позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням.

Не можна погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що у справах щодо захисту прав автора немає альтернативної підсудності [40, с. 347], адже не виключеною є можливість подання позовів про захист прав автора саме за правилами альтернативної підсудності, якщо, наприклад, мова йде про пред'явлення позову до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме. У такому випадку відповідно до ч. 9 ст. 110 ЦПК України позов може бути пред'явлено, за вибором позивача, за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи).

Підсудність позову про захист прав автора за клопотанням позивача може визначається за ухвалою судді Верховного Суду України, якщо обидві сторони проживають за межами України (ст. 111 ЦПК України).

Позови щодо захисту прав автора до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача (ч. 1 ст. 113 ЦПК України). При цьому, як визначено у п. 40 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» необхідно виходити з того, таке правило підсудності зазвичай стосується позовних вимог, які випливають із однієї правової підстави та пред'являються до кількох осіб. Такими, наприклад, можуть бути вимоги про припинення дій, що порушують авторське право, звернені до декількох осіб.

За правилами виключної територіальної підсудності можуть подаватися позови щодо захисту прав автора, якщо вони опосередковують вимогу кредиторів спадкодавця, що подається до прийняття спадщини спадкоємцями, якщо у складі такої спадщини є майнові права інтелектуальної власності. Згідно з вимогами ч. 3 ст. 114 ЦПК України такі позови пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини;

в) позивач заявив вимогу, що не є «байдужою для права». «Байдужими для права» є вимоги, які є неправовими, тобто не ґрунтуються на нормах чинного законодавства. Це пов'язано з тим, що відповідно до ст. 15 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із правових відносин, а не з будь-яких суспільних зв'язків [52, с. 310]. У сфері авторського права такими можуть бути, зокрема: вимоги про захист майнових авторських прав на твір особи, яка набула їх без відповідної правової підстави; вимоги про визнання права авторства на твір особи, яка не є його автором; вимоги про стягнення винагороди за використання твору у випадку регламентації законом можливості його вільного використання та ін.

Окрім того, «байдужими для права» є вимоги, що випливають із правовідносин, які припинилися, адже у такому разі відсутня підстава позову [52, с. 310–311]. Так, наприклад, «байдужою для права» буде вимога про захист майнових прав автора, пред'явлена після закінчення строку дії авторського права (закінчення строку дії авторського права на твори означає їх перехід у суспільне надбання. Твори, які стали суспільним надбанням, можуть вільно, без виплати авторської винагороди, використовуватися будь-якою особою, за умови дотримання особистих немайнових прав автора, передбачених статтею 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права»));

2) відсутні рішення та ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, які набрали законної сили. Це положення кореспондується із ч. 2 ст. 223 ЦПК України, відповідно до якої після набрання рішенням суду законної сили сторони та треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ту саму позовну вимогу з тих самих підстав, а також із ч. 3 ст. 206 ЦПК України, за якою у разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається [45, с. 390].

Проте, потрібно враховувати, що наявність ухвали про закриття провадження у справі у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача у цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору (ч. 3 ст. 206 ЦПК України). Тому він має право пред'явити такий самий позов до особи, яка відмовилась від позову [45, с. 390];

3) у провадженні цього чи іншого суду відсутня справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Таке положення закону спрямоване на те, щоб не допустити розгляду одного і

того ж спору різними судовими органами, оскільки це може призвести до ухвалення різних судових рішень;

4) відсутнє рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Ця норма пов'язана з тим, що рішення третейського суду, ухвалене із дотриманням положень Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р., є загальнообов'язковим, так само, як рішення суду загальної юрисдикції.

Слід звернути увагу, що суддя не може відмовити у відкритті провадження у справі на тій підставі, що є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, якщо суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим [52, с. 312];

5) після смерті фізичної особи, а також у зв'язку з припиненням юридичної особи, які є однією із сторін у справі, спірні правовідносини допускають правонаступництво.

Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам. Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора (ч. 2 ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Таким чином, виходячи з наведених правових норм, заявлена вимога спадкоємців щодо захисту особистих немайнових прав автора, непов'язана із захистом авторства на твір, а також протидіянням перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора, є підставою для

відмови у відкритті провадження у справі, адже відповідні спірні відносини не допускають правонаступництва.

Якщо ж провадження у справі вже відкрито, смерть фізичної особи, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, є підставою для закриття провадження у справі (п. 6 ч. 1 ст. 205 ЦПК України).

Так, наприклад у справі за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Оупен Бордерс Медіа», Товариства з обмеженою відповідальністю з іноземними інвестиціями «Віннер Імпортс Україна Лтд» про стягнення компенсації за порушення авторських прав, Печерський районний суд м. Києва виходив з того, майнові права інтелектуальної власності, які є предметом спору, були передані позивачем іншій особі, водночас, будь-яких інших правонаступників майнових прав, про захист яких позивачем подано позовну заяву, судом не встановлено, є підстави для закриття провадження у справі у зв’язку із смертю фізичної особи – позивача [36].

Відсутність хоча б однієї з вказаних передумов є підставою для відмови у відкритті провадження.

При цьому суд не має права відмовляти у відкритті провадження у справі з підстав, не передбачених законом. Зокрема пред’явлення позову до неналежного відповідача не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі чи залишення заяви без руху, оскільки заміна неналежного відповідача здійснюється в порядку, визначеному ст. 33 ЦПК України (п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 12 червня 2009 року «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства про розгляд справ у суді першої інстанції»). Також не допускається відмова у відкритті провадження у справі з мотивів недоведеності заявленої вимоги, відсутності доказів, пропуску позовної давності та інших не передбачених законом підстав (п. 2 зазначеної Постанови).

До речі, щодо позовної давності у таких справах. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 268 ЦК України на вимоги, що випливають із захисту особистих немайнових прав автора (ст. ст. 423 ЦК України, ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), позовна давність не поширюється. До позовних же вимог майнового характеру позовна давність застосовується на загальних підставах.

З аналогічних мотивів виходив і Красногвардійський районний суд м. Дніпропетровська, який у справі за позовом ОСОБА_1 до Дніпропетровського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, Приватного підприємства «Промінь» про захист авторських прав пояснив, що оскільки питання про стягнення компенсації є вимогою майнового характеру, а позивачка звернулася з позовом до суду з пропуском трирічного строку позовної давності встановленого 71 ЦК України, і про поновлення пропущеного строку з клопотанням до суду не зверталася, а представник відповідача ПП «Промінь» Л. В. Асаєва наполягала на відмові у позові у зв’язку з пропуском строку позовної давності, суд вважає необхідним відмовити в задоволенні позову у зв’язку із пропуском строку позовної давності [35].

Поряд із наявністю зазначених передумов, суд має перевірити відповідність позовної заяви щодо захисту прав автора вимогам ст. ст. 119–120 ЦПК України.

Як визначено в указаних нормах, у позовній заяві щодо захисту прав автора зазначається:

1) найменування суду, до якого подається заява. Як вже відмічалося, суд, до якого необхідно подавати позовну заяву, встановлюється за загальними правилами підсудності цивільних справ (статті 107–117 ЦПК України).

2) ім’я (найменування) позивача і відповідача, а також ім’я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх

місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі.

У позовній заяві необхідно вказати основні дані стосовно осіб, які є позивачем, відповідачем та представником позивача (у разі подання позовної заяви представником);

3) зміст позовних вимог. Позивач у своїй заяві має зазначити предмет позову, тобто той спосіб захисту права, який він просить суд застосувати до відповідача.

За загальним правилом, вибір способу судового захисту авторських прав, включаючи такі, як вилучення та знищення товарів і матеріалів, введених у цивільний обіг з порушенням права інтелектуальної власності, та знарядь, що використовувалися для виготовлення таких товарів, здійснюється особою, якій належить авторське право. Водночас перевірка відповідності цього способу допущеному порушенню і меті здійснення судового розгляду є обов'язком суду, який має ухвалити рішення у справі в межах заявлених позовних вимог та з урахуванням фактичних обставин конкретної справи, беручи до уваги як можливість у той чи інший спосіб захистити порушене право, так і необхідність подальшого виконання прийнятого судом рішення.

Як наголошує Пленум Вищого господарського суду України у п. 2.3 своєї Постанови від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» у разі коли один матеріальний об'єкт поєднує ознаки декількох самостійних об'єктів права інтелектуальної власності (наприклад, знака для товарів і послуг і об'єкта авторського права тощо), спосіб захисту порушеного права визначається характером такого порушення. Зокрема, з огляду на встановлений обсяг правової охорони, якщо порушник вчиняє дії з використанням знака для товарів і послуг, правовласник вправі здійснювати захист способами, передбаченими для захисту прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності. Якщо ж право на використання об'єкта

інтелектуальної власності порушено діями, не пов’язаними з використанням знака для товарів і послуг, то захист може здійснюватися способами, передбаченими для захисту авторських прав, – за наявності необхідних та достатніх підстав для віднесення такого об’єкта до числа об’єктів авторського права;

4) ціна позову щодо вимог майнового характер. Вона визначається за правилами, встановленими у ст. 80 ЦПК України.

Розмір ціни позову впливає на суму судового збору. Тому при підготовці позовної заяви необхідно звернути особливу увагу на те, щоб розмір сплаченого судового збору точно відповідав ціні позову (звичайно, з урахуванням наявності чи відсутності вимог немайнового характеру).

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» у справах щодо захисту прав автора від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються фізичні особи (крім суб’єктів підприємницької діяльності) – кредитори, які звертаються з грошовими вимогами до боржника щодо виплати заборгованості із виплати авторської винагороди, – після оголошення про порушення справи про банкрутство, а також після повідомлення про визнання боржника банкрутом.

Крім того, слід враховувати, що організації колективного управління, створені згідно з ч. 2 ст. 47 Закону України «Про авторське право і суміжні права», не належать до державних чи громадських організацій. У зв’язку з цим вони не належать до тих платників судового збору, які звільняються від його сплати на підставі п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством (Рішення Конституційного Суду України від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013 у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень п. 7 ч. 1 статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв’язку з положеннями п. «г» ч. 1 ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права»; п. 34 Постанови Пленуму Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справа від 17 жовтня 2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах»);

5) обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. У позовній заяві позивач має зазначити підставу позову, тобто ті юридичні факти, на основі яких позивач обґрунтовує свої вимоги відповідно до норм матеріального права, що поширюються на спірні правовідносини. Виклад таких обставин дозволяє, насамперед, окреслити предмет доказування у цивільній справі;

6) докази, що підтверджують кожну обставину, підстави для звільнення від доказування.

Слід погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що у п. 6 ч. 2 ст. 119 ЦПК України є певна неточність. У ній мова йде про докази, а насправді законодавець мав на увазі засоби доказування, адже доказами є фактичні дані, інформація, а засобами доказування – конкретні форми її отримання чи закріплення. Таким чином, позивач у своїй позовній заяві має зазначити саме засоби доказування, в яких містяться докази, що дозволять довести його правову позицію, і про які йому відомо. Але це не означає, що позивач повинен разом із позовною заявою подавати усі необхідні докази (засоби доказування) [52, с. 299].

7) перелік документів, що додаються до заяви. Усе, що додається до позовної заяви, має бути відображено в переліку додатків. До такого переліку, зокрема, обов’язково включаються копії позовної заяви і копії доданих до неї документів (окрім випадків, встановлених у ч. 2 ст. 120 ЦПК України), документи, що підтверджують сплату судового збору.

Окрім загальних вимог до позовної заяви, законодавцем можуть висуватися особливі вимоги до окремих позовних заяв. Такі вимоги закріплюються, зокрема, у ч. 6–8 ст. 119 ЦПК України.

Крім того, особливості позовних заяв з окремих категорій справ визначені і у постановах Пленуму Верховного Суду України.

Так, наприклад, із п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 р. № 1 випливає, що у разі поширення інформації, що порушує особисті немайнові права автора, відповідна заява має містити, зокрема: відомості про те, в який спосіб була поширена інформація, що порушує особисті немайнові права, яка саме інформація поширена відповідачем (відповідачами), із зазначенням часу, способу й осіб, яким така інформація повідомлена, інші обставини, які мають юридичне значення, посилання на докази, що підтверджують кожну з таких обставин, а також зазначення способу захисту, в який позивач бажає захистити своє порушене право.

Встановивши, що позовна заява щодо захисту прав автора відповідає вимогам статей 119–120 ЦПК України, і перевіривши додержання усіх передумов відкриття провадження у справі суддя відкриває провадження у справі, про що постановляє ухвалу.

Відповідно до ч. 4 ст. 122 ЦПК України питання про відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті провадження у справі суддя вирішує не пізніше трьох днів з дня надходження заяви до суду або закінчення строку, встановленого для усунення недоліків, та не пізніше наступного дня після отримання судом у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 122 ЦПК України, інформації про місце проживання (перебування) фізичної особи.

В ухвалі про відкриття провадження у справі щодо захисту прав автора зазначаються: а) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи; б) ким і до кого пред’явлено позов; в) зміст позовних вимог; г) час і місце попереднього судового засідання, якщо суддя вирішив, що його проведення є необхідним, або час і місце судового розгляду справи, якщо суддя вирішив, що проведення попереднього судового засідання у справі не є необхідним; д) пропозиція відповідачу

подати в зазначений строк письмові заперечення проти позову та посилання на докази, якими вони обґрунтовуються.

Таким чином, відкриття провадження у справі щодо захисту прав автора є першим кроком у механізмі правового регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства.

3.2 Провадження у цивільних справах щодо захисту прав автора до судового розгляду

Провадження у справі до судового розгляду – важлива самостійна та обов'язкова стадія цивільного процесу, що являє собою сукупність процесуальних дій, здійснюваних суддею та особами, які беруть участь у справі, спрямованих на врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи.

У зв'язку з нечіткістю викладення норм чинного ЦПК України, які регламентують стадію провадження у справі до судового розгляду, у процесуалістів нині не склалося єдиної точки зору щодо структури цивільного процесу, й, зокрема, щодо природи цієї стадії.

А. Г. Ярема та Г. І. Давиденко вважають, що главою 3 розділу III ЦПК, присвяченою регулюванню провадження у справі до судового розгляду, фактично започатковано нову стадію цивільного процесу з попереднім судовим засіданням [62, с. 37]. С. Я. Фурса стверджує, що після стадії відкриття провадження у справі має місце стадія підготовки справи до судового розгляду, яка здійснюється в два етапи: 1) попереднє судове засідання; 2) безпосередня підготовка [49, с. 625]. Д. Д. Луспеник також вважає, що другу стадію процесу правильніше буде називати саме як провадження по підготовці справи до судового розгляду або стадією підготовки справи до судового розгляду [20, с. 145].

Щодо юридичної природи провадження у справі до судового розгляду ми розділяємо позицію В. І. Бобрика про те, що провадження у справі до

судового розгляду – це самостійний етап провадження у справі в суді першої інстанції, що складається з низки процесуальних дій, які вчиняються після відкриття провадження у справі з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи [45, с. 394].

Як наголошує у п. 1 своєї Постанови від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» Пленум Верховного Суду України здійснення учасниками цивільного процесу та судом на цій стадії процесу сукупності процесуальних дій, визначених процесуальним законом, є обов'язковим, оскільки вона є самостійною і важливою та створює необхідні умови для правильного і своєчасного вирішення справи, ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення.

Цивільне судочинство переходить у провадження у справі до судового розгляду, у тому числі у справах щодо захисту прав автора, після постановлення суддею ухвали про відкриття провадження у справі (ст. 122 ЦПК України), копії якої суд має невідкладно розіслати особам, які беруть участь у справі. Як правило, підготовка справи до судового розгляду здійснюється у формі попереднього судового засідання, яке проводиться суддею за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі (ч. 2 ст. 130 ЦПК України).

Слід звернути увагу на те, що мета провадження у справі до судового розгляду складається з двох частин і передбачає, що суд має вжити заходів щодо примирення сторін, а якщо вони не дадуть належних результатів – забезпечити в установлені законом строки розгляд цивільної справи по суті.

Для примирення сторін суд відповідно до ч. 3 ст. 130 ЦПК України має з'ясувати: чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи не бажають сторони укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду.

Необхідно акцентувати, що вжиття судом заходів до примирення сторін під час провадження у справі до судового розгляду по-різному сприймається науковцями. Так, О. Якименко пише, що з'ясування можливості врегулювання спору до розгляду справи по суті означає примирення сторін [61, с. 117]. Окремі автори примирення сторін розглядають не як мету, а як завдання цієї стадії чи засіб закінчення справи [41, с. 13]. В. К. Пучинський зазначає, що питання про примирення сторін є факультативним, і відносить його до особливостей кожної конкретної справи [32, с. 62]. У відповідному контексті ми розділяємо позицію законодавця і вважаємо, що примирення сторін є одним із альтернативних завдань провадження у справі до судового розгляду, не досягнувши якого, суд має перейти до наступного завдання – здійснити підготовку матеріалів справи до судового розгляду.

Належно проведена підготовка справи щодо захисту прав автора до судового розгляду має важливе значення для якісного вирішення справи. Від ефективності і повноти такої підготовки залежить оперативність розгляду справи по суті. Виходячи із цього, формальне ставлення суддів до вирішення цього завдання провадження у справі до судового розгляду є неприпустимим.

З метою підготовки справи щодо захисту прав автора до судового розгляду суд відповідно до ч. 6 ст. 130 ЦПК України має здійснити низку таких дій:

1) уточнити позовні вимоги або заперечення проти позову.

Уточнюючи позовні вимоги або заперечення проти позову, суд визначає характер спірних правовідносин сторін, зміст їх правових вимог і матеріальний закон, що їх регулює, і яким належить керуватися при вирішенні спору [22, с. 315]. Зокрема, у позивача суд повинен з'ясувати предмет позову (що конкретно вимагає позивач, наприклад, визнати право авторства), підставу позову (чим він обґрунтовує свої вимоги, наприклад, фактом створення твору) і зміст вимоги (який спосіб захисту свого права він обрав, наприклад, визнання права). З'ясовується правильність об'єднання

кількох однорідних вимог, наявність у позивача інших вимог до відповідача, які можуть бути пов’язаними між собою, для вирішення питання про їх об’єднання або роз’єднання (ст. 126 ЦПК України). У відповідача суд з’ясовує суть заперечення проти позову та характер такого заперечення (процесуальний чи матеріально-правовий) (п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду»);

2) вирішити питання про склад осіб, які братимуть участь у справі.

Відповідно до п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду», вирішуючи питання про склад осіб, які братимуть участь у справі, суд повинен виходити з характеру спірних правовідносин, визначеної ним норми матеріального права, яка підлягає застосуванню, та з матеріально-правового інтересу у вирішенні справи.

Розглянемо декілька прикладів визначення «необхідних» учасників цивільних справ щодо захисту прав автора.

Зокрема, спір за участю організації колективного управління майновими правами автора може бути вирішений судом без участі конкретної особи, чиї майнові інтереси представляє така організація. Водночас, за необхідності суд може залучити її до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору.

Якщо вирішується питання про склад осіб, які братимуть участь у справі про визнання авторських прав на твір, створений у співавторстві, вбачається, що суд має з’ясовувати, чи визначено відносини між співавторами укладеним між ними договором і за необхідності вирішувати питання про залучення до участі у справі як третіх осіб (що не заявляють самостійних вимог на предмет спору) інших співавторів.

Під час провадження у справах про визнання авторського прав на твір на підставі свідоцтва про державну реєстрацію відповідного права, видається, як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, суд має залучити Державну службу інтелектуальної власності України;

3) визначити факти, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються кожною стороною, а які підлягають доказуванню.

Вирішуючи дане завдання, суд, фактично повинен визначитися з предметом доказування, тобто з колом обставин, на які посилається кожна із сторін як на підставу своїх вимог і заперечень, а також інших обставин, які мають значення для ухвалення рішення у справі [45, с. 402];

4) з'ясувати, якими доказами кожна сторона буде обґрунтовувати свої доводи чи заперечення щодо невизнаних обставин, і встановити строки їх подання.

При з'ясуванні, якими доказами кожна сторона буде обґрунтовувати свої доводи чи заперечення щодо невизнаних обставин, суд повинен виходити з принципу змагальності цивільного процесу, за яким кожна сторона несе обов'язки щодо збирання доказів і доказування тих обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, якщо інше не встановлено процесуальним законом, зокрема статтею 61 ЦПК України (п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду»);

5) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішити питання про витребування доказів та виклик свідків, про проведення експертизи, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача, особи, яка надає правову допомогу, або про судові доручення щодо збирання доказів.

Серед перерахованих вище дій суду, які опосередковують витребування доказів, у справах щодо захисту прав автора, як правило,

найбільше складнощів виникає у зв’язку із призначенням та проведенням експертизи.

Зупинимося на зазначеному аспекті детальніше.

Відповідно до ч. 1 ст. 143 ЦПК України експертиза може бути призначена, якщо виникла потреба у з’ясуванні обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо.

Термін «експертиза» походить від латинського «expertus» і від французького «expertise», що означає: 1) досвідчений; 2) випробуваний. Отже, можна стверджувати, що будь-яка експертиза є, в першу чергу, застосуванням спеціальних знань, які пройшли апробацію досвідом [60, с. 333].

Український законодавець у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. визначає експертизу як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду.

Такими об’єктами, відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., можуть бути, у тому числі, літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; комп’ютерні програми; бази даних; музичні твори з текстом і без тексту; аудіовізуальні твори та інші об’єкти авторського права.

Як визначено у п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. «Про застосування судоми норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» при вирішенні питання про призначення судової експертизи суди повинні керуватися статтями 143–150 ЦПК України, Законом України «Про судову експертизу», Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень,

затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, та враховувати роз’яснення, викладені в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», з урахуванням особливостей правового регулювання захисту прав на об’єкти авторського права та (або) суміжних прав.

Аналіз наведених нормативних актів та керівних роз’яснень дає підстави для висновку про те, що одним із питань, яке залишається нерозв’язаним у відповідному контексті, є питання щодо визначення суб’єктів, які мають здійснювати оплату експертного дослідження.

Відповідно до ч. 1 ст. 143 ЦПК України суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі. У такому випадку ЦПК України (ч. 2 ст. 86) покладає витрати, пов’язані із проведенням судової експертизи, на сторону, яка заявила клопотання про проведення судової експертизи. Якщо клопотання про проведення експертизи заявлено обома сторонами, витрати на її оплату несуть обидві сторони порівну. У разі неоплати судової експертизи у встановлений судом строк суд скасовує ухвалу про призначення судової експертизи.

Водночас, законодавцем не врегульоване питання оплати експертного дослідження у разі, коли клопотання про проведення експертизи заявлене не сторонами, а іншими особами, які беруть участь у справі [16, с. 277–278].

Слід звернути увагу на те, що згідно з Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. процедури, які стосуються захисту прав інтелектуальної власності, не повинні бути безпідставно ускладнені, вартість їх здійснення не повинна бути високою або супроводжуватися значними матеріальними затратами, вони не повинні містити безпідставні часові обмеження або невиправдані затримки (ч. 2 ст. 41). У зв’язку з цим важливо дотримуватися норм чинного законодавства щодо порядку призначення і проведення судових експертиз, які повинні

призначатися лише після ґрунтовного вивчення обставин справи і доводів сторін щодо дійсної необхідності такого призначення.

З урахуванням наведеного розглянемо можливі варіанти вирішення зазначеного питання.

Виходячи з того, що органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, і які звернулися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів (ч. 1 ст. 46 ЦПК України), а також треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ч. 1 ст. 34 ЦПК України), наділяються, відповідно, правами та обов'язками особи, в інтересах якої вони діють, а також процесуальними правами та обов'язками позивача, вбачається, що вони також мають нести обов'язок по оплаті витрат на проведення експертизи у разі, коли її призначено за їх клопотанням.

Дещо інша ситуація має місце, якщо клопотання про проведення експертизи подають треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Згідно із ч. 3 ст. 35 ЦПК України такі треті особи несуть загальні права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, встановлені у ст. 27 ЦПК України. Але в цій статті не передбачено обов'язку по оплаті судових витрат, тому його не можна покласти на таких третіх осіб. У зв'язку із цим, видається, що призначати експертизу у справах щодо захисту прав автора за заявою третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, не можна, оскільки в іншому випадку не буде кому її оплачувати (для покладення цього обов'язку на сторін немає підстав). Правда, якщо ці треті особи виявлять ініціативу щодо проведення експертного дослідження за їх рахунок, суд має право задовольнити заявлене ними клопотання і призначити експертизу [54, с. 76].

Останньою категорією суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, яка належить до осіб, які беруть участь у справі, є представники. Вирішуючи питання про те, чи є представники суб'єктами обов'язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи у справах

щодо захисту прав автора, необхідно виходити з їх цивільного процесуального статусу, який, своєю чергою, залежить від того, представництво якої з осіб, які беруть участь у справі, вони здійснюють. З огляду на те, що представники можуть вчиняти від імені особи, яку вони представляють, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа (ч. 1 ст. 44 ЦПК України), можна стверджувати, що в усіх випадках суб'єктом обов'язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи є особа, представництво інтересів якої вони здійснюють, за винятком, коли здійснюється представництво третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. В останньому випадку, вбачається, через відсутність правової регламентації суб'єкта обов'язку щодо оплати експертного дослідження у нормах ЦПК України має місце прогалина у правовому регулюванні.

Тому для того, щоб на практиці не виникало проблем із визначенням суб'єкта, який має оплачувати витрати, що пов'язані із проведенням експертизи, а також задля того, щоб не обмежувати осіб, які беруть участь у справі, в праві заявляти клопотання про призначення експертизи, доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 86 ЦПК України, визначивши, що: «Кошти на оплату судової експертизи вносяться особою, яка бере участь у справі і заявила клопотання про проведення експертизи».

Ще одним питанням, на яке слід звернути увагу, досліджуючи проблемні аспекти призначення та проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора, є правильне визначення предмету відповідного експертного дослідження.

При цьому, не зважаючи на те, що Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 р. № 5 «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності» безпосередньо стосується справ, що розглядаються в порядку господарського судочинства, можна вважати, що окремі роз'яснення, що в ній містяться, мають неабияке значення для всіх

видів судочинства, в порядку яких вирішуються спори про захист прав інтелектуальної власності, у тому числі про захист прав автора. А отже, в останньому випадку можна керуватися п. 1.5 указаної Постанови, згідно з яким суди не повинні призначати судову експертизу для з'ясування документованих або публічно оголошених в установленому порядку відомостей про об'єкти, події та явища, що пов'язані з результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Для з'ясування такої інформації не потрібні спеціальні знання фахівців з відповідної галузі знань, оскільки суд може одержати або витребувати ці відомості від сторін спору чи інших учасників судового процесу. Наприклад, немає потреби призначати судову експертизу для з'ясування питання про держателя певного доменного імені в мережі Інтернет, тому що ці дані, відповідно до вимог статей 30 та 65 ГПК України, можуть бути витребувані від об'єднання «Український мережевий інформаційний центр», який адмініструє систему реєстрації та обліку доменних назв і адресу українського сегмента мережі Інтернет.

Отже, висновок щодо предмета експертизи у справах щодо захисту прав автора буде таким: не можуть бути предметом експертизи питання, для отримання відповіді на які не потрібні спеціальні знання фахівців з певної галузі знань, та (або) якщо суд може одержати чи витребувати відповідні відомості від сторін спору, інших учасників цивільного процесу або від певних органів та посадових осіб.

І наостанок, звернімо свій погляд на порядок визначення особи експерта, який проводитиме експертизу об'єктів у справах щодо захисту прав автора.

Згідно із ч. 1 ст. 53 ЦПК України експертом у цивільному процесі є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань.

Як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам,

встановленим Законом України «Про судову експертизу», і внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів (ч. 2 ст. 53 ЦПК України). При цьому особи, які беруть участь у справі, мають право просити суд провести експертизу у відповідній судово-експертній установі або доручити її конкретному експерту (ч. 4 ст. 143 ЦПК України).

Поряд із цим необхідно наголосити на тому, що у справах щодо захисту прав автора специфіка об'єктів авторського права, які є об'єктами судової експертизи, зумовлює необхідність у більшості випадків залучати як експертів фахівців не лише у сфері інтелектуальної власності, а й фахівців у відповідній галузі знань. Зокрема:

а) призначаючи судову експертизу з питання про те, чи може частина літературного письмового твору (в тому числі й оригінальна назва твору) використовуватися самостійно або чи є твір похідним, суд у відповідній ухвалі має точно навести уривки з літературного твору, що за доводами сторони спору можуть використовуватись самостійно, наприклад, у передачах (програмах) організацій мовлення чи як об'єкт торговельної марки або комерційне найменування тощо. При цьому для експертного дослідження, крім фахівців у сфері інтелектуальної власності, можуть залучатися й фахівці у галузі літературознавства;

б) за наявності суперечностей між сторонами спору з питання про те, чи є продукт творчої діяльності таким, що не охороняється авторським правом (ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), суд, як правило, має призначати судову експертизу із залученням у разі необхідності як експертів фахівців не лише у сфері інтелектуальної власності, а й у сфері літературознавства, мистецтвознавства тощо;

в) для роз'яснення питання про те, чи використано чужий твір без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), зокрема, у формі плагіату чи піратства у сфері авторського права та (або) суміжних прав, судам необхідно призначати судову експертизу із залученням до її проведення фахівців у галузі літературознавства, мистецтвознавства тощо

залежно від об’єкта авторського права та (або) суміжних прав (пункти 2.1–2.3 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 р. № 5 «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов’язаних із захистом права інтелектуальної власності»).

Виходячи із вищезазначеного, в контексті правового регулювання призначення та проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора можна зробити такі проміжні висновки:

а) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, і які звернулися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів (ч. 1 ст. 46 ЦПК України), а також треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ч. 1 ст. 34 ЦПК України), мають нести обов’язок по оплаті витрат на проведення експертизи у разі, коли її призначено за їх клопотанням;

б) оскільки треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору наділені лише загальними правами та обов’язками осіб, які беруть участь у справі, то на них не можна покласти обов’язок по оплаті судових витрат, крім випадків, коли ці треті особи виявлять ініціативу щодо проведення експертного дослідження за їх рахунок;

в) з огляду на те, що представники можуть вчиняти від імені особи, яку вони представляють, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа, в усіх випадках суб’єктом обов’язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи є особа, представництво інтересів якої вони здійснюють, за винятком, коли здійснюється представництво третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору;

г) для того, щоб на практиці не виникало проблем із визначенням суб’єкта, який має оплачувати витрати, що пов’язані із проведенням експертизи, а також задля того, щоб не обмежувати осіб, які беруть участь у справі, в праві заявляти клопотання про призначення експертизи, доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 86 ЦПК України, визначивши, що: «Кошти на оплату

судової експертизи вносяться особою, яка бере участь у справі і заявила клопотання про проведення експертизи»;

д) не можуть бути предметом експертизи питання, для отримання відповіді на які не потрібні спеціальні знання фахівців з певної галузі знань, та (або) якщо суд може одержати чи витребувати відповідні відомості від сторін спору, інших учасників цивільного процесу або від певних органів та посадових осіб;

є) у справах щодо захисту прав автора специфіка об'єктів авторського права, що одночасно є об'єктами судової експертизи, зумовлює необхідність залучення як експертів фахівців не лише у сфері інтелектуальної власності, а й фахівців у відповідній галузі знань, зокрема, у сфері літературознавства, мистецтвознавства тощо [17, с. 11–12].

Завершивши дослідження зазначеного аспекту, повернемося до переліку процесуальних дій, які має вчинити суддя з метою підготовки справи щодо захисту прав автора до судового розгляду. Наступним кроком після призначення експертизи є:

6) у невідкладних випадках провести огляд на місці, огляд письмових і речових доказів.

Проведення огляду на місці (огляду доказів за їх місцезнаходженням) за результатами попереднього судового засідання, тобто до судового розгляду, є одним із способів забезпечення доказів (ч. 2 ст. 133 ЦПК України). Проте слід враховувати, що відповідно до статей 133–135 ЦПК України питання щодо забезпечення доказів вирішується судом лише за наявності відповідного клопотання осіб, які беруть участь у справі, викладеного у заяві про забезпечення доказів. І хоча у ст. 130 ЦПК України законодавець не передбачив того, що огляд доказів має здійснюватися за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішення цього питання за ініціативою суду, вважаємо, буде порушенням принципу змагальності сторін (ст. 10 ЦПК України) [45, с. 404].

У справах щодо захисту прав автора суд може провести огляд доказів за їх місцезнаходженням, якщо, наприклад, має місце порушення авторських прав в мережі Інтернет. Так, як вже відмічалося, веб-сторінки з огляду на положення ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» є електронними документами, які не можуть бути доставлені в суд; однак вони можуть містити відомості про обставини, які мають значення для справи (наприклад, якщо вони виступають об'єктами авторського права). Відтак з урахуванням п. 6 ч. 6 ст. 130, ст. 140 ЦПК України, а також виходячи з конкретних обставин справи суд не позбавлений права провести огляд та дослідження цих доказів в місці їх знаходження з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі;

7) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішити питання про вжиття заходів забезпечення позову.

Заходи забезпечення позову можуть бути вжиті судом за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, як до попереднього судового засідання без повідомлення осіб, які беруть участь у справі, так і під час такого засідання із заслуховуванням їх думки. Однак забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду справи, тому вирішуватися відповідне питання може і у подальшому, зокрема під час розгляду справи по суті.

У справах щодо захисту прав автора вжиття заходів забезпечення позову має певну специфіку, зумовлену особливостями матеріально-правового регулювання відповідних правовідносин, а саме:

а) поряд із загальними видами забезпечення позову, які регламентовані ч. 1 ст. 152 ЦПК України, спеціальне галузеве законодавство передбачає особливий вид забезпечення позову, який може застосовуватися до відповідача, щодо якого є достатні підстави вважати, що він є порушником авторського права і (або) суміжних прав, такий як заборона вчиняти до ухвалення рішення чи ухвали суду певні дії, а саме: виготовлення, відтворення, продаж, здавання в майновий найм, прокат, ввезення на митну територію України та інше передбачене Законом України «Про авторське

право і суміжні» використання, а також транспортування, зберігання або володіння з метою введення в цивільний обіг примірників творів, у тому числі комп'ютерних програм і баз даних, а також записаних виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення, щодо яких припускається, що вони є контрафактними, і засобів обходу технічних засобів захисту (ч. 1 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні прав»);

б) з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності закон передбачає можливість вжиття заходів забезпечення позову до подання позовної заяви. У такому випадку зазначені заходи іменуються «тимчасовими заходами» (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права») або «негайними заходами щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів» (п. 1 ч. 2 ст. 432 ЦК України).

Як слушно відмічається в юридичній літературі, наявність у законодавстві відповідних тимчасових (стимулюючих) заходів є невід'ємним елементом у будь-якому ефективному механізмі забезпечення захисту авторських прав. Найбільш важливим завданням таких заходів є попередження актів порушення і конфіскації контрафактних копій, відтворюючого обладнання та інших інструментів, які можуть бути використані для подальшого порушення і які становлять істотні докази і можуть бути знищені, якщо їх не взяти під контроль суду. Ці заходи повинні бути присутніми на основі принципу «ex parte» (тобто односторонність), коли вважається, що повідомлення відповідача заздалегідь буде непродуктивним [21, с. 307].

Відповідно до ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» тимчасові заходи застосовуються у разі, якщо відповідач по справі порушення авторського права відмовляє у доступі до необхідної інформації чи не забезпечує її надання у прийнятний строк, робить перешкоди у здійсненні судових процедур, або з метою збереження відповідних доказів щодо інкримінованого порушення, особливо у випадку,

коли будь-яке відстрочення може завдати непоправної шкоди особі, яка має авторське право, або коли є очевидний ризик того, що доказ буде знищено.

До речі, інститут тимчасових заходів відомий більшості країн англосаксонської правової сім'ї. Зокрема, широко відомий такий засіб як «ордер Антона Піллера», сутність якого полягає у тому, що на вимогу володільця права суд може видати наказ про дозвіл цій особі провести перевірку того об'єкта, де здійснюються контрафакти [14, с. 432]. Інший засіб – «судова заборона Марева», яка спрямована на попередження знищення доказів. Вельми ефективним інструментом є засіб «Норвіч фармакл», за яким на основі судового наказу позивачу надається право вимагати від третьої особи (яка може і не бути порушником його виключних прав і навіть не знати про такі порушення), надати всю необхідну інформацію, що може бути використана при розгляді справи про контрафакт [59, с. 312];

в) перелік тимчасових заходів, які застосовуються судом у справах щодо захисту прав автора до подання позовної заяви, є вичерпним. А саме: частиною 3 статті 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» до таких тимчасових заходів віднесено:

– постановлення ухвали про огляд приміщень, в яких, як припускається, відбуваються дії, пов'язані з порушенням авторського права;

– накладення арешту і вилучення всіх примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), записаних виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення, щодо яких припускається, що вони є контрафактними, засобів обходження технічних засобів захисту, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх виготовлення і відтворення;

– накладення арешту і вилучення рахунків та інших документів, які можуть бути доказом вчинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення (чи підтверджують наміри вчинення порушення) авторського права;

г) закон (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права») передбачає захід запобігання зловживанню тимчасовим заходом – постановлення ухвали внесення застави або еквівалентної гарантії, достатньої для того, щоб запобігти зловживанню тимчасовим заходом. Застава полягає у внесенні на депозит суду заявником чи іншими особами грошей чи передачі інших матеріальних цінностей. Розмір застави (гарантії) визначається судом з урахуванням обставин справи, але не повинен бути меншим від 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і не більшим від розміру заявленої шкоди;

д) спеціальне матеріальне та цивільне процесуальне законодавство України по-різному регламентують строк подання позовної заяви, що починає обраховуватися з моменту вжиття тимчасових заходів.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 151 ЦПК України у разі подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви заявник повинен подати відповідну позовну заяву протягом трьох днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову. Водночас, як визначено у ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» заявник зобов’язаний подати позов до суду про захист порушених авторських чи суміжних прав не пізніше 15 календарних днів від дня застосування тимчасового заходу

У відповідному контексті слід погодитися з позицією Пленуму Верховного Суду України, який у п. 15 своєї Постанови від 4 червня 2010 р. № 5 «Про застосування судоми норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» наголошує, що в даному разі при колізії двох норм з одного й того ж питання діє спеціальна процесуальна норма, тобто ч. 5 ст. 151 ЦПК України, яку прийнято пізніше.

Виходячи з наведеного, з метою усунення колізії правових норм, що їх містять частина 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також частина 5 ст. 151 ЦПК України, пропонуємо викласти у новій редакції абзац 5 ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», як-от: «У разі застосування визначених в абзаці першому цієї частини

тимчасових заходів відповідач має право вимагати їх зміни чи скасування, а заявник зобов'язаний подати позов до суду про захист порушених авторських чи суміжних прав не пізніше 3 календарних днів від дня застосування тимчасового заходу».

Крім того, необхідно враховувати, що Угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності встановлює ще один важіль запобігання зловживанню тимчасовими заходами. А саме: відповідно до п. 6 розділу 3 зазначеного акту вжиті тимчасові заходи на прохання відповідача, бути скасовані, або дію їх має бути призупинено, якщо судовий розгляд, що веде до прийняття рішення за конкретними обставинами справи, не почався протягом прийнятного періоду, який має бути визначений органом судової влади, що прийняв судове розпорядження про такі заходи, якщо це дозволяється законодавством Члена, або за відсутністю такого визначення, не перевищує більш тривалий з двох періодів: 20 робочих днів або 31 календарний день.

Таким чином, у справах щодо захисту прав автора для забезпечення позову матеріальним та процесуальним законом передбачено спеціальний порядок та особливі заходи для попередження порушень прав інтелектуальної власності та для збереження доказів такого порушення.

Повертаючись до алгоритму дій суду під час провадження у справі до судового розгляду, зазначимо, що наступною такою дією суду є:

8) вчинити інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду.

Зміст дій, які слід вчинити під час попереднього судового засідання, зумовлюється особливостями конкретної справи, тому не має і не може бути якої-небудь єдиної універсальної схеми його проведення. Так, у справах щодо захисту прав автора, у яких зачіпаються інтереси недієздатних або обмежено дієздатних фізичних осіб, необхідно перевірити повноваження, відповідно, їх опікунів або піклувальників. За наявності даних про відкриття кількох проваджень у справах, які між собою пов'язані, потрібно перевірити

наявність підстав для їх об’єднання. Якщо спільний розгляд заявлених вимог ускладнює вирішення справи, можна вирішити питання про їх роз’єднання у самостійні провадження (ст. 126 ЦПК України);

9) визначити час і місце судового розгляду.

Після проведення всіх дій, необхідних для розгляду справи, суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає, які підготовчі дії ним проведені, і встановлює дату розгляду справи. Справа має бути призначена до розгляду не пізніше семи днів після закінчення дій підготовки до судового розгляду (ч. 2 ст. 156 ЦПК України). Після призначення справи до судового розгляду суд повідомляє осіб, які беруть участь у справі, про час і місце судового засідання, а також викликає інших учасників процесу в порядку, передбаченому главою 7 розділу І ЦПК України.

3.3 Судовий розгляд цивільних справ щодо захисту прав автора

Судовий розгляд – стадія цивільного процесу, яка являє собою сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу щодо розгляду справи по суті та ухвалення судом законного та обґрунтованого рішення [49, с. 633].

Як відмічає Є. Г. Пушкарь, в даній стадії цивільного процесу повністю реалізуються завдання цивільного судочинства і найбільш повно втілюються всі принципи цивільного процесуального права. Вся діяльність судів при розгляді цивільних справ здійснюється на основі суворого дотримання принципів законності, рівноправності сторін в процесі, гласності судового розгляду, незалежності суддів при здійсненні правосуддя і підкоренні їх тільки закону тощо [43, с. 224].

Крім того, стадія судового розгляду має свої специфічні принципи: усності судового розгляду та його безпосередності [48, с. 248].

Судовий розгляд досягає своєї мети лише в тому випадку, якщо він відбувається у суворій відповідності з вимогами цивільного процесуального

законодавства, з дотриманням процесуальної форми, що є гарантією здійснення правосуддя у цивільних справах і забезпечує захист прав та інтересів фізичних, юридичних осіб, державних та громадських інтересів [18, с. 588].

Процесуальною формою судового розгляду є судове засідання, яке складається з 4 частин: 1) підготовчої частини; 2) розгляду справи по суті; 3) судових дебатів; 4) ухвалення та проголошення рішення суду.

У справах щодо захисту прав автора судовий розгляд проводиться на підставі загальних правил, регламентованих ЦПК України, і, водночас, характеризується певними особливостями, зумовленими специфікою матеріально-правового регулювання відповідних правовідносин.

Отже, першим етапом судового розгляду є підготовчий етап, у якому перед судом стоїть завдання з'ясувати, чи можливо розглядати справу по суті у цьому судовому засіданні, чи наявні для цього необхідні умови. Для цього суд: перевіряє явку учасників цивільного процесу; встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників; приводить до присяги перекладача; свідки, які з'явилися на судовий розгляд, видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення; вирішує питання про відводи; роз'яснює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки (зокрема, передбачені у статтях 27, 31, 34, 35, 44, 46 ЦПК України), про що зазначається в журналі судового засідання; з'ясовує можливість продовження розгляду справи за відсутності окремих учасників цивільного процесу; у разі постановлення ухвали про продовження судового розгляду головуючий роз'яснює експертові його права та обов'язки, встановлені ЦПК України, і попереджає під розписку про кримінальну відповідальність; роз'яснює спеціалістові його права та обов'язки, встановлені ЦПК України.

Підготовчий етап судового розгляду справ щодо захисту прав автора з огляду на його формально-процедурний характер здійснюється на підставі

загальних правил, встановлених ЦПК України, у зв'язку із чим, не відрізняється специфікою процесуальної форми у таких справах.

Як було зазначено вище, другим етапом судового розгляду справ щодо захисту прав автора є розгляд справи по суті, на якому судом встановлюються всі обставини цивільної справи, досліджуються докази, якими вони підтверджуються.

Враховуючи те, що серед інших категорій справ у судовій практиці найбільш поширеними є справи про відшкодування шкоди, завданої порушенням права автора, зупинимося на особливостях розгляду по суті справ саме цієї категорії. Виходячи з аналізу нормативних приписів, якими регламентовано процесуальний порядок розгляду справи по суті (ст. ст. 173–192 ЦПК України), можна дійти висновку, що в межах цієї частини судового розгляду справи суд з'ясовує фактичні обставини справи шляхом дослідження визначених законом засобів доказування [3, с. 154–155].

Як вже відмічалося, у справах щодо захисту прав автора може бути заявлено вимоги про відшкодування як моральної, так і матеріальної шкоди, а також виплату компенсації.

Якщо звернутися до законодавства іноземних держав різних правових систем щодо застосування під час судового розгляду такого способу цивільно-правового захисту як відшкодування шкоди, то можна виявити наступні особливості.

Відшкодування збитків у вигляді компенсації в законодавстві про авторське право Греції, як представниці романо-германської правової системи, обраховується як подвійна виплата ліцензійних платежів. Так, ст. 65 (2) Закону 2121/1993 про авторське право та суміжні права та питання культури вказує: «особа, яка з власного наміру або за недбалості порушує авторське право чи суміжні права іншої особи, повинна відшкодувати цій особі моральні збитки і сплатити відшкодування збитків у обсязі не меншому ніж подвійна сума, яка закріплена законодавчо чи така, що визначена

усталеною практикою за користування, яке здійснював правопорушник без ліцензії» [12, с. 318].

Стаття 97 ff Закону про авторське право Німеччини містить два положення, що стосуються відшкодування збитків. По-перше, визначається, що «будь-яка особа, яка здійснює правопорушення навмисно чи за недбалістю, зобов'язана компенсувати збитки постраждалій стороні. При визначенні обсягів збитків, доцільно враховувати прибуток, отриманий правопорушником. Інший варіант – розрахунок збитків на основі суми ліцензійних платежів, яку правопорушник мав би сплатити суб'єкту права, якби в нього була ліцензія. Також автори можуть вимагати компенсації за моральні збитки, коли це є прийнятним» [12, с. 321].

Регламент Великобританії з інтелектуальної власності 2006 року містить секцію 3 щодо відшкодування збитків і вказує, що «при призначенні відшкодування збитків – (а) доцільно врахувати всі аспекти, зокрема: I) негативні економічні наслідки, включаючи всі втрачені прибутки, яких зазнав позивач та будь-які незаконні прибутки, отримувані відповідачем; II) інші, крім економічних фактори, включаючи моральні збитки, спричинені позивачеві правопорушною поведінкою; чи (б) якщо доцільно, вони будуть винагороджені на основі роялті чи виплат, які необхідно було зробити, якби відповідач отримав ліцензію» [12, с. 334].

Щодо законодавства України у зазначеному аспекті. Відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України, п. «в» ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» кожна особа може звернутися до суду з вимогою про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права інтелектуальної власності.

Виходячи і змісту ст. 23 ЦК України, можна стверджувати, що моральна шкода в авторському праві полягає у втратах немайнового характеру автора твору або іншого суб'єкта авторського права на твір, що виникли внаслідок душевних, психічних або фізичних страждань, викликаних неправомірними діями чи бездіяльністю фізичних, юридичних

осіб, які порушують його особисті немайнові права або посягають на виключні майнові права, а також принижують честь, гідність, ділову репутацію автора твору або іншого суб'єкта авторського права [19, с. 168].

При вирішенні спорів про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої внаслідок порушення права інтелектуальної власності, суд має виходити із наявності таких умов: 1) факту протиправної поведінки відповідача (зокрема, недодержання умов авторського договору, використання об'єкта авторського права без дозволу суб'єкта відповідних прав тощо); 2) шкоди, завданої суб'єктові авторського права; 3) причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою; 4) вини особи, яка завдала шкоду.

Суд, зокрема, повинен встановити, чим підтверджується факт завдання позивачеві втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями вони завдані, в якій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює завдану йому шкоду та з яких підстав він у цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору (п. 3 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності»).

Крім того, як наголошує Пленум Вищого господарського суду України у п. 33 своєї Постанови від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», надання суб'єктом майнових прав інтелектуальної власності дозволу на використання твору іншій особі не позбавляє цього суб'єкта права забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності, якщо особа, якій передано право на використання такого об'єкта, не здійснює захисту відповідного права. У такому разі суб'єкт права може вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди.

Поряд із відшкодуванням моральної шкоди, відповідно до п. «г» ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єкт

авторського права має право вимагати відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського, або виплату компенсацій.

Як вже відмічалося, відповідальність за порушення права інтелектуальної власності у вигляді відшкодування шкоди, завданої суб'єктові відповідного права, може наставати лише за одночасної наявності таких умов: 1) факту протиправної поведінки відповідача; 2) шкоди, завданої суб'єктові права інтелектуальної власності; 3) причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою; 4) вини особи, яка завдала шкоду.

Доказування наявності перших трьох умов покладається на позивача. При цьому судом застосовується презумпція вини особи, яка завдала шкоду: така особа вважається винною, поки не буде доведено інше.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 22 ЦК України упущеною вигодою є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене. Таким чином, у визначенні розміру збитків у частині упущеної вигоди судам слід виходити з показників, які звичайно характеризують доходи суб'єкта авторського права.

Такими показниками можуть бути: роздрібна ринкова ціна оригінального товару або ліцензійного примірника твору; плата за відповідні види використання творів, яка звичайно застосовується; інші подібні показники. При цьому, як правило, не слід зважати на систему знижок чи пільг, яка застосовується суб'єктом авторського права у залежності від кількості придбаних примірників творів, ціни договору про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності на твір, інших критеріїв.

Документами що підтверджують роздрібну ціну оригінального товару або ліцензійного примірника твору, можуть будь-які належним чином оформлені документи (лист, довідка, прайс-лист, прейскурант тощо) суб'єкта авторського права або його офіційного представника в Україні.

Як наголошує Пленум Вищого господарського суду України (п. 50 Постанови від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності»), у вирішенні відповідних спорів, в яких застосовується поняття «упущена вигода», судам слід виходити з того, що на час вчинення правопорушення один контрафактний товар (примірник твору) витісняє з ринку один оригінальний товар (ліцензійний примірник твору). Тому при вирішенні відповідних спорів слід мати на увазі положення абзацу 2 ч. 3 ст. 22 ЦК України, згідно з яким якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодовуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право (п. 41 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»).

Крім того, своїми особливостями характеризується порядок визначення розміру збитків, завданих порушенням авторського права щодо різних об'єктів його правової охорони.

Такими, наприклад, є твори образотворчого мистецтва, які мають самостійну й іноді досить значну цінність. У випадку їх втрати, знищення чи пошкодження автор як суб'єкт права власності на матеріальні об'єкти, в яких твори знайшли своє втілення, має право вимагати компенсації їх вартості, а у разі незаконного перебування картин, малюнків, скульптур у володінні іншої особи – подавати віндикаційний позов з вимогою їх повернення. Крім того, оскільки у зв'язку з втратою, знищенням чи пошкодженням творів живопису, скульптури, графіки автор позбавляється можливості використовувати свій твір шляхом його відтворення та розповсюдження, він має право вимагати компенсації збитків, пов'язаних з порушенням виключного права на використання твору. Розмір цих збитків, які мають форму упущеної вигоди, встановлюється шляхом проведення відповідної експертизи. У вказаних випадках автор твору образотворчого мистецтва отримує відшкодування

збитків, в тому числі упущену вигоду, і як особа, якій твір належить на підставі права приватної власності, і як особа, що володіє авторськими повноваженнями [39, с. 266; 55, с. 177].

Відповідно до пункту «г» ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єкт авторського права має право вимагати виплату компенсації замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

При вирішенні відповідних спорів необхідно мати на увазі, що компенсація підлягає виплаті у разі доведення факту порушення майнових прав суб'єкта авторського права, а не розміру завданих збитків. Таким чином, для задоволення вимоги про виплату компенсації достатньо наявності доказів вчинення особою дій, які визнаються порушенням авторського права і (або) суміжних прав. Для визначення суми такої компенсації, яка є адекватною порушенню, суд має дослідити: факт порушення майнових прав та яке саме порушення допущено; об'єктивні критерії, що можуть свідчити про орієнтовний розмір шкоди, завданої неправомірним кожним окремим використанням об'єкта авторського права; тривалість та обсяг порушень (кожен окремий факт протиправного використання об'єктів авторського права, в тому числі неодноразове використання одного й того самого об'єкта, становить самостійне порушення і може бути підставою для застосування відповідальності у вигляді стягнення компенсації); розмір доходу, отриманий унаслідок правопорушення; кількість осіб, право яких порушено; наміри відповідача; можливість відновлення попереднього стану та необхідні для цього зусилля тощо (п. 42 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»).

При цьому слід враховувати загальні засади цивільного законодавства, встановлені статтею 3 ЦК України, зокрема справедливість, добросовісність та розумність. Відповідні мотиви визначення розміру компенсації повинні бути наведені в судовому рішенні.

Розмір компенсації визначається судом виходячи з позовних вимог, однак не може бути меншим від 10 і не може перевищувати 50000 мінімальних заробітних плат (п. «г» ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), які встановлені законом на час ухвалення рішення у справі.

Так, наприклад у справ за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Міжнародна комерційна телерадіокомпанія» (ICTV) про захист авторського права та стягнення компенсації Голосіївський районний суд м. Києва виходив з того, що внаслідок використання відповідачем фрагментів твору без дозволу автора, останній був позбавлений виключного майнового права надати або відмовити в наданні дозволу на використання твору телеканалу ICTV. Крім того, позивач не отримав авторську винагороду, на яку міг би розраховувати, якщо з ним був кладений авторський договір. Враховуючи, що сума компенсації, яку вимагає позивач, не перевищує меж, визначених законом, а також беручи до уваги характер і кількість способів порушення майнових та немайнових прав позивача, а також значну сферу розповсюдження ефірного мовлення телеканалу ICTV, суд прийшов до думки, що компенсація в сумі 49500,00 грн. є адекватною порушенню авторського права [33].

Під час розгляду по суті справи щодо відшкодування шкоди, завданої порушенням прав автора, чи стягнення компенсації у зв’язку із таким порушенням необхідно враховувати термін завдання шкоди. Так, якщо правова охорона об’єкта авторського права на момент подання позову припинена з передбачених законом підстав, то вимога про стягнення збитків або виплату компенсації може бути заявлена особою, яка на момент вчинення правопорушення була суб’єктом майнових авторських прав на відповідний об’єкт.

У разі надання третій особі права використання твору за ліцензійним договором або передачі третій особі виключних майнових прав за договором про передання (відчуження) згаданих прав новий суб’єкт майнових прав інтелектуальної власності на цей об’єкт не вправі вимагати відшкодування

збитків, завданих допущеним до укладення відповідного договору порушенням, або виплати компенсації за таке порушення. Відповідна вимога може бути заявлена особою, яка була суб'єктом майнових прав на відповідний об'єкт авторського права на момент вчинення правопорушення. Разом з тим право вимоги відшкодування збитків або виплати компенсації може бути передано за угодою про відступлення права (вимоги) (п. 52 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності»).

Таким чином, розгляд справи щодо захисту прав автора по суті характеризується певними особливостями процесуальної форми, що зумовлені характером заявленої вимоги, і проявляються, здебільшого, у процесі дослідження різних засобів доказування.

Третім етапом судового розгляду справ щодо захисту прав автора є судові дебати.

Як зазначається в юридичній літературі, судові дебати – це специфічна, не схожа на жодну стадію судового процесу частина, яка ґрунтується на персонально-публічному виступі кожної із сторін цивільного процесу, третіх осіб та їхніх представників з метою концентрації уваги суду до тієї чи іншої доказової інформації, яка була предметом дослідження у судовому засіданні, на основі якої кожна із сторін просить суд ухвалити судове рішення [46, с. 406].

Безумовно, судові промови сторін являють собою вершину чітко обумовленої законом аналітичної роботи. Така промова потребує підготовки, як з точки зори застосування матеріального права, такі з точки зору риторики та психології [63, с. 5].

Черговість виступу учасників судових дебатів визначена ст. 193 ЦПК України. Так, у судових дебатах першим надається слово позивачеві та його представникові. Третя особа, яка заявила самостійні позовні вимоги на предмет спору, та її представник у судових дебатах виступають після сторін.

На прохання зазначених осіб у судових дебатах можуть виступати лише їх представники. Треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь. За клопотанням сторін і третіх осіб у судових дебатах можуть виступати лише їхні представники. Органи та особи, яким за законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, виступають у судових дебатах першими. За ними виступають особи, в інтересах яких відкрито провадження у справі. Суд не може обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий може спинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється. З дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові [18, с. 605].

Тривалість судових дебатів законодавчо не регламентована, суд не може обмежувати виступи певними часовими рамками. Однак з метою уникнення певних зловживань головуючий може зупинити промовця у разі, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється [50, с. 403].

Відповідно до ч. 8 ст. 193 ЦПК України під час судових дебатів не можна подавати нові докази, заяву про залишення позову без розгляду, збільшувати або зменшувати розмір позовних вимог. Водночас, якщо під час судових дебатів виникає необхідність з’ясування нових обставин, що мають значення для справи (такими обставинами можуть бути, зокрема: обставини, що перешкоджали реалізації права доступу до твору, визнання спадкоємців автора як правонаступників права слідування тощо), або дослідження нових доказів (наприклад, договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, що підтверджують факт передання майнових авторських прав), суд постановляє ухвалу про повернення до з’ясування обставин у справі. Після закінчення з’ясування обставин у справі та перевірки їх доказами судові дебати проводяться в загальному порядку (ст. 194 ЦПК України).

Підсумковою частиною судового засідання, в якій суд вирішує справу по суті та оголошує прийняте ним рішення, є ухвалення та проголошення рішення суду. Для ухвалення рішення після судових дебатів суд, оголосивши орієнтовний час його проголошення, виходить до нарадчої кімнати, тобто до спеціально обладнаного для прийняття судових рішень приміщення.

Особливістю ухвалення рішень у справах щодо захисту прав автора є правова регламентація переліку судових актів, які може ухвалити суд за наслідками розгляду відповідних справ. А саме: частина 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що суд у таких справах має право постановити рішення чи ухвалу про:

а) відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права, з визначенням розміру відшкодування;

б) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права;

в) стягнення із порушника авторського права доходу, отриманого внаслідок порушення;

г) виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу;

д) заборону опублікування творів, їх виконань чи постановок, випуску примірників фонограм, відеограм, їх сповіщення, припинення їх розповсюдження, вилучення (конфіскацію) контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення, публікацію у пресі інформації про допущене порушення тощо, якщо у ході судового розгляду буде доведено факт порушення авторського права або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення цих прав.

За приписами ч. 4 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суд може постановити рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або

розповсюджені з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту. Це стосується також усіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх відтворення і для виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

За рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (у тому числі комп'ютерні програми і бази даних), фонограм, відеограм, програм мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають відчуженню із перерахуванням вирученних коштів до Державного бюджету України;

е) вимагати від осіб, які порушують авторське право позивача, інформацію про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів, засобів обходу технічних засобів та про канали розповсюдження.

Крім того, як визначено у п. «з» ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єкти авторського права з метою захисту своїх прав мають прав вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів.

Під «іншими заходами» захисту авторських прав слід розуміти передбачені ч. 2 ст. 16 ЦК України способи захисту цивільних прав, серед яких: визнання права; визнання правочину недійсним; зміна правовідношення; припинення правовідношення тощо.

Теорія визнання у цивільному процесуальному аспекті була розроблена ще у дореволюційний період відомим радянським юристом В. М. Гордоном. «Судове рішення про визнання права, – писав учений, – нічого нового не

встановлює, а тільки вносить міцність в існуючі юридичні відносини, підтверджує їх наявність з такою силою, щоб наступні судові спори виявилися неприпустимими. При цьому основним об'єктом визнання є суб'єктивне право» [5, с. 26].

Слід відзначити, що необхідність в ухваленні рішення суду про визнання права виникає тоді, коли наявність у особи авторського права піддається сумніву, авторське право оспорюється, заперечується чи існує реальна загроза таких дій [7, с. 341]. Як правило, невизначеність суб'єкта авторського права призводить до неможливості його використання або ускладнює його.

Відповідна ситуація може мати місце, якщо, наприклад, твір опубліковано анонімно або під псевдонімом. У такому випадку ухвалення рішення суду про визнання права авторства на твір є засобом усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створення умов для реалізації їх прав та попередження з боку третіх осіб дій, які перешкоджають їх нормальному здійсненню [38, с. 377].

Ухвалення рішення суду про визнання правочину недійсним – особливий спосіб захисту прав автора, правовим наслідком якого є анулювання укладеного правочину. У справах щодо захисту прав автора суд може визнавати недійсними як договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, так і інші цивільно-правові договори.

Як було зазначено вище, з метою захисту прав автора суд може ухвалити рішення про зміну правовідношення.

За загальним правилом, елементами будь-якого правовідношення є суб'єкт, об'єкт та зміст. Відтак зміна правовідношення передбачає зміну одного з указаних елементів. Утім, в юридичній літературі можна зустріти певні варіації наукової думки з приводу того, зміна яких елементів правовідношення може розглядатися як його зміна [57, с. 119].

Як трансформацію одного правовідношення в інше розглядають зміну правовідношення Л. Є. Гузь, А. В. Гузь [8, с. 69] та М. М. Дякович [9, с. 134].

І. О. Ромащенко зміну правовідношення тлумачить як такий спосіб захисту цивільних прав, що спрямований на майбутню зміну одного або кількох елементів правовідношення (суб'єкт, об'єкт та зміст), окрім зміни предмета чи способу виконання зобов'язань. Підставами для захисту цивільних прав через зміну правовідношення можуть бути порушення, невизнання, оспорювання та реальна загроза порушення прав у майбутньому, а об'єктами захисту за таких підстав – право та виражений у ньому інтерес [37, с. 10–11].

У відповідному контексті ми підтримуємо висловлену в юридичній літературі позицію, відповідно до якої зміна правовідношення як спосіб захисту сімейних прав та інтересів є зміною одного або декількох його елементів. При цьому один з елементів правовідношення завжди має залишатися незмінним, адже у разі зміни всіх елементів правовідношення мова вже буде йти не про зміну правовідношення, а про виникнення (встановлення) нового правовідношення [56, с. 103–104]. Виходячи з цього, прикладом ухвалення рішення суду про зміну авторського правовідношення може бути рішення про зміну умов договору про передання виключних або невиключних майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Припинення правовідношення є способом захисту цивільних прав та інтересів, що передбачає припинення існування відповідного правового зв'язку (прав та обов'язків) між сторонами. У справах щодо захисту прав автора рішення суду про розірвання договору, який опосередковує передання майнових авторських повноважень, є прикладом застосування судом такого способу захисту відповідних прав як припинення правовідношення.

Поряд із наведеними вище варіантами рішень суду, які можуть бути ухвалені у справах щодо захисту прав авторам, ЦК України (п. 2 ч. 2 ст. 432) передбачає можливість ухвалення судом рішення про зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності.

Історію становлення відносин щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності на митному кордоні України можна умовно поділити на три етапи: 1) законодавче закріплення заходів щодо призупинення митного контролю Митним кодексом України редакції 2002 року. Таке призупинення могло здійснюватися виключно для контрафактних товарів, які мали ознаки товарів, зареєстрованих у Реєстрі. Дії митних органів за власною ініціативою ex officio не були передбачені; 2) прийняття у 2006 році змін до Митного кодексу України, які посприяли вирішенню великої кількості невідповідностей із нормами Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та нормами європейського законодавства; 3) прийняття нового Митного кодексу України 13 березня 2012 року, який містить Розділ XIV «Сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України», що містить положення про сприяння захисту, які повною мірою відповідають вимогам Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, а також передбачають забезпечення більш широкого контролю, ніж передбачено Угодою [1, с. 155].

Крім того, на сьогодні перелік підстав для призупинення митного оформлення відповідних товарів визначено у Постанові Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 423 «Про затвердження переліку підстав для призупинення митного оформлення товарів, щодо яких правовласником не подано заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об’єкт права інтелектуальної власності, за ініціативою митного органу».

Ухваливши одне з перерахованих вище рішень, суд переходить до його оголошення. Під час оголошення рішення головуючий роз’яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин судового рішення суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду. Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення (ст. 218 ЦПК України).

Висновки до розділу 3

Дослідження процесуальних особливостей розгляду і вирішення цивільних справ щодо захисту прав автора дозволило нам дійти таких висновків:

1. Основними критеріями, які слід враховувати, вирішуючи питання, чи підпадають справи щодо захисту прав автора під цивільну юрисдикцію суду, є: по-перше, наявність у них спору про право цивільне (справи за позовами, що виникають із будь-яких правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства), по-друге, суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа).

2. Під цивільну юрисдикцією суду підпадає, зокрема, розгляд: а) справ про визнання авторства, в тому числі в разі набуття юридичною особою права суб'єкта права інтелектуальної власності на твір, який створений у зв'язку з виконанням трудового договору (ч. 2 ст. 429 ЦК України) або який створено за замовленням (ч. 2 ст. 430 ЦК України); б) справ за участю фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, якщо цей спір виник не у зв'язку зі здійсненням нею господарської діяльності; в) справ, у яких відповідачем виступає Державна служба інтелектуальної власності України як орган державної влади (суб'єкт владних повноважень).

3. Позови про захист прав автора можуть подаватися до суду за правилами загальної територіальної підсудності (ст. 109 ЦПК України), альтернативної територіальної підсудності (ч. 9 ст. 110 ЦПК України), підсудності за ухвалою суду вищої інстанції (ст. 111 ЦПК України), підсудності кількох пов'язаних між собою вимог (ст. 113 ЦПК України) та виключної підсудності (ч. 3 ст. 114 ЦПК України).

4. Пред'явлення до суду позову спадкоємців щодо захисту особистих немайнових прав автора, непов'язаного із захистом авторства на

твір, а також протидіянням перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора, є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, адже відповідні спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Якщо ж провадження у справі вже відкрито, смерть фізичної особи, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, є підставою для закриття провадження у справі (п. 6 ч. 1 ст. 205 ЦПК України).

5. За загальним правилом, вибір способу судового захисту авторських прав, включаючи такі, як вилучення та знищення товарів і матеріалів, введених у цивільний обіг з порушенням права інтелектуальної власності, та знарядь, що використовувалися для виготовлення таких товарів, здійснюється особою, якій належить авторське право. Водночас перевірка відповідності цього способу допущеному порушенню і меті здійснення судового розгляду є обов'язком суду, який має ухвалити рішення у справі в межах заявлених позовних вимог та з урахуванням фактичних обставин конкретної справи, беручи до уваги як можливість у той чи інший спосіб захистити порушене право, так і необхідність подальшого виконання прийнятого судом рішення.

6. Організації колективного управління, створені згідно з ч. 2 ст. 47 Закону України «Про авторське право і суміжні права», не належать до державних чи громадських організацій. У зв'язку з цим вони не належать до тих платників судового збору, які звільняються від його сплати на підставі п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

7. З метою вирішення питання про склад осіб, які братимуть участь у справі, під час провадження у справах щодо захисту прав автора до судового розгляду суд, зокрема, повинен: а) якщо розглядається спір за участю організації колективного управління майновими правами автора, за

необхідності залучити до участі у справі автора твору як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору; б) якщо розглядається спір про визнання авторських прав на твір, створений у співавторстві, з'ясовувати, чи визначено відносини між співавторами укладеним між ними договором і за необхідності вирішити питання про залучення до участі у справі як третіх осіб (що не заявляють самостійних вимог на предмет спору) інших співавторів; в) якщо розглядається спір про визнання авторського прав на твір на підставі свідоцтва про державну реєстрацію відповідного права залучити до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, Державну службу інтелектуальної власності України.

8. Призначення та проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора характеризується такими особливостями процесуальної форми:

а) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, і які звернулися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів (ч. 1 ст. 46 ЦПК України), а також треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ч. 1 ст. 34 ЦПК України), мають нести обов'язок по оплаті витрат на проведення експертизи у разі, коли її призначено за їх клопотанням;

б) оскільки треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору наділені лише загальними правами та обов'язками осіб, які беруть участь у справі, то на них не можна покласти обов'язок по оплаті судових витрат, крім випадків, коли ці треті особи виявлять ініціативу щодо проведення експертного дослідження за їх рахунок;

в) з огляду на те, що представники можуть вчиняти від імені особи, яку вони представляють, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа, в усіх випадках суб'єктом обов'язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи є особа, представництво інтересів якої вони здійснюють, за винятком, коли здійснюється представництво третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору;

г) не можуть бути предметом експертизи питання, для отримання відповіді на які не потрібні спеціальні знання фахівців з певної галузі знань, та (або) якщо суд може одержати чи витребувати відповідні відомості від сторін спору, інших учасників цивільного процесу або від певних органів та посадових осіб;

д) у справах щодо захисту прав автора специфіка об'єктів авторського права, що одночасно є об'єктами судової експертизи, зумовлює необхідність залучення як експертів фахівців не лише у сфері інтелектуальної власності, а й фахівців у відповідній галузі знань, зокрема, у сфері літературознавства, мистецтвознавства тощо.

9. У справах щодо захисту прав автора для забезпечення позову матеріальним та процесуальним законом передбачено спеціальний порядок та особливі заходи для попередження порушень прав інтелектуальної власності та для збереження доказів такого порушення, а саме:

а) поряд із загальними видами забезпечення позову, які регламентовані ч. 1 ст. 152 ЦПК України, спеціальне галузеве законодавство передбачає особливий вид забезпечення позову, який може застосовуватися до відповідача, щодо якого є достатні підстави вважати, що він є порушником авторського права і (або) суміжних прав, такий як заборона вчиняти до ухвалення рішення чи ухвали суду певні дії;

б) з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності закон передбачає можливість вжиття заходів забезпечення позову до подання позовної заяви. У такому випадку зазначені заходи іменуються «тимчасовими заходами» (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права») або «негайними заходами щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів» (п. 1 ч. 2 ст. 432 ЦК України);

в) перелік тимчасових заходів, які застосовуються судом у справах щодо захисту прав автора до подання позовної заяви, є вичерпним;

г) закон (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права») передбачає захід запобігання зловживанню тимчасовим заходом – постановлення ухвали внесення застави або еквівалентної гарантії, достатньої для того, щоб запобігти зловживанню тимчасовим заходом;

д) спеціальне матеріальне та цивільне процесуальне законодавство України по-різному регламентують строк подання позовної заяви, що починає обраховуватися з моменту вжиття тимчасових заходів.

10. Під час розгляду по суті справ щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої внаслідок порушення права інтелектуальної власності, суд має виходити із наявності таких умов: 1) факту протиправної поведінки відповідача (зокрема, недодержання умов авторського договору, використання об’єкта авторського права без дозволу суб’єкта відповідних прав тощо); 2) шкоди, завданої суб’єктові авторського права; 3) причинно-наслідкового зв’язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою; 4) вини особи, яка завдала шкоду.

11. При визначенні належного позивача у справах про відшкодування шкоди, завданої порушенням прав автора, чи стягнення компенсації у зв’язку із таким порушенням, необхідно враховувати термін завдання шкоди. Так, якщо правова охорона об’єкта авторського права на момент подання позову припинена з передбачених законом підстав, то вимога про стягнення збитків або виплату компенсації може бути заявлена особою, яка на момент вчинення правопорушення була суб’єктом майнових авторських прав на відповідний об’єкт.

12. Під «іншими заходами» захисту авторських прав слід розуміти передбачені ч. 2 ст. 16 ЦК України способи захисту цивільних прав, серед яких: визнання права; визнання правочину недійсним; зміна правовідношення; припинення правовідношення тощо.

13. Для того, щоб на практиці не виникало проблем із визначенням суб’єкта, який має оплачувати витрати, що пов’язані із проведенням експертизи, а також задля того, щоб не обмежувати осіб, які беруть участь у

справі, в праві заявляти клопотання про призначення експертизи, доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 86 ЦПК України, визначивши, що: «Кошти на оплату судової експертизи вносяться особою, яка бере участь у справі і заявила клопотання про проведення експертизи».

14. З метою усунення колізії правових норм, що їх містять частина 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також частина 5 ст. 151 ЦПК України, пропонуємо викласти у новій редакції абзац 5 ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», як-от: «У разі застосування визначених в абзаці першому цієї частини тимчасових заходів відповідач має право вимагати їх зміни чи скасування, а заявник зобов'язаний подати позов до суду про захист порушених авторських чи суміжних прав не пізніше 3 календарних днів від дня застосування тимчасового заходу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Баженов М. І. Цивільно-правовий захист авторського права в Україні і країнах різних правових систем : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. І. Баженов. – О., 2016. – 243 арк.

2. Бичкова С. С. Судова юрисдикція як наукова проблема / С. С. Бичкова // Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013. – Т. 3 : Доктрина приватного права : [моногр.] / [Кузнєцова Н. С., Харитонов О. Є., Майданик Р. А. та ін.] ; за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. – С. 728–743.

3. Боровська І. А. Захист права на безпечне для життя і здоров'я довкілля у порядку цивільного судочинства : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. А. Боровська. – К., 2015. – 225 арк.

4. Глущенко С. Концептуальні нариси єдності судової юрисдикції / С. Глущенко // Право України. – 2014. – № 11. – С. 219–231.

5. Гордон В. М. Иски о признании / В. М. Гордон. – Ярославль : Тип. Губ. земск. управы, 1906. – 370 с.

6. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

7. Гражданское право : [учеб.] : в 3-х т. / [Егоров Н. Д., Елисеев И. В., Иванов А. А. и др.] ; отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Проспект, 2007. – Т. 1. – 784 с.

8. Гузь Л. Є. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Л. Є. Гузь, А. В. Гузь. – Х. : Фактор, 2011. – 576 с.

9. Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : [моногр.] / М. М. Дякович. – К. : Істина, 2014. – 520 с.

10. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII // Верховна рада України : офіц. веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12.

11. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII // Верховна рада України : офіц. веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

12. Іванченко Є. П. Історія зародження та розвитку інституту авторського права в світовій юридичній практиці / Є. П. Іванченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 7 (93). – С. 121–126.

13. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – С. 172.

14. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права): Учебник для вузов. – М.: Норма, 2000. – 480 с.

15. Кашперська Т. Ц. Цивільна юрисдикція та підсудність справ про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів / Т. Ц. Кашперська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 115–118.

16. Кирдан Б. В. Деякі аспекти призначення експертизи у справах щодо захисту прав автора / Б. В. Кирдан // Наукові пошуки у ІІІ тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри : зб. тез міжн. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.). – Кіровоград: КОД, 2016. – С. 277–279.

17. Кирдан Б. В. Деякі аспекти призначення і проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора / Б. В. Кирдан, С. С. Бичкова // Криміналістичний вісник. – 2016. – № 2(26). – С. 6–12.

18. Курс цивільного процесу : [підруч.] / [Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

19. Литвин С. Й. Правові засади відшкодування моральної шкоди, завданої неправомірним використанням авторських прав // Право і безпека. – 2015. – № 2(57). – С. 165–171.

20. Луспеник, Д. Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції [Текст] / Д. Д. Луспеник. – Х. : Харків юрид., 2006. – 480 с.

21. Основи інтелектуальної власності. – К.: Ін Юре, 1999. – 578 с.

22. Позовне провадження : [моногр.] / [В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, П. І. Радченко та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 552 с.

23. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку підстав для призупинення митного оформлення товарів, щодо яких правовласником не подано заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності, за ініціативою митного органу» від 21 травня 2012 року № 423 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 40. – Ст. 1527.

24. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09/print1475068522623624

25. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 3. – С. 7.

26. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97/print1478509368532101

27. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 5 «Про застосування судоми норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 6. – С. 4.

28. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 6. – С. 57.

29. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 р. № 5 «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності» // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 3. – С. 29.

30. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справа від 17 жовтня 2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах» // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14/print1475068522623624.

31. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» // Верховна Рада України : офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14/print1475068522623624.

32. Пучинский В. К. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству. – М.: Госюриздат, 1962. – 89 с.

33. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 6 червня 2012 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24651132.

34. Рішення Конституційного Суду України від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013 у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень п. 7 ч. 1 статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями п. «г» ч. 1 ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» //

Офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/akti_konstitucijnogo_sudu_ukrajini.html.

35. Рішення Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 2 червня 2011 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16687202.

36. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 2 грудня 2010 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12721000.

37. Ромащенко І. О. Зміна та припинення цивільного правовідношення як способи захисту цивільних прав : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. О. Ромащенко. – К., 2014. – 18 с.

38. Сергеев А .П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2003. – 752 с.

39. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права. – М.: Изд-во академии наук СССР, 1956. – 284 с.

40. Тарасенко Л. Л. Захист авторських прав: процесуальні аспекти // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 2. – С. 246–250.

41. Ташназаров С. А. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: Автореферат дис. … канд. юрид. наук.– М., 1988.– 20 с.

42. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – С. 503. – Ст. 2989.

43. Цивільне процесуальне право : [підруч. для юрид. вузів і ф-тів] / [Комаров В. В., Бігун В. А., Кац С. Ю. та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Основа, 1992. – 416 с.

44. Цивільне процесуальне право України : [навч. посіб.] / [Бичкова С. С., Бобрик В. І., Ізарова І. О. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – 404 с.

45. Цивільне процесуальне право України : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – 760 с.

46. Цивільне процесуальне право України: Підручник / М. М. Ясинок, М. П. Курило, О. В. Кіряк та ін.; За заг. ред. М. М. Ясинка. – К.: Алерта, 2016. – 576 с.

47. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 7. – Ст. 461.

48. Цивільний процес України : [підруч.] / [Червоний Ю. С., Волосатий Г. С., Єрмолаєва В. О. та ін.] ; за ред. Ю. С. Червоного. – К. : Істина, 2007. – 392 с.

49. Цивільний процес України : Академічний курс : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. В. Гетманцев та ін.] ; за ред. С. Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2009. – 848 с.

50. Цивільний процес України: Підручник / За заг. ред. М. М. Ясинка. – К.: Алерта, 2014. – 744 с.

51. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – С. 11. – Ст. 1088.

52. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Бичкова С. С., Білоусов Ю. В., Бірюков В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2010. – 896 с.

53. Чорнооченко С. І. Цивільний процес : [навч.посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С. І. Чорнооченко. – [3-тє вид., переробл. та допов.]. – К. : Центр учб. л-ри, 2014. – 416 с.

54. Чурпіта Г. В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.

12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г. В. Чурпіта. – К., 2003. – 20 с.

55. Чурпіта Г. В. Авторське право на твори образотворчого мистецтва : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Чурпіта. – К., 2004. – 221 арк.

56. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.]. – К. : Алерта, 2016. – 434 с.

57. Чурпіта Г. В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства дис. … докт. юрид. наук : 12.00.03 / Г. В. Чурпіта. – К., 2016. – 479 арк.

58. Шадура Д. М. Цивільна юрисдикція : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. М. Шадура. – Х., 2008. – 222 арк.

59. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. – Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2002. – 368 с.

60. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко, М. П. Зяблюк, В. П. Горбатенко та ін.]. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1999. – Т. 2 : Д–Й. – 744 с.

61. Якименко О. Мета і процесуальне оформлення підготовки цивільних справ до судового розгляду // Право України.– 2003. – № 12. – С. 117–199.

62. Ярема А. Г., Давиденко Г. І. Новели цивільного судочинства // Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 9. – С. 25–30.

63. Ясинок М. М Судові дебати: право, психологія, риторика: наук.-практ. посібн. – К : Алерта, 2016. – 158 с.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявилось у розробленні процесуальних особливостей розгляду і вирішення в прядку цивільного судочинства справ щодо захисту прав автора. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення цивільного процесуального законодавства України, а також законодавства України у сфері інтелектуальної власності.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи є такі положення.

1. Правове регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

а) зародження правового регулювання захисту прав автора у порядку цивільного судочинства, під час якого захист прав автора здійснювався на підставі загальних правил цивільного процесу (XIV ст. – початок XX ст.);

б) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства УРСР, особливістю якого була фрагментарна правова регламентація окремих питань, пов’язаних із захистом прав автора у порядку цивільного судочинства (початок XX ст. – 1993 р.);

в) становлення цивільного та цивільного процесуального законодавства України, характерною особливістю якого є правова регламентація матеріально-правових підстав та цивільного процесуального порядку захисту прав автора судом (1993 р. – до сьогодні).

2. Захист прав автора у порядку цивільного судочинства є новою і теоретично не розробленою проблематикою для науки цивільного процесуального права, а тому потребує подальшої наукової розробки, необхідність проведення якої зумовлюється відсутністю комплексних монографічних досліджень, присвячених процесуальним особливостям розгляду цієї категорії цивільних справ.

3. Основою методології дослідження проблематики захисту прав автора в порядку цивільного судочинства стали загальнонаукові (індукції та дедукції, системного аналізу, аналогії) та спеціальні методи пізнання правових явищ (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний та логічний методи), що зумовлено особливості юридичної природи прав автора, а також специфікою позовного провадження, що є процесуальною формою розгляду та вирішення даної категорії цивільних справ.

4. Виключність слід розглядати як приналежність конкретного права тільки його володільцю і нікому іншому. Звідси: виключний характер властивий як для особистих немайнових, так і для майнових прав автора, які у даний момент у часі приналежні як автору твору літератури, науки чи мистецтва, так і іншим особам, до яких вони перейшли на підставах, визначених законом.

5. Суб’єктивне авторське право – вид і міра можливої та дозволеної поведінки суб’єкта авторських правовідносин, яка складається із низки виключних правомочностей: правомочності чинити власні дії; правомочності вимагати певних дій від зобов’язаної сторони; правомочності звернутися до відповідних органів за захистом свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права.

6. В основі будь-якого суб’єктивного авторського права знаходиться певний інтерес, для задоволення якого суб’єктивне право і надається упрамовоченому суб’єкту. З огляду на це, у більшості випадків захист суб’єктивного авторського права опосередковує й захист відповідного інтересу. Водночас, в окремих випадках охоронюваний законом інтерес може бути самостійним об’єктом захисту.

7. Об’єктом захисту в порядку цивільного судочинства є комплекс регламентованих законом як загальних, так і спеціальних особистих немайнових та майнових прав автора, а також у певних випадках, і охоронюваний законом інтерес суб’єктів авторських правовідносин.

8. Захистом прав автора у порядку цивільного судочинства – діяльність суду, що спрямована на відновлення та визнання порушених, невизнаних чи оспорюваних особистих немайнових та майнових прав автора у спосіб, встановлений законом.

9. Позов щодо захисту прав автора – належним чином процесуально оформлена матеріально-правова вимога позивача до відповідача про захист порушених, невизнаних або оспорюваних особистих немайнових та (або) майнових прав автора, яка пред'являється через суд в порядку позовного провадження.

10. Позови щодо захисту прав автора можуть бути класифіковані за такими критеріями:

1) за способом захисту на: а) позови про визнання – позови, за допомогою яких управомочена особа вимагає захистити її права шляхом підтвердження наявності чи відсутності у неї переважного авторського права (наприклад, позов про визнання та поновлення прав автора, у тому числі шляхом встановлення заборони вчинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення); б) позови про присудження – позови, що спрямовуються на поновлення порушеного права автора та усунення наслідків такого порушення (наприклад, позов про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, позов про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій тощо); в) перетворювальні позови – позови, що спрямовані на зміну або припинення правових відносин (наприклад, позов про розірвання або зміну умов договору художнього замовлення);

2) за характером відносин, що виникають внаслідок порушення, невизнання або оспорення прав автора, на: а) позови щодо захисту особистих немайнових прав автора (наприклад, позов визнання права авторства); б) позови щодо захисту майнових прав автора (наприклад, позов про розірвання договору щодо передання виключних майнових прав автора);

3) залежно від наявності факту реєстрації порушених, невизнаних чи оспорюваних прав автора на: а) позови, що стосуються незареєстрованих прав автора (наприклад, позов про визнання права авторства на твір живопису, щодо якого відсутнє свідоцтво про реєстрацію авторського права); б) позови, що пред'являються у зв'язку із порушенням, не визнанням чи оспорюванням зареєстрованих прав автора (наприклад, позов про вилучення із цивільного обігу всіх примірників літературного твору, виготовлених без згоди автора за наявності у останнього свідоцтва про реєстрацію авторського права на відповідний твір);

4) за кількістю осіб, які створили твір, права щодо якого порушено, не визнано чи оспорено, на: а) позови на захист прав автора, який одноособово створив твір (наприклад, позов автора про стягнення авторської винагороди за використання твору); б) позови, що пред'являються одним із співавторів (співавторами) (наприклад, позов про розподіл винагороди між співавторами за використання створеного ними твору);

5) залежно від того, з приводу первинних чи похідних прав автора пред'являється позов до суду, на: а) позови, що виникають із факту створення об'єкта авторського права (наприклад, позов про забезпечення права доступу до твору образотворчого мистецтва); б) позови, що випливають із захисту похідних авторських прав (наприклад, позов щодо захисту прав правонаступників автора, яким права останнього перейшли у порядку спадкування);

6) залежно від виду відносин, з яких виник спір щодо захисту прав автора, на: а) позови, що виникають з договірних правовідносин (наприклад, позов про відшкодування шкоди, завданої невиконанням умов договору про створення за замовленням і використання твору скульптури); б) позови, що виникають з недоговірних відносин (наприклад, позов про опублікування у засобах масової інформації оголошення про факт порушення авторського права шляхом випуску у цивільний обіг наукового твору під ім'ям особи, яка не є його автором).

11. У справах щодо захисту прав автора право на позов мають будь-які суб'єкти відповідних правовідносин незалежно від віку та обсягу цивільної дієздатності. Водночас, правом на пред'явлення позову у справах щодо захисту прав автора, наділяються як повнолітні, так і неповнолітні особи.

12. За характером юридичної заінтересованості у розгляді справи щодо захисту прав автора всіх осіб, які беруть у ній участь, можна класифікувати на:

а) осіб, які мають матеріально-правову заінтересованість у розгляді справи, що виявляється у їх прагненні домогтися для себе поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, законного інтересу, тобто отримати певне майно, благо, встановити певний стан, обставини або, навпаки, не допустити їх порушення (сторони та треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору);

б) осіб, які мають процесуальну заінтересованість у розгляді справи, що виявляється у їх прагненні досягти певного процесуального результату у формі відповідного судового рішення, яке відповідає функціональному призначенню участі цього суб'єкта у розгляді та вирішенні цивільної справи (всі особи, які беруть участь у таких справах).

13. У справах про захист авторського права позивачами можуть бути: а) автори творів; б) спадкоємці авторів творів; в) особи, які набули права на твори відповідно до одного з договорів щодо розпорядження майнових прав інтелектуальної власності чи відповідно закону; г) інші заінтересовані особи, які мають право в разі смерті автора та за відсутності уповноваженої ним особи звернутися до суду з позовом про охорону недоторканності твору (ч. 2 ст. 439 ЦК України).

14. Автор твору є належним позивачем за позовом про заборону дій щодо використання твору, що порушують його особисті немайнові права, незалежно від того, що майнові права передано (відчужено) чи передано право на використання твору іншій особі, якщо ця особа не здійснює захист

цього права. Разом з тим право на відшкодування збитків (майнової шкоди), або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсації залишається за особою, якій у зазначених випадках передані (відчужені) майнові права чи передані виключні права на використання твору. Автор має право вимагати відшкодування моральної шкоди.

15. При визначенні належного відповідача у справах щодо захисту прав автора за умови множинності осіб, які порушили авторське право, необхідно виходити з того, на суб'єкта яких правовідносин закон покладає обов'язок дотримуватися норм авторського права. Якщо таких суб'єктів декілька, у справах щодо захисту прав автора може мати місце обов'язкова чи факультативна пасивна процесуальна співучасть.

16. У цивільному процесуальному статусі третіх осіб у справах щодо захисту прав автора можуть виступати: співавтори, контрагенти за договорами щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, спадкоємці та інші правонаступники первинних суб'єктів авторського права, організації колективного управління майновими правами автора та інші особи, які мають матеріально-правову заінтересованість у вирішенні справи.

17. Цивільного процесуального статусу органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, у справах щодо захисту прав автора можуть набувати: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, Державна служба інтелектуальної власності, видавець організації колективного управління правами, державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» та ін.

18. У справах щодо захисту прав автора позивач повинен довести належність йому авторського права чи права на їх захист, а також факт використання об'єктів даних прав відповідачем, а в разі заявлення вимог про відшкодування шкоди – розмір шкоди і причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою та діями відповідача. Водночас, відповідач, який заперечує

проти позову, має довести додержання ним вимог ЦК України і Закону України «Про авторське право і суміжні права» при використанні ним твору. В іншому разі відповідач визнається порушником авторського права і для нього настають наслідки, передбачені цими законодавчими актами. Крім того, відповідач повинен спростувати визначену цивільним законодавством презумпцію винного завдання шкоди (ст. ст. 614, 1166 ЦК України).

19. У деяких категоріях справ щодо захисту прав автора, предмет доказування визначається нормами спеціального законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Такими, є, зокрема, справи про: а) про визначення суб'єктів майнових авторських прав на складений твір (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); б) про заборону незаконного використання твору без згоди автора шляхом публічного виконання, публічної демонстрації аудіовізуального твору, відеограми, публічного показу (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); в) про встановлення співавторства на твір, який утворює одне нерозривне ціле (ч. 2 ст. 11, ч. 1 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); г) про недоговірне порушення авторського права (ст. ст. 15, 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); д) про відшкодування шкоди, завданої порушенням авторського права (ст. ст. 1166, 1167 ЦК України); є) про припинення порушення авторського права в мережі Інтернет (ст. 1, ст. 18, п. «а» ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ч. 4 ст. 433 ЦК України).

20. До обставин, які не підлягають доказуванню, у справах щодо захисту прав автора слід віднести законні презумпції, серед яких: а) презумпція авторства (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); б) презумпція створення твору творчою працею (ст. 1, 7, ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права»); в) презумпція вини особи, яка завдала шкоду (ч. 2 ст. 1166 ЦК України); г) презумпція відсутності порушень права інтелектуальної власності авторів творів, включених до складеного твору, у тому числі, якщо такі твори

створені як службові (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

21. У справах щодо захисту прав автора суд може брати до уваги всі засоби доказування, які регламентовані цивільним процесуальним законодавством України. Водночас, оцінюючи засоби доказування, необхідно брати до уваги норму права, що її містить ч. 2 ст. 212 ЦПК України, відповідно до якої жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення.

22. Веб-сторінки з огляду на положення ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» є електронними документами, які не можуть бути доставлені в суд; однак вони можуть містити відомості про обставини, які мають значення для справи (наприклад, якщо вони виступають об’єктами авторського права чи суміжних прав). Відтак, виходячи зі змісту ст. 140 ЦПК України, суд з урахуванням конкретних обставин справи не позбавлений права провести огляд та дослідження цих доказів в місці їх знаходження з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі.

23. Основними критеріями, які слід враховувати, вирішуючи питання, чи підпадають справи щодо захисту прав автора під цивільну юрисдикцію суду, є: по-перше, наявність у них спору про право цивільне (справи за позовами, що виникають із будь-яких правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства), по-друге, суб’єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа).

24. Під цивільну юрисдикцією суду підпадає, зокрема, розгляд: а) справ про визнання авторства, в тому числі в разі набуття юридичною особою права суб’єкта права інтелектуальної власності на твір, який створений у зв’язку з виконанням трудового договору (ч. 2 ст. 429 ЦК України) або який створено за замовленням (ч. 2 ст. 430 ЦК України); б) справ за участю фізичної особи – суб’єкта підприємницької діяльності,

якщо цей спір виник не у зв’язку зі здійсненням нею господарської діяльності; в) справ, у яких відповідачем виступає Державна служба інтелектуальної власності України як орган державної влади (суб’єкт владних повноважень).

25. Позови про захист прав автора можуть подаватися до суду за правилами загальної територіальної підсудності (ст. 109 ЦПК України), альтернативної територіальної підсудності (ч. 9 ст. 110 ЦПК України), підсудності за ухвалою суду вищої інстанції (ст. 111 ЦПК України), підсудності кількох пов’язаних між собою вимог (ст. 113 ЦПК України) та виключної підсудності (ч. 3 ст. 114 ЦПК України).

26. Пред’явлення до суду позову спадкоємців щодо захисту особистих немайнових прав автора, непов’язаного із захистом авторства на твір, а також протидіянням перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора, є підставою для відмови у відкритті провадження у справі, адже відповідні спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Якщо ж провадження у справі вже відкрито, смерть фізичної особи, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, є підставою для закриття провадження у справі (п. 6 ч. 1 ст. 205 ЦПК України).

27. За загальним правилом, вибір способу судового захисту авторських прав, включаючи такі, як вилучення та знищення товарів і матеріалів, введених у цивільний обіг з порушенням права інтелектуальної власності, та знарядь, що використовувалися для виготовлення таких товарів, здійснюється особою, якій належить авторське право. Водночас перевірка відповідності цього способу допущеному порушенню і меті здійснення судового розгляду є обов’язком суду, який має ухвалити рішення у справі в межах заявлених позовних вимог та з урахуванням фактичних обставин конкретної справи, беручи до уваги як можливість у той чи інший спосіб

захистити порушене право, так і необхідність подальшого виконання прийнятого судом рішення.

28. Організації колективного управління, створені згідно з ч. 2 ст. 47 Закону України «Про авторське право і суміжні права», не належать до державних чи громадських організацій. У зв'язку з цим вони не належать до тих платників судового збору, які звільняються від його сплати на підставі п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

29. З метою вирішення питання про склад осіб, які братимуть участь у справі, під час провадження у справах щодо захисту прав автора до судового розгляду суд, зокрема, повинен: а) якщо розглядається спір за участю організації колективного управління майновими правами автора, за необхідності залучити до участі у справі автора твору як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору; б) якщо розглядається спір про визнання авторських прав на твір, створений у співавторстві, з'ясовувати, чи визначено відносини між співавторами укладеним між ними договором і за необхідності вирішити питання про залучення до участі у справі як третіх осіб (що не заявляють самостійних вимог на предмет спору) інших співавторів; в) якщо розглядається спір про визнання авторського прав на твір на підставі свідоцтва про державну реєстрацію відповідного права залучити до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, Державну службу інтелектуальної власності України.

30. Призначення та проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора характеризується такими особливостями процесуальної форми:

а) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, і які звернулися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів (ч. 1 ст. 46 ЦПК України), а також треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ч. 1 ст. 34 ЦПК України), мають

нести обов’язок по оплаті витрат на проведення експертизи у разі, коли її призначено за їх клопотанням;

б) оскільки треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору наділені лише загальними правами та обов’язками осіб, які беруть участь у справі, то на них не можна покласти обов’язок по оплаті судових витрат, крім випадків, коли ці треті особи виявлять ініціативу щодо проведення експертного дослідження за їх рахунок;

в) з огляду на те, що представники можуть вчиняти від імені особи, яку вони представляють, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа, в усіх випадках суб’єктом обов’язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи є особа, представництво інтересів якої вони здійснюють, за винятком, коли здійснюється представництво третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору;

г) не можуть бути предметом експертизи питання, для отримання відповіді на які не потрібні спеціальні знання фахівців з певної галузі знань, та (або) якщо суд може одержати чи витребувати відповідні відомості від сторін спору, інших учасників цивільного процесу або від певних органів та посадових осіб;

д) у справах щодо захисту прав автора специфіка об’єктів авторського права, що одночасно є об’єктами судової експертизи, зумовлює необхідність залучення як експертів фахівців не лише у сфері інтелектуальної власності, а й фахівців у відповідній галузі знань, зокрема, у сфері літературознавства, мистецтвознавства тощо.

31. У справах щодо захисту прав автора для забезпечення позову матеріальним та процесуальним законом передбачено спеціальний порядок та особливі заходи для попередження порушень прав інтелектуальної власності та для збереження доказів такого порушення, а саме:

а) поряд із загальними видами забезпечення позову, які регламентовані ч. 1 ст. 152 ЦПК України, спеціальне галузеве законодавство передбачає особливий вид забезпечення позову, який може застосовуватися до

відповідача, щодо якого є достатні підстави вважати, що він є порушником авторського права і (або) суміжних прав, такий як заборона вчиняти до ухвалення рішення чи ухвали суду певні дії;

б) з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності закон передбачає можливість вжиття заходів забезпечення позову до подання позовної заяви. У такому випадку зазначені заходи іменуються «тимчасовими заходами» (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права») або «негайними заходами щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів» (п. 1 ч. 2 ст. 432 ЦК України);

в) перелік тимчасових заходів, які застосовуються судом у справах щодо захисту прав автора до подання позовної заяви, є вичерпним;

г) закон (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права») передбачає захід запобігання зловживанню тимчасовим заходом – постановлення ухвали внесення застави або еквівалентної гарантії, достатньої для того, щоб запобігти зловживанню тимчасовим заходом;

д) спеціальне матеріальне та цивільне процесуальне законодавство України по-різному регламентують строк подання позовної заяви, що починає обраховуватися з моменту вжиття тимчасових заходів.

32. Під час розгляду по суті справ щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої внаслідок порушення права інтелектуальної власності, суд має виходити із наявності таких умов: а) факту протиправної поведінки відповідача (зокрема, недодержання умов авторського договору, використання об’єкта авторського права без дозволу суб’єкта відповідних прав тощо); б) шкоди, завданої суб’єктові авторського права; в) причинно-наслідкового зв’язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою; г) вини особи, яка завдала шкоду.

33. При визначенні належного позивача у справах про відшкодування шкоди, завданої порушенням прав автора, чи стягнення компенсації у зв’язку із таким порушенням, необхідно враховувати термін

завдання шкоди. Так, якщо правова охорона об’єкта авторського права на момент подання позову припинена з передбачених законом підстав, то вимога про стягнення збитків або виплату компенсації може бути заявлена особою, яка на момент вчинення правопорушення була суб’єктом майнових авторських прав на відповідний об’єкт

34. Під «іншими заходами» захисту авторських прав слід розуміти передбачені ч. 2 ст. 16 ЦК України способи захисту цивільних прав, серед яких: визнання права; визнання правочину недійсним; зміна правовідношення; припинення правовідношення тощо.

35. З метою оптимізації цивільного процесуального законодавства України, а також законодавства України у сфері інтелектуальної власності у контексті правового регулювання захисту прав автора в порядку цивільного судочинства пропонуємо викласти у новій редакції:

а) ч. 2 ст. 86 ЦПК України, визначивши, що: «Кошти на оплату судової експертизи вносяться особою, яка бере участь у справі і заявила клопотання про проведення експертизи»;

б) абзац 5 ч. 3 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», як-от: «У разі застосування визначених в абзаці першому цієї частини тимчасових заходів відповідач має право вимагати їх зміни чи скасування, а заявник зобов’язаний подати позов до суду про захист порушених авторських чи суміжних прав не пізніше 3 календарних днів від дня застосування тимчасового заходу»;

в) абзац 6 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і викласти його у такій редакції: «виключне право – право особи, яке опосередковує приналежність лише їй авторських та суміжних прав на твори літератури, науки, мистецтва та інші результати творчої діяльності»;

г) частину 4 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права», як-от: «Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім’я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається

представником автора і має право захищати права останнього, у тому числі у суді шляхом пред’явлення позову як співпозивач або особа, якій законом надано право захищати права, свободи або інтереси інших осіб. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім’я і не заявить про своє авторство».

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кирдан Б. В. Види позовів щодо захисту прав автора в порядку цивільного судочинства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Т. 1. – Випуск 6. – С. 83–85.
2. Кирдан Б. В. Отдельные аспекты доказывания по делу о защите прав автора // Право и политика. – 2016. – № 2. – С. 145–151.
3. Кирдан Б. В. Деякі аспекти призначення і проведення експертизи у справах щодо захисту прав автора // Криміналістичний вісник. – 2016. – № 2(26). – С. 6–12.
4. Кирдан Б. В. Эволюция правового регулирования защиты прав автора в порядке гражданского судопроизводства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Т. 1. – Випуск 6. – С. 98–101.
5. Кирдан Б. В. До поняття захисту прав автора в порядку цивільного судочинства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2017. – Вип. 42. – С. 85–89.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кирдан Б. В. Класифікація доказів у справах щодо захисту прав автора, які розглядаються в порядку цивільного судочинства // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення : матеріали Всеук. наук.-теор. конф. (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 147–151.
2. Кирдан Б. В. Деякі аспекти призначення експертизи у справах щодо захисту прав автора // Наукові пошуки у ІІІ тисячолітті: соціальний,

правовий, економічний та гуманітарний виміри : зб. тез міжн. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.). – Кіровоград: КОД, 2016. – С. 277–279.

3. Кирдан Б. В. Поняття позову щодо захисту прав автора, що пред’являється в порядку цивільного судочинства // Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти : Тези допов. VI Всеук. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 24 грудня 2015 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 160–162.

4. Кирдан Б. В. Способы защиты прав автора судом: сравнительно-правовой анализ действующего законодательства (гражданско-правовой аспект) // Интеллектуальная собственность: правовые и социально-экономические аспекты : материалы Третьей всерос. науч.-практ. конф. с межд. участием (г. Омск, 7 апреля 2016 г.). – Омск : Омская академия МВД России, 2016. – С. 93–96.

ДОДАТОК Б

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Форма участі – очна.

2. Міжнародна науково-практична конференція «Наукові пошуки у ІІІ тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри» (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 р.). Форма участі – заочна.

3. VI Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти» (м. Київ, 24 грудня 2015 р.). Форма участі – очна.

4. Третя всеросійська науково-практична конференція «Интеллектуальная собственность: правовые и социально-экономические аспекты» (Омск, 7 квітня 2016 г.). Форма участі – заочна.

5. Науково-практичний круглий стіл «20 років Конституції України: досягнення, проблеми, перспективи подальшого розвитку» (м. Київ, 22 квітня 2016 р.). Форма участі – очна.